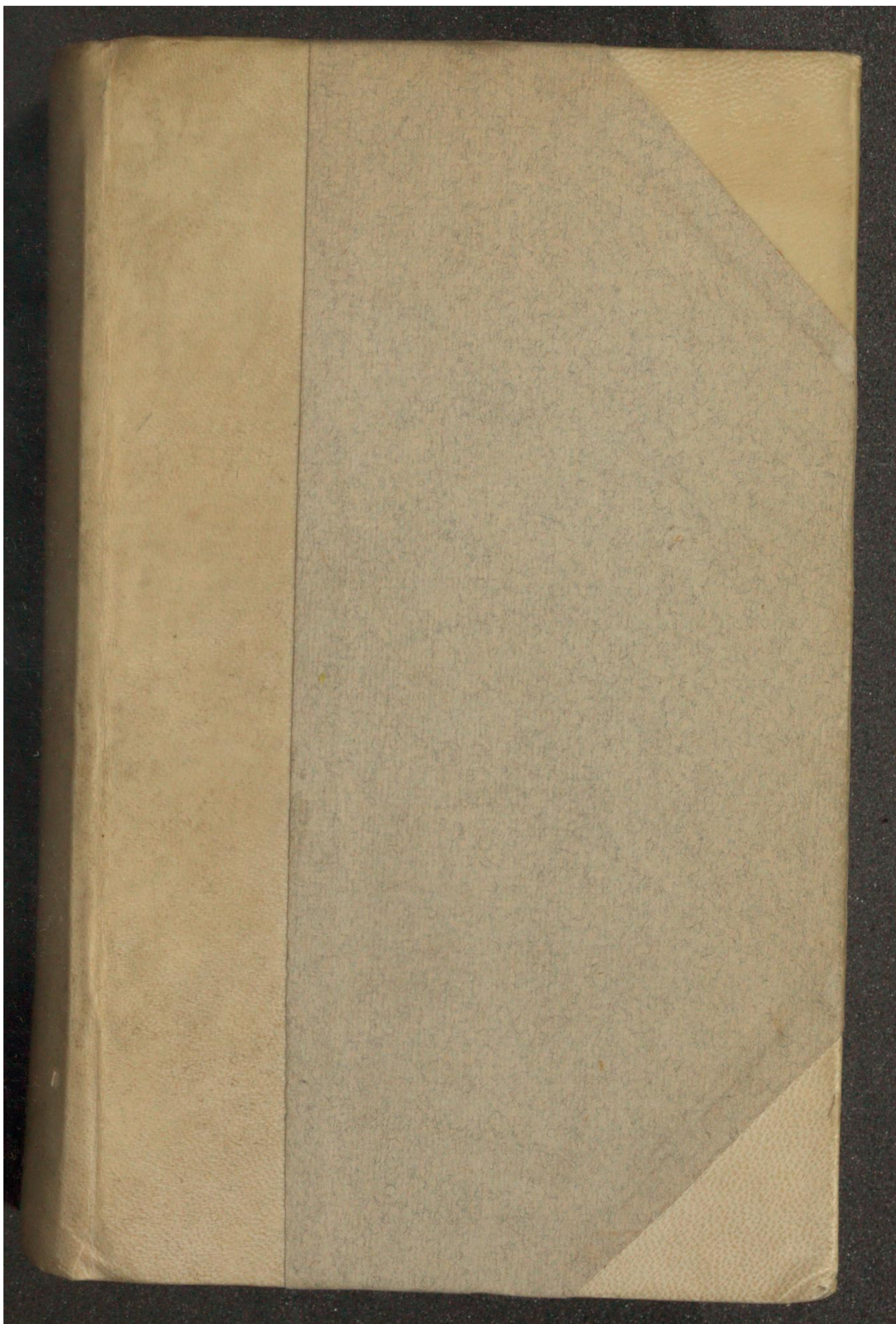
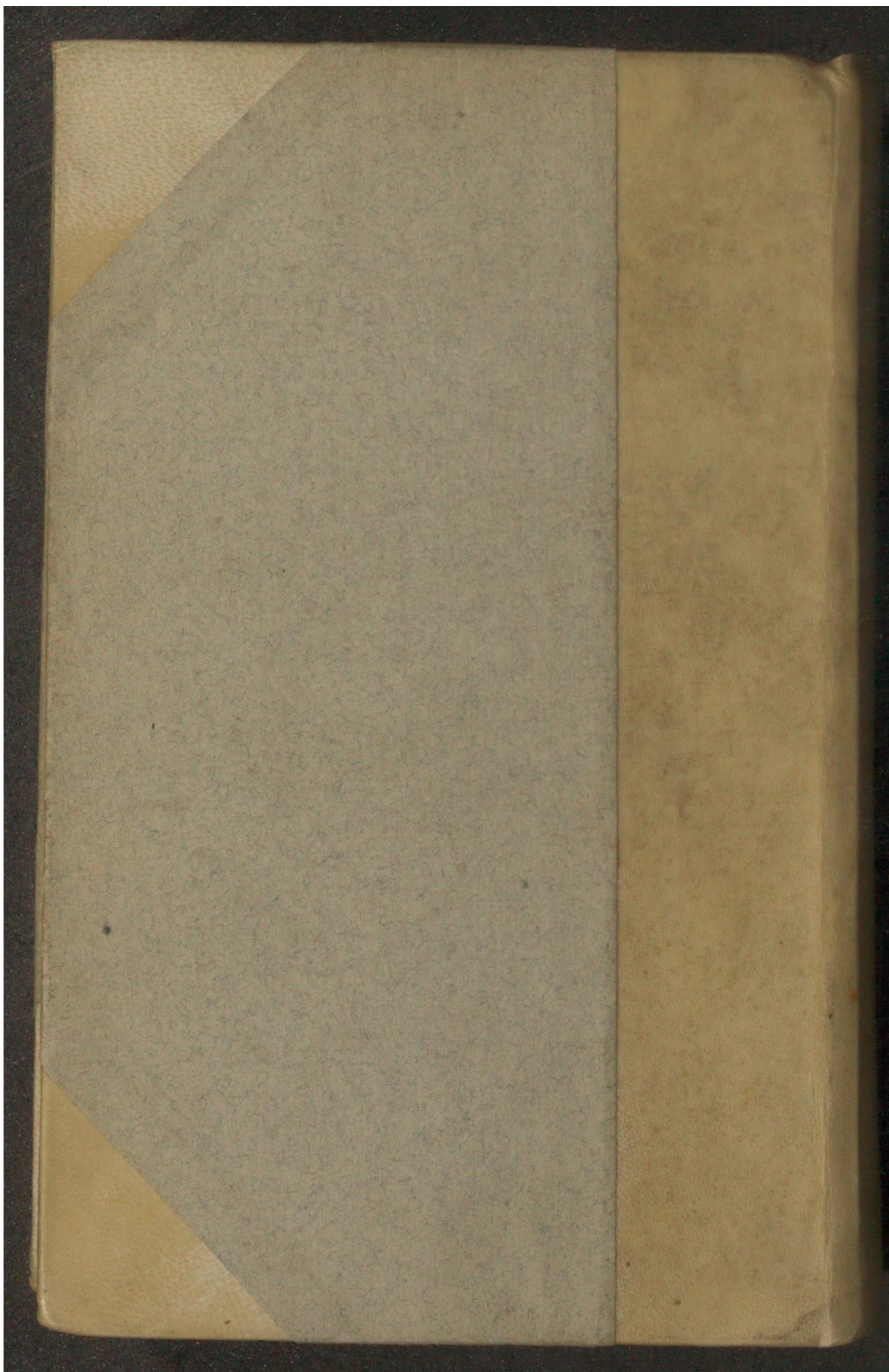

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS,

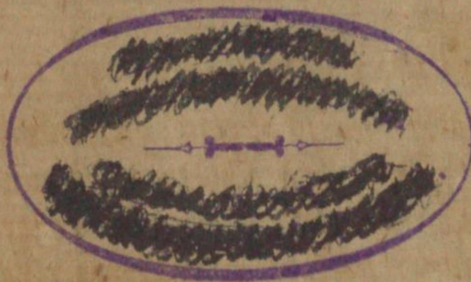
quam Græci κρᾶσιν, Triuiales Complexionem vocant, Libri II.

Omnibus quibus secunda valetudo curæ est, apprimè necessarij, ex quibus cuiq; procliue erit corporis sui conditionem, animiq; motus, ac totius conseruandæ sanitatis rationem adamußim cognoscere. Huic operi accessit rerum & verborum copiosissimus index.

ANNO M. D. LXXXII.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKERO INTEGERRIMO AC candoris eximij viro, Petro Nicolaidæ viro induſtrio, ac præter inſignem eruditionem adminiſtrandæ reip. obeundisq́; functionibus Tribunitijs peritiſſimo, deniq; ordini Senatorio cum primis illuſtri, cæterisq́; Ciuibus magiſtratui obſequentiſſimis, L. Lemnius. S. P. D.

ICI VIX QVEAT VIRI ſpectatiſs. quo ſit affectu, qua animi propenſione erga Ciuitatem hanc, eiusq́; ciues ac municipes veſter Lemnius: partim quòd prima vitæ lucisq́; huius auſpicia in hac ſit conſequutus, partim quòd inter illos verſetur, qui quum ſint humanitatis ſtudijs abundè imbuti, tùm ſuos literarum monumentis, omniq́; rerum cognitione ſedulò inſtitui curant. Hoc ſiquidem potiſsime cuiq; ciuium eſt in votis, eoq́; omnis eorum ſpectat conatus atq; induſtria, vt quos hæredes inſtituunt, non tàm opum ſplendore, rerumq́; fortuitarum affluentia, quàm doctrina ac morum integritate illuſtres præſtare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt Ciuitas Ziriz.aa in maximis calamita-

tibus quas toties perpessa est, inconcusa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus authoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefactari luxariq; visa est: aut si quid detrimenti acceperit, si qua iactura aut clades illata sit (vt nemo non aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura, pariq; animorum consensu resarciunt, instaurantq; omnia, atq; in integrum collapsa restituunt. Quum enim Magistratus munus sit atq; officium strenuè suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimum ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutantia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere obiter:

Consulere in medium, & rebus succurrere fessis,
Omnia in antiquam correcta reponere sedem.

Nulla sui parte in his perficiendis cessant viri politici, omnia inculpate magistratus exequitur, suisq; munijs ordo Senatorius præclare fungitur. Tametsi enim maligna sit, parumq; fida nauium statio, portusq; incommodus, nec vllus propemodum exterorum concursus & negotiatio, ipseq; Oceanus tanta quotannis adferat dispendia, vt incredibili sumptu nouæ subinde atq; in immensum erigendæ sint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt, alacri tamen atq; infracto animo omnibus obsistunt, sartaq; tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Consulem qui ex tribunitia potestate, plebis curam tutelamq; suscipit, consistit hac rei

agra-

grariæ prefectura. Is sibi ascíscit ex patricijs Septemuiros vt municipales collegas ac consultores, qui quod patriæ commodis consulunt, voce gentilia Zeimt raadt nominantur. Hi quum res poscit, per totius insulæ ambitum devecti longe lateq; exporrectos aggerum tractus, incurua littora, sinus immensos cataractas, aquæductus, portus, orasq; maritimas omnes alacriter perlustrant: ac si quid dißipatum sit ac conuulsum, marisq; violentia concussum dißilijt, acriter instant, omnibusq; instaurandis vigilanter incumbunt. Hanc prærogatiuam ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundiq; patrij munus consequuta est ciuitas Zirizea à Belgarum principe Philippo cognomento bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat, quod singularem in Magistratu vigilantiam, agendiq; solertiam perspexerit, adeo vt illorum industria frequentius vindicata assertaq; sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectum est, vt exteri quoq; nostratium opera vtantur, vbi nouos portus eruunt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atq; agrorum aliquot myriades sementi meßiq; vberrimæ accommodæ. Cæterum quum innumera huic Ciuitati sint ornamenta illamq; illustrent, tùm nulla re mihi visa est commendatior ac plus solidæ laudis promereri, quam quòd tot viros literatos proferat multisq; præclaris ingenijs fœcunda sit atq; exculta: quorum consilio ac prudentia non domestica modo res, sed ex-

Zeimt patriam ac natale solum Germanis olim sonabat, cuius Tacitus meminit libro de huius gentis moribus.

Philippi Burgundiæ ducis in Zirizeos munificentia anno 1425.

Libro de moribus Germano.

terna quoq; nationes nituntur. Siquidem complures ex hac vrbe in principum consilia sunt asciti, atq; ad amplissimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisq; vberem laudis cumulum, quòd non modo patricij viriq; politici, sed plebeij quoq; sortisq; infimæ homines summa ope enitantur, vt ex se pronati ad eruditionem prouehi possint: quorum nonnulli tametsi ἄμουσοι sint, atq; ab humanitatis studijs alieni, tantum abest vt ea aspernentur ac fastidiant, illisq; vt eorum rudes, infesti sint, vt hoc decus atq; ornamentum in omnem posteritatem propagare exoptent, ad ea quæ illis sunt incitamento atq; omnes suas facultates in ijs consequendis conferunt. Possum hoc ipsum ingenuè citra adulandi suspicionem de ciuibus meis testari, vt quibus annos supra tres & triginta operam meam in medendo approbare præstareq; studui, qua verò dexteritate ac successu, penes illos fides esto, ac iudicium, qui nostram industriam in expugnandis demoliendisq; morbis sunt experti. Quoties ego viri præstantissimi in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdam & qui nobilitatem diuitijs metiuntur, quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti adeò indignè animoq; iniquo ferũt deesse, sibi illa naturæ præsidia, vt aliquot talentorum iacturam facere nõ dubitent, si in doctorum album referri censeriq; possint. Nimirũ sentiunt homines minimè stupidi aut obesæ naris, quid momenti adferant ad rem auspicato sciteq; peragendã, literarũ adminicula,

quar-

quantumq; natura iuuetur arte. Quo spectat illud Hora:
Natura fieret laudabile carmen, an arte, Horat. in arte.
Quæsitum est, ego nec studium sine diuite vena,
Nec ruda quod prosit, video ingenium, alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amicè.

In sententijs enim proferendis, in obeundis legationibus, exequendisq; munijs publicis, in adhibendo rerum verborumq; delectu, in corrigendis qui latenter taciteq; irrepserunt erroribus, in tollenda reprimendaq; superstitione, in stabiliendo syncero Dei cultu, fouendaq; religione plus adferunt iudicij, pauloq; sunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quàm qui harum præsidio sunt destituti. Quod quum potissima ciuium nostrorum pars perspectum habeat in hac palestra eoq; stadio sedulò se exercent, in quo vt progressum faciant omnibus modis futurus sum adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæq; eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeq; exporrecta pomeria: vigeat apud illos negotiatio hominumq; concursus & frequentia sit multarum magnarumq; rerum possessio, quæ plerumq; instabilis atq; infida vel eripi solet, vel aliò transferri: nostræ profectò Ciuitati hoc nomine præcipuè gratulor, quod præter negotiandi solertiam ac conquirendi studium, præter vberem rerum prouentum, præter agros feraces, ac messi triticeæ accomodos, præter herbida saginando pecori pascua, præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæte-

teris ciues consectantur & respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob causas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosq; animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eò magis gratas acceptasq; fore confido, quòd non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari: sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profectæ: tùm quod ea vestro nomini atq; amplitudini dedicantur, quæ summis pariter atq; infimis ex æquo futura sint vsui, quæq; corporis valetudini prospiciunt, animoq; cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus opt. max: cui per Seruatorem IESVM CHRISTVM nostra vota nuncupamus, Remp. nostram adaugeat, vobisq; omnibus in ea stabilienda firmandaq; successum incrementaq; conferat. Ziriza ex Museio nostro: Anno redempti orbis Sept. 1561. Calendas Ianuarias.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI IN SEQVENTES LIBROS PRAEFATIO,

quæ argumenti vicem obtinet: atque obiter commonstrat, quò spectet libri huius ordo & series, & quàm sit futura vtilis huius operis tractatio.

Vò non minus vtilitatis, quàm oblectamenti concipiat ac consequatur auidus Lector: quid præsens opus tractet ac complectatur, compendio indicare visum est: vt hinc documenta sumere volenti longæ vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac postmodum indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoq; operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo,

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas, Iuuenalis
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli. Satyr. 1.

Quum enim nemo sit mortalium in tanto, tamq; acerbo humanæ naturæ lapsu atq; inclinatione, qui non minus in animo, quàm corpore aliquam cladem acceperit, hoc potissime argumentum tractandum suscepi, vt corpori ab integritate delapso, tùm animo vacillanti, atq; ægritudine oppresso (commonstrata vtriusq; partis natura) aliquam medicinam adhibe-

rem. Itaq; singulorum, prope dixerim, hominum mores, studia, conditiones, vitæ instituta, animi propensiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, & qua quodq; corpus valetudine, quo habitu, & constitutione existat, quàm potui dilucidè patefacere sum conatus, quo quisq; vitijs quum corporis, tùm animi, si quà vrgetur, mederi poßit & obsistere, vel à morbis se tutũ præstare ac tueri, si ab ijs liber sit & immunis.

Consensus corporis & animi.

Quoniam verò corpus & anima sympathia quadam ac consensu inter se cõnexa sunt, virtutesq; ac vitia vltro citroq; deriuantur, atq; hinc, inde confluunt, mutuam paremq; operã hæc ipsa exposcunt. Scio equidẽ à multis ambigi, atq; in dubium vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior, atq; homini magis exitiosus: quod vt non facile expediri posse fatear, ita omnibus persuasum esse cupio, maximam malorum partem ab anima internisq; viribus proficisci: quod enim corpus morbosum, animæ sit oneri, suamq; operã illi deneget, huius potius, quàm illius incuria culpãda est. Siquidem quũ corpus animi imperio subditum sit, illiq; obsequiũ præstare cogatur: munus animi, mentisq; officium est, domitis affectibus, illud in officio continere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atq; indulgentia mollior adolescentiam, lubricamq; ætatem deprauat, atq; deteriorem efficit, omnesq; animi neruos elidit: ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxũ, ad libidines, fœdasq; cupiditates, postremò ad innumeros morbos reddunt propensißimum, quorum omniũ mens

Animæ an corporis morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

ebria

ebria, suiq; oblita, origo existit, ac seminarium, quod omnem cultum ac salutarem doctrinam respuat. Miratur autem Cicero, quidnam causæ sit, vt quum ex corpore & animo constemus, corporis curādi tuendiq; causa excogitata sit & quæsita medendi ars, Deorū inuentioni consecrata: Animi verò medicinam adeò nō desiderari, vt etiā pluribus suspecta sit & inuisa, nam paucis culta ac probata. Cuius erroris causam & culpam in animum transferendā quis poßit ambigere? nam illi, non corpori iudicium defertur, ac de doloris sensu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem sit sortitus, illiq; mens cœlesti lumine illustretur, atq; afflatu spiritus abundè perfundatur: par est vt naturæ suæ decus, amplitudinem, dignitatem, præstantiam tueatur, vt ratione potius, quàm affectibus ducatur, vt dotes mentisq; ornamenta foueat atq; amplificet, vt corporis atq; animi incolumitati accuratè prospiciat, vt vtriusq; partis quum morbis tùm vitijs obsistat ac medeatur, quibus perficiendis obuia, nulliq; non exposita est medicina, ac remedium salutare. Siquidem animæ salus ex purissimis scripturæ fontibus: corporis verò sanitas ex conscriptis medicorum libris, aut salubri illorum consilio parari potest, quibus hoc quisq; obtinebit, vt aut non ægrotet, aut si quo morbo, vlloq; affectu tentari contingat, confestim illum excutiat atq; amoliatur. Hæc studiose Lector præfari visum est, quò quisq; intelligat, quid sibi expetendum sit, ac sectari debeat, vt

Tusc. 3.

Mentis sanitas vnde petenda.

comme-

commodè nullaq́; molestia aut valetudinis dispendio vitæ cursum perficere poßit, qua de re fusius tractare institui.

Quæ priore Libro continentur.

Cap. 1. Sanitas qua nihil homini optabilius, aut expetendum magis, corporis sui notitiam exigit.

2. De spirituum natura ac differentijs: tùm quid in corpore humano efficiant, quosq́; affectus pariant.

3. De spiritu qui toti mundo, eiusq́ue partibus insitus est, quiq́; in hominem diuinitus illapsus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisq́; genijs qui humoribus spiritibusq́; immixti varias

varias mutationes humanis animis inferunt.

4. De corporis humani elementis primisq; qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conflatus eſt.

5. Quid Craſis ſeu temperamentum in quo cuiuſque habitus, ac corporis conſtitutio conſiſtit.

6. De temperato exactoque corporis habitu ac conſtitutione.

7. De calido corporis ſtatu.

8. De frigido corporis habitu.

9. De ſicco aridoque corporis habitu.

10. De humido corporis habitu.

Index eorum quę posteriore Libro continentur.

Cap. 1. De composita humani corpo-poris habitudine ac temperamento.

2. De calido & humido corporis statu ac temperamento: obiter de sanguinei hominis conditione ac natura.

3. De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusque natura explicatur.

4. De Memoria excolenda, amoliendisq; eius detrimentis.

5. De calidi & sicci corporis statu & habitudine. Obiter qua sit natura, conditione, ac moribus, animiq;

miq; propenſione homo bilio-ſus ſeu Cholericus.

6. De frigidi & ſicci corporis habitu, cui quoniam homo melancholicus ſubeſt, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaque ratione expugnari poſsit edocetur.

LEVI.

SANITAS

QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT EXPETENdum magis, corporis sui notiam exigit.

CAPVT I.

Ectè mea quidem sententia omnis eruditionis atq; eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo sustentatur notitia sui corporis, atq; obseruatione earum rerum quæ aut prodesse aut obesse soleant*, deniq; continentia in victu, omniq; cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus, quæ, vt mea fert sententia, non tàm corpori, quàm animo perniciosæ sunt atq; infestæ. Quocirca summa cura quemq; eniti decet, vt corporis sui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac mistura consistit, perspectum exploratumq; habeat. Sic enim commodius, minoriq; negotio valetudini prospicere poterit, ac morbis, si qui ingruunt,

lib. 2. Offi.

Quid valetudinem fulciat.

unt, obsistere ac mederi. Siquidem quum sanitas naturalis sit corporis, eiusq; partium status & constitutio, qua omnes actiones ac munia citra offensam perficiuntur, omniaq; membra nullo doloris sensu suas functiones obeunt: Morbus verò affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illiq; cruciatus infert, atq; omnia contra quam sanitas, deteriora efficit, nemini procliue promptumque erit præsentem sanitatem, & qua fruimur valetudinem conseruare, aut collapsam restituere, nisi in cognitione corporis, eiusq; temperamento sit exercitatus. Et quanquam anima corpore sit præstantior, atque hominis potior pars, in eaq; excolenda præcipuam curam impendi velim: corpori tamen accuratè prospiciendum censeo, ne oneri sit animæ, illiq; ad præclara enitenti tarditatem moramque iniiciat. Vbi enim corpus valetudine in offensa extiterit, omnibus suis officijs inculpatè fungitur, suaq; munia alacriter obit atq; expeditè exequitur, adeò vt anim

Quid sanitas.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior.

Anima & corpus mutuam operam exposcunt.

cuiu

uius imperio vtitur, sit obsequentius,
iec ad illius monita ac vellicationes
bsurdescat. Scitum est illud Iuuenalis, *Sat. 12.*
nimoq; pœnitus infigendum.

randum est vt sit mens sana in corpore sano.
ortem posse animum, & mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
aturæ, qui ferre queat quoscunq; labores,
escíat irasci, cupiat nil: semita certè
ranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animiq; dotes, ac *Vera bona.*
nunera mentis qui est consequutus,
ulla huic obtingere potest firmior
abiliorq; possessio, & in quam fortu-
æ temeritas, rerumq; humanarum
stus & concitatio minus iuris sibi ven- *Sanitas au-*
icat. Si quidem præclaræ opes, facul- *ro potior.*
ates immensæ, sumptuosa ædificia,
mpla longeq; exporrecta iugera, am-
itiosi tituli, atq; appellationes hono-
ficæ præ his sordescunt, nulliusq; sunt
sus aut precij. Etenim, vt ex ijs conij-
ias cætera.

on domus & fundus, non æris aceruus & auri *Hor. lib. 1.*
Ægroto domini deduxit corpore febres, *epist.*

Non animo curas: valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrem quum inter præcipua potissimaq; bona, corporis atq; animi incolumitas iure optimo referatur: par est omnes in hac assequenda fouendaq; certatim incumbere, ac quum sibi tum suis summis votis exposcere hæc vitæ solatia, hæc fomenta, quo commodius nullaq; molestia vitæ huius calamitosæ cursum perficere liceat. Si quidem si Horatio consentias.

Epist. ad Albium.

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam sapere & fari poßit quæ sentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præstareq; pergat: vt integra sit atq; incorrupta sanitas, ac primum menti prospiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipse sustinetur, culturam adhiberi curet. Siquidem e ignoratione nostri, ac corporis animique neglectu in morbos varios, atq; affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam nauis onusta mercibus in

Nosce te ipsum.

gruen

ruente tempestate valida, in perturbationum scopulos deferimur, eoq́; fit, ut multis præmaturæ vitę stamina succidi contingat, multosq́; properata morte confici, qui nullum tuendę conseruandæque valetudinis discrimen ac delectum habere curant. Quò spectat salubris illa cumprimis Sapientis admonitio: *Circunspice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt considerare vitæ cursum instituat, atq; ita moderetur rebus suis, ne luxu viteq́; intemperantia accelerari interitum contingat, ac nondum confecta ætate, decursoq́; æui spatio ante diem opprimatur. Quisq; autem secum ipse expendat, quam calamitosa res sit, plenaq́; tędij, circunferre corpus fœdissimis vndiq; morbis contaminatum, atq; oppressa ratione, mentem internis vitijs inquinatam. Qui, cedo, huic vita esse possit suauis et iucunda, animusq́; tranquillus ac placidus? Quum itaq; nulla res sanitate sit potior, huius tutelæ ac conseruationi sedulò quisque insistat, deniq; obseruet quantum à moderata

A naufragio simile.

Eccles. 7.

Immatura mors.

temperamenti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quæ consideratio eum vsum est habitura, vt si valetudo firma extiterit atq; illæsa, fulcire illam, suisq; adminiculis stabilem præstare pergat. Sin deteriorem nactus est, vel quæ collapsa sit, atq; ab integritate defluxerit, illam erigat, atq; instaurare curet, habitumq; saniorem emoliri. Vt enim humores alij in alios promptè transeunt, ac mutationes sustinent moderato exercitio, appositisq; cibis, & quæ calori natiuo fomenta ministrant: Sic deterior corporis status ac decolor efflorescit salubri victus ratione, atq; in meliorem reducitur. Et quemadmodum membra fracta, rupta, conuulsa, suisq; sedibus mota instaurari videmus: sic valetudo inclinata vel imminuta restitui potest, atq; in integrum reuocari. Sunt autem quum mentes, tùm corpora humana propemodum vti fructices atq; arbusta, quæ si commodè atq; accuratè tractes, si industriam operamq; etiam incultis atq; infœcundis adhibeas, aut deniq;, vt Virgilius præcipit.

Naturæ mutatio.

Humorum mutatio.

Ab arboribus simile.

Inseras

inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
xuerint syluestrem animum, cultuq; frequenti
quascunq; voces artes, haud tarda sequuntur. *Lib. 2. Georgic.*

E diuerso coloni incuria agri sterilescunt, ac squallore situq; obducti nullis sementibus efficiuntur accommodi. Animorum quoq; par est ratio. Siquidem generosæ mentis, bonæq; indolis nonnulli improborum commercio, ac praua educatione siluescunt, atq; naturæ integritate desciscunt. Alij vitiosam naturam nacti educationis ac doctrinæ beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter non est quòd quis in animum inducat, sibiq; persuadeat, deteriorem habitum mutationē non perferre, quum rudiora etiam impolitaq; ingenia, ac disciplinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis vdaque argilla, fingi flectiq; possint, atq; artifici docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerum insitione, qua nihil excogitatum solertius, agrestes arbores mitescunt. In animantium genere, feræ atq; immanes belluæ officio hominum mansue-

Animi cultus.

Simile à re fluida.

Simile ab insitione.

Simile ab amantibus.

mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginensium dux clarissimus, qui primus teste Plinio, Leonem domitum ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatusq́; illo argumento, quòd nihil non persuasurus videretur vir tàm artificis ingenij, eoq́; male illi credi libertatem censebant, cui intantum etiam cessisset feritas. Cæterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modò ne diutius intemperies inoleuit, atq; ætas sit prouectior, in meliorem habitum demigrare posse, non est quòd quis ambigat: quum nemo non perspiciat vinum meracum, calorisq́; satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo dilui: tùm vinum leue ac dilutum, saporeq́; aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione mitescũt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam asciscunt. Sic cholerę feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma ceu pituita, flauę bilis admixtione

lib. 8. cap. 17.

Mago leonem domuit.

Simile à diluto vino.

calo-

calorem concipit, minusq́; qualitate frigida, atq; humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant Spiritus mentis incitabula, suam naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos spiritus somno, exercitatione, vino, modò id generosum sit, ac moderatè, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeq́; densos, ex quibus emergit alacritas, mentisq́; hilaritas & erectio. Alimenta siquidem quæ in humores elaborantur, vino perfusa, ac salubri succo macerata liberius permeant, ac corporis conceptacula patentiora laxioraq́; efficiunt. Nihil itaq; est quod mentis nebulas æquè discutit, ac mœrorē animis nostris eximit, quàm congerrones festiui ac lepidi, *moderatus vini vsus*. Exhibuit huius rei illustre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita

Quid concoctionem perficiat.

Eccles. 31.

Tetrici quando festiui.

occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis insitis moueretur, is tamen, vbi vino incaluit, exhilarescere cœpit, tùm festiuus esse ac venustus. Quum autem ex sodalibus sciscitaretur quidam, quur, quum esset ad prodigium vsq; seuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilaresceret: lepidè respondit, lupinis se assimilem. Quod leguminis genus, tametsi amarum sit, adeò vt vermes interimat: maceratum tamen atq; aqua perfusum, exuta elotaq́; amaritudine dulcescit. Est autem hoc omnibus natura insitum, vt cibo potuq́; irrigato corpore, amarulentia, omnisq́; mœror ac tristitia discutiatur. Excitantur enim spiritus moderato vini vsu, ipsaque mens, quæ impransis elanguescit, atq; vt ignis cineribus obductus, consopita est, reuiuiscit. Quò fit vt corpus mortuum viuente sit ponderosius, quòd omnis spiritus in auras euanuit, ac ieiunum bene pasto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad symposia, ac Geniales accubitus extimulare soleo. Sic enim post Platonem.

Zeno quando festiuus.

Lupinorum natura.

Pransi ieiunis erectiores.

Quur mortuus viuente ponderosior, et grauior.

Narratur

Narratur & prisci Catonis
Sæpe mœro caluisse virtus. *Hor. lib 3. Carm. Od. 21.*

Qui vir tametsi esset inamabilis, vultuque toruo, seueritatem tamen & supercilium illi excussit vinum adeò vt inter conuiuas blandus esse cœperit, moribusq; planè comicis. Sensit enim vir is, licet esset censor rigidus, ac grauitate stoica, naturam humanam exposcere aliqua auocamenta, nec diu posse subsistere, nisi aliquid laxamenti sibi imperet, ac rebus serijs oblectamenta intermisceat. Quapropter seipsum quisq; excutiat, atq; exploret, quid exigat naturæ conditio, quis sit corporis status, quare iuuari, offendiq; se percipiat. Quòd si æquabilis existat ac temperata corporis habitudo, similibus foueri debet ac conseruari: sin ad intemperiem deuexa sit, contrarijs erigi, ac resarciri postulat. Ita siquis ex humorum redundantia, turgenteq; sanguine, ac spiritibus sit in Venerem concitatior, aut plus satis petulcus ac lasciuus, immutata victus ratione, viteq; instituto, ad seueriorem habitum, ad *Sua cuiq; natura exploranda.*

mores

mores sedatos se componat: Sin seue-
rior sit, magisq́;, quàm par est, morosus,
aut querulus, deniq; præfractus, durus,
intractabilis, & quem nullis blandimē-
tis, nullisq; verborum lenocinijs emol-
Vtilis aliquando naturæ mutatio. lias, hic ad vitæ genus reuocandus est;
quod paulò sit mitius, sic vt tripudia,
cantilenas, suauia mulierum blandi-
menta atq; amplexus non exhorrescat,
modo omnia honestati decoriq; inser-
uiant, atq; intra mediocritatem, intra
Lib. 12. ca. 1. coniugij limites consistant. Est enim,
vt Columella ex Xenophontis Oeco-
nomico prodidit, maritale coniugium
ita comparatum natura, vt non solum
iucundissima, verùm etiam vtilissima,
vitæ societas ineatur: & ne genus ho-
minum temporis longinquitate specta
ret ad interitum, marem fœminæ legi-
Genes. 1. timè Deus coniunctum esse voluit, vt
ex indiuidua societate, mortalibus ad-
Connubij commoditas. iutoria non deessent, ac præter amo-
rem gignendæ sobolis mutua vitæ ac
fortunarum coniunctio illos deuinci-
ret. Cæterùm quum tria à probatissi-
mis viris qui omnium valetudini opti-
mè

mè consultum cupiunt celebrata sint.

Vesci citra saturitatem, *Tria saluberrima.*
Non refugere laborem.
Vitale semen conseruare.

Ad hanc amussim, ac normam, totius conseruandæ sanitatis rationem exigendam censeo. Siquidem quum frugalitas profligata crapula atq; ingluuie, salubre corpus constituat: exercitatio verò excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tùm si ex Vergilio documenta sumere libeat. *Georg. 3.*

Nulla magis animi vires industria firmat.
Quam venerem, & cæci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentijs: tum quid in corpore humano efficiant, quosq; affectus pariant.

CAPVT SECVNDVM.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primogenitus fomes est ac vehiculum: ipsaq; anima illius misterio suas facultates profert, & actiones perficit: de illo, eiusq; differentijs proximè disserendũ. Siquidem quum tria sint in quorum temperie ac moderatione corporis humani

In tribus corpus consistit. mani incolumitas consistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia conuectit, suaq; vi imbuit: operis instituì ratio exigit vt de illo quoq; verba faciamus. *Humor.* Humor fomentum est ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusq; munere subsistit & conseruatur. *Calor.* Humori calor insidet, illoq; perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animãtia quæq; viuunt, aluntur, augescunt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. *Spiritus.* Spirit⁹ caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusq; arteriarum deuehitur. Quocirca merito censetur is spiritus primum ac precipuum obeundæ functionis instrumentum, quòd vim conferat in proferendis ciendisq; actionibus. Tria hæc indiuulsè inter se cohærent, mutuasque operas conferunt, nec absq; vitæ interitu separari possunt, eoq; fit vt vna definitione comprehensa, eorum vim ac naturam sic explicemus. *Calor innatus quid.* Calor innatus nihil aliud est, quã humidum primigenitum, insito spiritu & calore vitali vndique perfusum.

Cæte.

Cæterum quum ſpiritus, vitæ calorem contineat, omniumq́; facultatum ſit moderator, ac per corpus celerrimè diffuſus vires ſuas vndiq́; deuehat, corporis deniq; animiq́; ſtatum manifeſtè immutet, quum reliquis, tùm huic pręcipuè labor impendendus eſt, quò instaurari foueriq́; poſſit. Siquidem ſi is ſyncerus eſt, ac defecatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresq́; integros conſtituit, deniq; affectus placidos ac ſedatos. *Spiritus puri quid efficiant.*

Compoſitum ius, faſq́; animi ſanctosq́; receſſus
Mentis, & excoctum generoſo pectus honeſto. *Perſ. ſat. 2*

Quòd ſi quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus ſit, perturbari mentis ſecuritatem contingit, atq; ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuoſi, vbi terrę mariq́; incumbunt, ſeuiſſimas tempeſtates excitant, ac damna rebus inferunt: ita ſi inquieti ſint noſtri ſpiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excuſſo nauclero, auulſoq́; clauo, in *A tempeſt. ſimile.* *Impuri ſpiritus nocumenta.*

Quæ spiritus vitiant. uo, in perturbationum ſcopulos illidunt. Extinguuntur autem vel detrimenta concipiunt inſiti nobis ſpiritus halitu fœdo, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, æſtu ac labore nimio, inedia, mœrore animi: ac triſti-
Prouer. 17 tia: quò ſpectat illud Sapientis. *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: ſpiritus triſtis areſcere facit oſſa: ante tempus enim ſenectam adfert mœſti-*
Eccleſ. 30. *tia, animusq; ſolicitus, atq; anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem reficitq; illos ſom-
Quæ spiritus foueant nus placidus, vinum lene & generoſum, cõfabulationes feſtiui, exercitatio moderata, odorum ſuauitas ac fragrantia, quibus ſpiritus etiam extenuati atq; euaneſcentes reuiuiſcunt: quod in his perſpicimus qui animi deliquio collapſi extinctæ ſopitæq; animæ ſpeciem adſtantibus exhibent: hi ſiquidem admotis odoriferis reſtituuntur, atque in
Spiritus quid. priſtinum ſtatum reuocantur. Cæterùm quum ſpiritus vapor quidam ſit, ſiue effluxus, atq; expiratio quæ ex humoribus emanat: in primis inſtituenda exquiſitiſſima victus ratio, quò alimenta in laudabiles ſuccos elaborata,

ſpiritus

ſpiritus ſynceros pariant, ac defecatos. ſic enim ſuaues halitus, minimeque denſi ac fuliginoſi vapores in cerebrum delati, ſenſuum inſtrumenta nulla caligine offuſa, ad perficiendas actiones futura ſunt adiumento. Et quanquam cor ipſum fons ſtatui ſolet, ex quo ſpiritus ſcaturiunt, quòd arteriæ ex eo producantur, vt nerui à cerebro, venæ ab hepate: pro loci tamen diuerſitate ac natura mutantur, atq; alias appellationes ſortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipſis generationis principijs, hoc eſt, genitali ſemine, maternoq; ſanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus ſpiritus emergunt. Quæ vt exactiùs intelligi queant, ſpirituum procreationem, naturam, vires, differentiam, effectusq; ſingulatim exequar, ſumpto à naturalibus facultatibus ac potentijs exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingeſto concoctoq; cibo corpus alatur atq; augeſcat, tùm nutrimento

Cor vitæ fons.

Spirituum origo.

vndiq; perfundatur. Constituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augescunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitq́ue cibaria, Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atq; immutat, Quarta que expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus sunt insitæ, primaria spirituum origo referri debet. Primùm enim cibus dentibus attritus, confectusq́; mandibulis, in ventriculum reconditur, quem etiam is ad se rapit, antequam in faucibus ipsoq́; oris vestibulo exactè aut accuratè sit læuigatus, deinde concoquit, digeritq́;, ac sibi reddit assimile, sic vt cedat in proprium membri tùm nutrimentum, tùm augmentum: alienum verò abs se repudiat ac reijcit, hinc itaque primum spirituum rudimentum atq; inchoatio. Quod si naturæ vis in conficiendo cibo sit valida, omniaq́; exactè perficiantur, spiritus puros lucidosq́ue elaborari contingit, ac minus caliginosos: sin concoctio impediatur, aut aliqua subsit temperies, cibi in ructus vapo-

Quatuor virtutes naturales.

Concoctionis ac digestionis munus.

affectuum origo.

aporosos, inflatus, halitusq; nidoro-
os transeunt, qui ex hypocondrijs seu
ræcordijs sursum delati cerebro men-
iq; infesti sunt, sic vt tales ad iurgia, ri-
as, contentiones, dissidia leuissimè in-
itentur. Vbi enim non satis excocti
unt humores atq; attenuati, impuri ex
is emergunt spiritus, qui corporis ani-
nique statum manifestè immutant.
Quocirca summopere euitanda crudi- *Cruditas noxia.*
as quæ humores vitiosos, ac spiritus
urbidos parit, siue ex optimi succi ci-
is, seu prauis proueniant, tametsi de-
eriores morbos adfert frustrata con-
octio, vbi ex vitiosis alimentis con-
rahitur. Siquidem hi odores fœdos,
lidosq; ructus exudant, atq; extimam
utem scabie ac pustulis vndiq; defor-
nant. Quum enim in corpore humo- *Opilatio & putredo morborum origo.*
um copia coaceruatur, necesse est ex
ssidua obstructione ac putredine fe-
ores exoriri, ac morborum examina
ullulare, nisi labore assiduo, accom-
noda exercitatione, expurgatis excre-
nentis, humores in syncerum sangui-
em fuerint reducti: tunc enim ema-

 nans

nans suauis halitus caput reficit, ac cerebri squallorem rosido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput assiliunt densi ac fuliginosi, qualem humecta lingna, aut pice, seuoq́; oblita effumant. Quò fit vt mens alienas, absurdasq́; imaginationes concipere soleat, ac nonnunquam ad delirium, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quòd si ventriculus munere suo probè fungitur, nec pœnitus frustrari concoctione contingat, ipsiq́; meatus, qui ad hepar, reliquasq́; corporis partes porriguntur, liberum transitum humoribus concedunt: assurgunt quidem ad caput vapores, sed qui minus noxij sint, nullamq́; effatu dignam perturbationem menti inferant, sic tamen vt ab effectibus non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere possit. Naturalis itaq; spiritus ex puriore alimento in hepate confectus, reliquorum principium existit. Siquidem spiritui

Simile à lignis virentibus.

Affectus quando mitiores.

ritui

ritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentum ſeſe exhibet ſic vt animalis vis ac facultas, naturali ſpiritu, vt inſtrumento vtatur ad cupiditates, atq; enormes impetus, ad quos vel oppreſſa ratione, vel ſopita ſubinde inſtigamur. Vt enim in ſeditione ciuili, tumultuque publico magiſtratus ægrè coërcere poteſt populi conatus, atque improborum molimina: ſic ratio ac vis mentis nō facile compeſcere potis eſt vitioſos affectus atq; effrenatas indomitasq́; cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingraueſcunt. Quis eſt autem, qui bene vnidus, ac vino affatim perfuſus in Venerem, obſcœnasque cupidines non proruat. Diſtento enim vinolentia ac cupedijs corpore, gentilia imoq́; ventri annexæ partes turgeſcunt, atq; oborta tentigine in libidinem deſpumant. Hinc auribus, mentiq́; exitiales cantilenæ, indecoræ ſalutationes, amplexus, contactusq; indecentes ac ſuauia, tùm pleraque alia quæ præter ſpumantes pateras menſis inferri ſolent. Sic laſciuia ſaltatrix

3 Spiritus. Naturalis Vitalis Animalis.

A politia ſimile.

Quid luxus efficiat.

Matth. 14.

trix Ioannis Christi preconis capiti exitium attulit, atq; vt id præcideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeò enim fœdus ac perniciosus amor, scelerati Regis mentem perstrinxit, vt à recta ratione, sanoq; iudicio diuulsus, illi vitam eripi passus sit, cuius salubris consilio, ac monitis solitus sit acquiescere. Quæ Euangelicæ concionis series commonefacit Optimates quosq;, & quotquot Reip. sunt destinati, ne temeræ sæuiant in innoxios, illosq; morte ac tormentis afficiant, qui doctrina sana hominum mentes imbuunt, sed modis omnibus obsistant factiosis: tùm ijs qui contra æquitatem contra ius fasq; aliquid moliuntur, ac tranquillitatem publicam labefactant. Cæterùm corporis humani opificium ac structura ex multis partibus conflata est, multosq; ordines, vt Ciuitatis status, in se complectitur. Constat autem Resp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, caupones, opifices, lenones sordidos, lanios, coquos, sartores, complectitur: deinde

Ioannis Baptistæ exitium.

Salutare consilium.

Factiosis obsistendum.

Reipublicæ forma.

nego-

negotiatores, quorum nonnulla pars calliditate ac versutia captãt ac venantur tenuiores licet inter hos sint qui honestè ac liberaliter, nullaq; fraude mercaturam exerceant, vt salinatores Zirizæi: proximè patritios ac Senatorij ordinis, consularisque dignitatis viros, qui legibus ac plebis citis multitudinem confusam ac subinde tumultuantem in officio continent, omniaq; pacata præstant ac quieta: postremò illos quorum professio sublimior, qui animos mentesq; hominum ad mores integros, ad probitatem, ad syncerum Dei cultum informant atq; instituunt, deniq; modis omnibus efficiunt vt fidei ac doctrinæ sint capaces, ac fiduciam consequendæ salutis à cœlesti patre ac Christo concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor tùm consensus in hominis corpore viget, suisq; munijs quæq; pars præclarè fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiusque partium harmonia ac concentu ad exequendam cuique designatam functionem extimulat. Ita autem omnia

Negotiatorum versutia.

Corporis ac Reip. comparatio.

1. Cor. 12.

Membrorum decor & vsus.

membra inter ſe connexa ſunt atq; implicata, eaq; inter hæc ſympathia & conſenſus, vt ſi quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodum percipiat, pariq́ue malo afficiatur. Sic, vt Chryſoſtomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa ſpina aut aculeo, reliqua membra condoleſcunt, adeò vt caput quo nihil honoratius, ſeſe inflectat, oculi deorſum proſpectent, manus habilitate curioſa ſpinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis eſt, quæ non aliquid ſubſidij afflicto membro conferre cupiat. Quocirca appoſitè ad perſuaſionem teſte Liuio, vſus eſt huiuſmodi exemplo Menenius orator, quum in diſcordia ciuili à patribus diſtractam plebem, ſumpta ſimilitudine à tumultuantibus inter ſe inteſtino diſſidio membris, in vrbem reuocauit: illuſtri ſiquidem Apologo commonſtrauit ſeditiones vt in corpore, ita in Repub. ad totius perniciem atque interitum ſpectare: concordiam verò fulcire omnia in ſtabilem Reipub. ſtatum,

Homil. 31. ad Corint.

Libro 2. decadis 1.

Apologus de membrorum diſsidio.

tum,

tum, corporis verò habitum firmum ac ſalubrem perficere. Quam amicè autem inter ſe omnia conſentiant, quantumq́; ſingula membra ex tot diſparibus ac diuerſis partibus inter ſe connexa, ſuo officio fungantur, ex ſe quiſque experimenta capere poteſt: nulla eſt enim quamlibet minuta particula quæ non ſolùm honeſtam ſpeciem ac decus oſtentet, ſed etiam vſum commodum ac neceſſarium obtineat, & quæ quum partium, tùm totius vtilitati inſeruiat. Sic podex, inteſtina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac ſanitatem perficiunt, quorum opera ac miniſterio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes diſtribuitur. Quòd ſi viſcera conficiendis perficiendisq́; alimentis deſtinata ſunt inualida, aut langueſcunt, vel denique aliquod ſubeſt vitium, aut impedimentum, quò minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus poſſit, omnia incorruptelam deuergunt, quæ

Nulla corporis pars inutilis.

Signa collapsæ valetudinis.

febribus morbisq; omnigenis præbent seminaria, quæ antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atq; oscitatione, nausea, pandiculatione seu distentione, ac rigore vexari.

Vnde nonnulli morosi.

Et quoniam spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, fit vt morosi quoq; efficiantur, ac leuissimè incandescant, alijsq; animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate conficiatur, non potestis purus effici, nec in substantiam aëream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberum. Cæterùm

Vitialis spiritus.

vitalis spiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui à corde per arteriarum decursus in vniuersum corpus diffunditur, moresq; varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quam partim ab alimentis, partim ab aëris ac regionis conditione

Vnde Aquilonares feroces.

assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusq; frigidos occupant, ob sanguinem crassiorem, densosq; spiritus, animosi conspiciuntur, inhumani, formi-

formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceq; minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod verò ad pericula adeunda attinet, intrepidè se omnibus obijciunt, vitæq; discrimina alacri atq; infracto animo subeunt. Quæ naturæ conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atq; effœminati, ingruente vel leuissimo incommodo labascunt, illatoq; minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versibus expressit Lucanus:

Asiani molles.

Lib. 1.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Omnis in Arctois populus quicunq; pruinis
Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Fœlices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget læthi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis, & ignauum rediturae parcere vitæ.

Quibuscunq; enim sanguis crassus existit, aërisq; ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosq; spiritus obtinent: quo fit vt sint implacabiles,

atq; ani-

atq; animi motus impetusq́; diuturniores habeant, & qui seriùs deferuescant, eoq́; fit vt eorum pleriqui accepto vulnere, conspectoq́; sanguine acrius in hostem insurgant, atq; in pugnam incalescant ardentiùs. Qui verò subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoq́; euanidos: incandescunt illi quidem ocyus, atq; acriter certamen ineunt, sed confestim ijs ira subsidet, atq; ad primum vulneris inflictum, sanguinisq́; emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterùm ad componendos sedandosq́; animi motus, ad sopiendos affectus enormes qui ex spirituum æstu ac feruore ebulliunt, operæprecium mihi quisq; facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quàm sint feruidi vel remissi mentis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperiem ac moderationem reuocare poterit quæ vltra mediocritatem consistunt. Hæc autem spirituum diuersitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumq́; varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

Consilium bonum.

conci-

concipit. Ita anima tametſi ſingularis ſit, & vt Ciceronis verba vtar *vnigena*, multiplices tamen actiones edit pro ſpirituum natura, atque inſtrumentorum differentijs. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationum varietas, quàm egrè ratio ac vis mentis, niſi cœleſti doctrina ſtabiliter atq; inconcuſſè ſit fulta, domare poteſt ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisq; facultas vnà cum inſitis ſpiritibus inualeſcunt, atque ex alimentorum quum copia, tùm qualitate vires collegerunt, rationis frenum excutiunt, ac ſpiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanant) in ſuam factionem pertrahunt. Quo euenit vt ſubeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinem, in obſcœnas pudendasq; voluptates homo proruat, vtque conſpecta laſciua aliqua blandaq; adoleſcentula, & cui aliquid venuſtatis ineſt, mens inardeſcat in illicitum amorem, atq; ex affluxu humorum, concurſuq; ſpirituum qui ex toto corpore

Animæ vis.

Vnde animorum varietas.

Vnde in corpore rebellio.

Vnde praua cogitatio.

cò

eò confluunt, indecorè inguen turgescat, ac mentula efficiatur rigida, sic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, nisi DEI fiducia ac cœlesti doctrina fultus, vitiosis cupiditatibus acriter obsistat. Insita est menti hæc ad malum procliuitas & inclinatio. *Ipseq; sensus & cogitatio*, vt Moses ait, *ad prauitatem prona est ab incunabilis*. Sed hanc labem exemit optatissimus Christi aduentus, qui cladem, ac calamitatem quam Adæ lapsus nobis inuexit, morte ac resurrectione sua sustulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam spiritus ad vitia ac virtutes sint incitamento, omnibus modis illorum conseruationi quisq; insistat. Et nunquam spiritus Animalis cæteris sit præstantior ac dignitate prior ordine tamen est posterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atq; ex sanguine virtute hepatis promanat, vitalem qui aëreæ naturæ est, profert, illique fomenta ministrat: vitalis verò Animalem procreat, qui tenuitatis ac subtilitatis ratione æthereus existit. Is enim

Christus quid homini contulit.

Genes. 6. 8.

Animalis spiritus functio.

nim in contextu reticulari ac cerebri
nuoſis an fractibus elaboratus, odori-
us rebusq́; ſuaue olentibus alitur ac re-
reatur, auraq́; ſalubri fomentum ac-
pit: ab hoc omnis vis ac facultas,
uam anima abs ſe depromit, & à qua
mnes actiones procedunt, proficiſci-
ur, eumq́; omnibus functionibus ac-
ommodat: merito itaq́; cenſetur ſpi-
itus hic animalis proprium animæ in-
trumentum ad ſenſus omnes, ad mo-
um, atq; agilitatem, ad muſculorum
eruorumq́; robur ac firmitatem tu-
ndam: vires enim ſuas tanquam acti-
onum opifices in neruos qui ſentiendi
nouendiq́; poteſtati pollent, deuehit.
Omnia itaq́; ſenſuum inſtrumenta ſpi- *Spiritus vt*
itus animalis vi ac munere imbuta, ad *ſe per cor-*
obeunda munia ſtabilitatem conſe- *pus diffun-*
quuntur, argumento quod affectis ob- *dat.*
tructisq́; vijs per quas is ſpiritus deferri
debet, mouendi ac ſentiendi poteſtas
dimatur: quod in apoplexi, paralyſi,
etano, multisq́; alijs morbis obſerua-
mus: defertur autem in neruos ſpiritus
nimalis, vt radij ſolares per vitrum
pellu-

Simile à vitro, & candente ferro. pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac ſe diffundit, quamlibet durum ſit, adeò vt molleſcat, ac fiat tractabile: ita ſpiritus qui tenuiſſimus eſt, in neruos illabitur. Quæcunq; itaq; ſenſu motuq́; atq; agilitate indigent, ſpiritus animalis vim expoſcunt: quæ verò nutriri atq; adoleſcere, vitamq́; alimentis fulcire, naturalem vitalemq́; facultatem ac ſpiritus exigunt. Quocirca qui ſpiritus illæſos tueri velit, ac quam maximè Synceros efficere, optimum corporis

12. Metho. habitum moliri ſtudeat. *Eſt enim* Galeno teſte, *ſingulare præſidium ad naturales facultates conſeruandas, fouendosq́; ſpiritus temperamenti cuſtodia.* Vt enim externi flatus ventorumq́; concurſus ac turbines corpora

A flatibus externis ſimile. noſtra multifariam afficiunt, ac non ſolùm hominibus, ſed animantibus etiam, ſatis, meſſiq́; triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel ſiccitate nimia, deniq; penetrabili frigore, vrentiq́; calore: Sic inſiti nobis ſpiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animi.

animiq; ſtatum manifeſto immutant. Vbi enim craſſi exiſtunt ſpiritus, denſiq; ac frigidi, mentem obnubilari contingit, atq; vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt iis ingenium ſit hebetius, magisq; obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibent qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt, quorum potiſſima pars vaſto validoq; corpore exiſtunt, at nullo acumine ingenij aut præſtanti doctrina, quanquam hæc natio ſingulari prudentia Sereniſſ. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nunc proferat. Qui verò moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus, cōſtantes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoq; obfirmato quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile à concepta opinione reſiliant, verùm ob frigiditatem ac calorem languidum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctæ naris, nec denique callidi atq; aſtuti, tùm qui in circunueniendis hoſtibus nihil agant ſub-

Craſſus ſpiritus quid efficiat.

Erici Sueciæ Regis Laus Suci.

Germani.

dolè & versutè. Quibus verò vel ex regionis conditione, vel cœli qualitate humidus subest spiritus, modò is moderatus sit, facilem & expeditam formarum susceptionem reddit, sed fluxam ac cito perituram: neq; enim facilè figura, formaq; rei, vt nec ceræ fluxæ aut fluidæ imprimi potest. Itaq; obliuiosi sunt, somnolenti, artibus discendis inepti, ingenio stupido, minimeque sagaci, & quum corpore obeso sint atq; humido, memoria minus valent: quod ipsum etiam in vehementi siccitate statui debet. Quo fit vt senes ob siccitatem frigiditati coniunctam, obliuiosi existant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticulosos etiam homines efficiunt, atq; trepidantes, quique minus audaciæ habeant in propulsandis ferendisq; aduersis, quod muliebri quoq; sexui peculiare. Verùm cuiusq; regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares solent, immutat educatio, institutio, disciplina sic: vt promiscua multitudo incultis moribus conspiciatur, quum viri politici,

Batavi.

Hollandi cur somnolenti & obliuiosi.

Senes & pueri quur obliuiosi.

Educatio naturam immutat.

tici,

tici, & qui ex patricijs ſunt prognati, immutata victus ratione, relictaq́; veteri, atque inolita conſuetudine optimum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuosq́; ad laudabiles mores componant. Quòd ſi humiditas modico calore tepeſcat, vt ijs qui loca incolunt plana, aprica, patentia, paucisq́; arboribus conſita, quales ſunt mariti Belgæ, qui hibernis menſibus frigore, æſtiuis ardore plerunq; infeſtantur, vt corpora ſortiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articulata, cutem hiſpidam: ita animum pertinacem obtinent, obſtinatum, iracundum, magisq́; ferocem quàm benignum: cæterùm acri ſunt iudicio, prudentiq́; induſtria, ac negotiandi peritia mirè inſtructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quiq́; cœlum habent ſalubrius, terram fluminibus ſcatentem, agros aquarum dulcium ductu atq; irrigatione fœcundos, mitiori ſunt ingenio, minusq́; aſpero, ſed alij alijs prudentiores, atq; ad res gerendas ma-

Mattiaci ſeu Zelandi.

Natura maritimorum.

Flandri. gis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, atque inuentionis subtilitate pollent. *Brabanti.* Brabanti exclusa seueritate, hilaritate animi ac morum comitate animos hominum conciliant, quanquam illi facilitate sermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire soleant. *Itali.* Quòd si pectori ac cerebro incumbit spiritus calore humoreq; temperato perfusus, ij qui illius munere potiuntur, in rebus gerendis vigiles sunt, acres, industrij, & qui sagacitate, acumine ingenij, naturæ solertia, præstantia doctrinæ, dicendi peritia, atq; vbertate cæteris præstant, denìq; memoria rerum præteritarum tenaci sunt ac firma, quæq; non facile effluat, aut exolescat. *Itali quur iniuriarum tenaces.* Ita si qua illata sit iniuria, post multos annos reuiuiscit, nec mens vindictæ auida priuatam offensionem obliterari patitur. Quem affectum calori adscribo, quo animus indignatione ita exhulceratur, vt eum humor diluere nequeat, aut extinguere. Adeò enim impotenter modo tacitè imisq; precordijs, modo apertè eorum plerisq; feruet animus.

Sic

Sic illis calido sub pectore mascula bilis
Turgescit, quam non extinxerint vrna cicutæ. *Pers. sat. 5.*

In horum confinio consistunt, ac proximè accedunt sed aliquo interuallo Britanni, quibus quum languidior sit calor, minusq́; feruidus, atq; ab humiditate superetur, statura quidem sunt decenti, corpore succulento ac vegeto. Verùm humanitatis studijs minus dediti, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen si animum, vt cœptum est, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiscendas artes appositi. Et quoniam spiritus habent crassiores calore modico perfusos, acres habent iras, motus stabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles sint, atq; ægrè animum excelsum atq; elatum nisi obsequijs officiosis expugnari sinant. Quòd si spiritus ex feruore cordis, atq; aëris regionisq́; qualitate impense calidus sit, feruidos celeresq́; motus edit, sed qui ob tenuitatem sensim deferuescant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis incalescit animus, temerè atq; inconsultè quid-

Britanni.

Britanni et Scoti acres habent iras

Hispani.

uis aggrediantur, nec cessent quin quod animo conceperunt perficiant. Ita si qua subit animum conficiendæ rei cogitatio, vt inter initio ægrè excutitur: ita mens nonnunquam instabilis est & inquieta, nisi rationis freno coërceatur.

Virg. lib. 4 Aeneid.

Sic animum nunc hûc celerem nunc diuidit illûc,
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.

Quod etiam plerunq; vsu venire solet iratis & vindictæ cupidis, tùm ijs qui furore vel amoris stimulis agitantur, quorum mens quoniam æstu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc, inde impellitur non sibi constant, nec certi fixiq; aliquid in finiendis consilijs statuunt.

Hispani ingeniosi.

Galli.

Qui verò ex ijs se ad consectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atq; operosas, strenuè nec sine laude in his versantur. Quibus verò spiritus tenuis existit temperato calore imbutus, acre ijs ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum sint acuti, ad explicandum ornandumq; vberes ac copiosi,

piosi, ad eloquendum exprimendumq́; quæ mente cōceperint prompti: quod autem ad animum morumq́; propensiones attinet, viuidi sunt, alacres, erecti, agiles, gesticulosi: pleriq; eorum quibus liberalis deest educatio, ac doctrinæ institutio, ingenio sunt mobili, captioso, fallaci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana: in consilijs captandis callidi ac versuti: adeò, vt quæ mentis impetus concipit, confestim quid statuendum sit, intelligant, ac maturè perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaq; spirituum diuersitas, atq; ingeniorum morumq́; discrimina ex loci, aëris, regionis, alimentorum conditione ac natura oriantur, quisq; secum ipse expendat, qua re incolumitati prospicere optimè possit, eaq́; declinet quibus aliquid subest vitij, & quæ quum valetudini, tùm spiritibus officere, atq; aliquid labis aut contagij adferre possint. Quocirca optima instituenda victus vitæq́; ratio, atq; aëris salubritas cum primis captanda. Hæc

Galli ingenio versatili.

enim sanitatem etiam inclinatam ac labantem erigunt, ac spiritus maximè synceros efficiunt. Siquidem si corpus vitiosis humoribus redundat, si spiritus impuri sint, & cerebrum densis fumis, quos humores exhalant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominum deliratio, tantusq; mentis error, alienatio, stupor, desipientia, furor, dementia: vt ea quæ sensui exposita nō sunt, videre se putent, eaq; audire quæ nemo est eloquutus. Siquidem imaginatio iis corrumpitur, sensus cōmunis qui diiudicat & discernit omnia, detrimentum percipit, memoria labascit, hebescit visus, caligant oculi, omnesq; animæ facultates, hoc est, insitæ vires quibus sua munia exequitur, languescunt, suisq; officiis oscitanter perfunguntur. Si verò spiritus animalis adamussim purus est, atq; æthereus, qualis est halitus exactè elaborati sanguinis, non solùm pellicida est oculorū acies, sed omnes sensus tùm externi, tùm interni vigēt, ac functiones suas inculpatè perficiunt.

Vnde error mentis.

De

De spiritu qui toti mundo, eiusq́ partibus insitus est, quiq́ in hominem diuinitus delapsus, mentem eius peculiari munere imbuit: Obiter de bonis malisq́ genijs qui humoribus spiritibusq́ immixti varias mutationes humanis animis inferunt.

CAPVT TERTIVM.

SPiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapsa, hanc machinam, mundiq; molem agitat, & quæcunque ambitu cœliq; complexu coërcentur, fouet ac vegetat, in immensum se porrigit, ac longè lateq; diffusa est. Hæc siquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq; fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec est quòd quisquam opinetur aut sibi persuadeat vllam esse vim aliam, quę ista perficiat, quàm spiritum illum, quo ab ipso rerum conditarum exordio mundus, quæque oculis nostris obuia sunt, ac sensibus exposita, tàm concinnum ac decentem ornatum adepta sunt. *Verbo enim Domini omnia formata sunt, ac spiritu oris eius omnis decor, species, venustas, atq; ornatus eorum. Ipse siquidem fouet, ac vegeta quæq; præstat, eamq́ vim confert qua propagare se, ac continua serie omnis generis species proferre, tueri*

Spiritus natura.

Spiritus Domini.

Psal. 32.

Genes. 1.

Iohan. 1.

re, tueri ac conseruare poßint. Sic immensu
naturæ opifex, rebus creatis verbo a
spiritu suo vim procreatricem indidit
ac propagandi ordinem inseuit, quò
posteritati ac successioni insistant, hoc
est, spiritus diuinus in vniuersam crea-
turam diffusus, stirpes, animantes, ho-
mines sustentat, illisq; vim imperti
Spiritum aquis incumbere quid sit. qua subsistant. Itaque nihil est in tanta
rerum vniuersitate, quod efficacem
Dei vim non percipiat, eiusq; vbertate
non saturetur. Condito siquidem cœ-
lo ac terra, primisq; elementis, hoc est,
rerum principijs constitutis, spiritus
Diuinus iam inde ab initio ferebatur
super aquas, hoc est, liquidam materi-
am alioqui effœtam, fœcundam præ-
stitit. Cuius dicti sensum graphicè ex-
pressit Basilius cognomento Magnus
Hexa. lib. *Spiritus Dei ferebatur super aquæ superficiem*, hoc
est, fouebat, vitalemq; fœcunditatem,
atq; animam vegetantem elemento
liquido, ac omnibus rebus creaturis
contulit, sic vt spiritu cœlesti omnia
essent perfusa ac concalescerent incu-
bantis alitis more, fouentisq; auis spe-
cie

ie atq; effigie, quæ vim caloremq́; vi-
alem illi imprimit, cui inſidet atq; in-
umbit. Cuius rei exemplum à gallina *Simile à*
umere licet, quæ oua animat, vitaque *gallina quæ*
mbuit, atq; animaculi figuram indu- *pullos fo-*
it. Quòd itaq; ſpiritus innatare aquis *uet.*
licitur, aut elemento liquido incum- *Geneſ. 1.*
ere, de fœcunditate illi indita intelli-
gi debet. Cæterùm quum vniuerſa re-
rum natura, quæq́; ſpirãt, atq; exiſtunt,
diuini ſpiritus munere potiantur, illi-
uſq́; virtute ſubſiſtant, tùm homines
præcipua ac ſingulari prærogatiua om-
nia ſunt conſequuti, *atq; animos habent ex
eterna mente*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel po-
tius, vt ſcripturæ teſtimonium profe-
ram, *acceperunt ſpiraculum vitæ*, atq; imagi-
nem ex Diuinitatis archetypo deſcri-
ptam. Hauſit huius dogmatis ex He-
bræorum fontibus tenuem auram, idq́;
expreſſit his numeris Ouidius.

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli, *Lib. 3. de*
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit. *arte aman-*
Eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo, *di.*
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet. *Lib. 6.*

Quam ſententiam Diuus Paulus ſa- *Faſto.*

cra-

cratiore philoſophia imbutus, Atheniensibus perſuaſam eſſe voluit, quò inueteratum auitumque errorem illis eximeret, atq; ex illuſtri mundi ſpectaculo, apparatu ornatuq; viſendo, in quo DEVS diuinitatis ſuæ ſpecimen cunctis exhibet, & conſpici poſſet & innoteſcere. Sic enim apud illos con-

Actor. 17.

cionatur: *Deus qui fecit mundum, quæq; illius ambitu continentur, ac ſit cœli terræq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur, vllius opibus indigus, quum ipſe det vitam, atq; halitum omnibus, omniaq; conferat. Per ipſum enim*

Aratus in Pheno.

viuimus, mouemur, ac ſubſiſtimus, ſicut & quidam veſtratium poëtarum indicat: nam huius progenies etiam ſumus. Cæterùm quum homo tantis dotibus ſit excultus, eaq; munera mentis ab opifice ſit conſequutus, vt primùm naturali inſitoq; ſpiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tùm externi quoq; ſpiritus in corpus mentemq; inſiliunt.

Genij.

Veteres genios, Bibliorum codices ex miniſterio Angelos, hoc

Hebr. 1.

eſt, internuncios vocant, quòd Dei iuſſa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus ſpiritus nominat, *Adminiſtratores*, vt qui

ui certis officijs destinentur, ac dele-
atum munus obeant apud illos qui sa-
utem sint adepti. Cicero, tùm alij à
eligione alieni. *Lares familiares, ac domesti-* *Lares.*
s Penates, deosq; tutelares, vocant. Horum
uo constituuntur genera, quorum al-
erum boni, alterum mali nomine de-
gnant, quòd illi ad honesta quæq;, at-
ue ad res salutares instigent, ad ea quæ
nt incitamento, quæ homini prodes- *Boni Genij.*
e possunt, atq; ad salutem conferunt.
sti ad improbitatem, ad dedecus, ad
nesta quæq; solicitant. Hoc enim po- *Mali Genij*
ssimè meditantur, vt hominem om- *seu Lemu-*
ibus malis inuoluant, ac longissimè à *res.*
Deo auertant. Quum autem sint spiri- *Simile à*
us incorporei, vt grauis halitus, vtq; *pestifero*
ura insalubris ac noxia, in corpus la- *halitu.*
enter irrepunt, ac non solùm faces
ministrant, incitantq; ad patranda sce-
era, sed vt pessimi consultores, impu-
itatem ac præmia pollicentur. Sic A- *Genes. 3.*
amum in errorem pertraxit versutus
erpens, quum inquit. *Non moriemini, sed*
ritis vt Dij; boni maliq; conscij, atq; omnium rerum
ientia ac cognitione imbuti. Est autem Dæ-
mon

Demon à sciendo. mon (nam hinc nomen sortitur) calliditate insidiosa, mille dolis ac technis, mille nocendi artibus instructus,
2. Para. 26 *qui se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacitè insinuare nititur*, quanquam id ægrè perficere potest: quum Deus solus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia nostra exposita sunt & aperta.
Heb. 4. *Ipse enim*, vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atq; intentionis cordis. Nec est vlla creatura quæ non manifesta sit in conspectu illius, sed omnia*
Psalm. 7. *nuda ac resupinata oculis eius.* Quod Dauid quoq; indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*, hoc est, omnia perspecta habet, abditos quosq; recessus penetrat. Exemplo sumpto à remotissimis longeq; dissitis visceribus: nihil enim corde ac reni-
Simile à remotiß. visceribus. bus magis intimum, adeò vt per multos meatus, atq; incuruos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eò possint perduci: tùm etiam illas potissimè partes indicat, quòd ex ijs præcipuè pullulare soleant mentis cogita-
Quomodo Dæmoni cogitationes patent. ta, atq; effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abscondita sunt. Cæterùm quum Dæmones spiri-

ıs ſint aërij, ac longo vſu, diuinaque
onſuetudine, tùm naturæ ſolertia
nulta perſpecta habent, atque experi-
nento comprobata, ex coniecturis, in-
icijs, oculis, vultu, geſtibus, alijsq́; cor-
oris motibus cogitationes internas
liciunt, quod etiam viro prudenti ac
nultarum rerum perito factu non dif-
icile. Quocirca vt improbi ac fraudu- *Homo homini dæmonium.*
enti negociatores in hominum perni-
iem omnia moliuntur, omnemq́; ca-
tant occaſionem qua illos circumue-
iant, atq; incautos imparatosq́; oppri-
nant: ita Dæmones nobis inſidiantur,
tq; infeſti ſunt, & quò quiſq; vitæ in-
egritate ac moribꝰ ſpectatior, eò acer-
ius in illum virus ſuum exacuunt. Sic *Matth. 4.*
Chriſto non fuit veritus, nec erubuit
Dæmon tentationum arietes admo-
ere, atq; ambitione, gula, regnandi cu-
iditate atq; inani gloria illum oppu-
nare. Nec Paulum quoq; diuexare pu- *2. Cor. 12.*
uit, quum elatione animi, tùm ad-
erſariorum ſæuitia ac crudelitate. Iob *Iob. 30.*
uoq; miris modis ab illo exagitatus
iolentos impetus perferre coactus eſt:
verùm

verùm qui omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit, ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendiq; metam constituit. Quod ipsum documento cuiq; esse debet, nihil aduersus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, nisi vel annuente, vel conueniente Domino. Quum autem multis varijsq; nocendi artibꝰ homines adoriantur, atq; oppugnent, tùm verò omnes tentant, explorantq; aditus, si qua possint ex his quæ domestica sunt ac natiua, nulliq; nõ insita, adoriri ac cõficere. Sic hos qui sanguine redundant, ad luxum, lasciuiam, ebrietatem, profusionem, ad obscœnos nefandosq; amores, ad probrosas libidines, incestus, fœdosq; cõcubitus incitant. Biliosos autem ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas, iurgia, contentiones, conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, dissidia, extimulant, ad ea quæ patranda ac perficienda faces ministrant. Melancholicos ad inuidentiã, æmulationem, amarulentiam, odium, indignationem, veneficium, fraudes, dolos,

Demones quatenus noceant.

Humores ad vitia occasionem prabent.

dolos, insidias, proditionem, mœstitiā, desperationem, ac diffidentiam, postremo ad calamitosum funestumq́; exitū adigunt. Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam, atq; ignauiā, torporem, veternum, inertiam, somnolentiam, incuriam, atq; ad omniū virtutum neglectum sunt adiumento. Obiter vt aër tenuitate cœli temperatus vitalem ac salutarem spiritum impertit animantibus, herbisq́; virentibus: sic boni genij salubrem auram aspirant, ac mētes nostras suaui afflatu reficiunt. Mali verò vt ventus pestilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atq; animis hominum pestem ac perniciem adferunt. *Ab ijs enim prima mali labes hominumq́; ruina, atq; interitus,* sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nempe Christo qui hominem pristino nitori atq; integritati restitueret. Et quoniam tanta est humanæ naturæ imbecillitas, vt ægrè aduersus sæuissimi hostis insidias possit subsistere, Christus Iesus subductus in cœlum, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac contra Sathanæ

Ab externo aëre simile.

Sapien. 1. Genes. 2.

Paraclet.

thanæ insultus omnesq; malorum incursus reddat inuictos. Hic est qui mẽtes nostras varijs dotibus exornat, qui de Dei voluntate nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia per Christum ad patrem nos prouehit. Erigit enim mentes nostras, ac consolando hortandoq; efficit, vt concepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere audeamus ac patris nomen illi opplorare. Quin & ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, attestatur vnà cũ spiritu nostro, *quòd eius sumus filij, & heredes cohæredes autẽ Christi.* Spiritus itaq; diuinus mentium instaurator fidem ac credulitatem verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga illum parit, certamq; spem consequendi promissa. Et quum hæ virtutes non sunt otiosæ, vberrimum Charitatis operumq; prouentum proferũt, ad ea quæ adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut superstitionem abduci nos contingat, quæ non aliud est teste Eusebio, *quàm falsa quædam, atque ementita veræ religionis vmbra: aut fucata species,* nullo

Quid spiritus sanctus in nobis efficiat.

Gal. 4.

Rom. 8.

Fides operibus stipata.

De præparat. Euan. lib. 1.

nullo fundamento nixa. Sic ex Horatij sententia. *Superstitio.*

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni *In art. Poët.*
Decipimur specie recti.
Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra, *Iuuenal. Satyra. 14.*
Quum sit triste habitu, vultuq́; & veste seuerum,
Nec dubiè tanquam frugi laudatur auarus.

Fit enim plerumq; Cicerone teste, *vt nonnulli optima consect..ti non tàm voluntate, quàm cursus errore fallantur.* *Tuscul. 3.* Sic Paulus Iudæos non prorsus à pietate alienos censet, *Rom. 10.* verùm aliquo duci studio, Zeloq́; Dei, sed absq; iudicio, ita non omnino errent in affectu pietatis, sed propter inscitiam, & quòd in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritu Dei destituti sunt. Cui vitio affines sunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquam immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu illo munifico, non esset tanta in animis opinionum ac doctrinæ dissensio. *Zelus absque iudicio.* Cæterùm nemo hæc parerga esse existimet, atq; ab instituto aliena, nec illud Horatij impingat.

Amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit? *In arte Poet.*

Quum ſpiritus cœleſtis mentis innouator, dux ſit ac moderator ſpirituum humani corporis, qui ſedatiores exiſtunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atq; in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac ſeditionem in corpore concitare,

Aeneid. lib. 1. *Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.*

De corporis humani elementis, primisq́; qualitatibus, ac generationis principijs, ex quibus homo conſtat, ac conſtatus eſt.

CAPVT QVARTVM.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperamenti ratio deducitur, illisq́; vniuerſam corporis ſtructuram atq; opificiū acceptam ferre par eſt. Elementa ſtatuuntur quatuor Ignis, Terra, Aër, Aqua, quibus totidem ſubſunt qualitates, Calida, Frigida, Humida, Sicca, quæ ex circumfuſo nobis aëre, atq; alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt: illorum enim exceſſu defectuq́ue vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ innumeris morbis

Elementa quatuor.

præ-

præbent ſeminaria. Cæterùm quæ corpus noſtrum afficiunt, ea teſte Galeno, ſunt genere duplicia, altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipſis generationis principijs velut radice orta: altera quæ & declinare poſſes, & aliena ſunt à corporibus noſtris, non inſita, ſed aduentitia atq; externa, quæ tamen non minus, quam inſita, corpus noſtrum conficere atq; infeſtare ſunt idonea, Cibus ſcilicet & potus, quibus reſtituimus quidquid ſiccioris vel humidioris ſubſtantiæ effluxit, quę tamen ſi immodica ſint, aut vitioſa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proximè accedit aër nos ambiens, qui vbi impenſè calidus eſt, vel ſiccus, aut immodicè humiditas vel frigidus, manifeſto habitum corporis immutat. Cæterùm vt propius, magiſq; appoſitè rem ipſam deſignem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia ſanguis maternus, ſemenque genitale exiſtunt. Ille ceu materies quædam apta concinnaq;, & opifici, vt argilla vda, ceraq; fluxa ac tractabilis,

Tuend valε. lib. 1.

Cibus & aer æquè neceſſarius.

ad quiduis effingendum ſequax: Semen opificis rationem obtinet. Conſtat horum vtrumq; ex ijſdem genere elementis, ac qualitates iam memoratas in ſe complectitur: diſſident tamen inter ſe temperamenti ratione ac menſura. Siquidem in ſemine plus eſt igneæ ſubſtantiæ atq; aëreæ, hoc eſt, ętherei ſpiritus eſt particeps. In ſanguine plus aqueę & terreæ: quanquam in poſtremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum ſicco. Neq; enim ſanguis ſiccus ſtatui poteſt, vt oſſa, ſed humidus: at ſemen ſanguine quidem ſiccius eſt, cæterùm ipſum quoq; humidum fluidumq́; ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humida ſubſtantia geniture origo producitur, ſic tamen vt ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ, arteriæ, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod enim in vtero ex illis principijs conceptum ac conglobatum eſt, ſiccius redditum, veluti rudimenta ac lineamenta cuiuſque membri capeſſit, poſtmodum exactam ſpeciem conſequutũ incrementa concipit atque ad iuſtam decentemq́; magnitu-

Primordia hominis.

Seminis & ſanguinis natura.

Ab oſſium natura con- [illegible]

gnitudinem prouehitur: vbi verò ad ſummum deuentum eſt, oſſibus ob alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incrementum augmentumq́; ſiſti contingit, nec progredi, aut amplius in longum latumq́; proferri. Ex copioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq; perfuſo corpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi cui vel ingraueſcente ætate, vel etiam adoleſcentibus ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccusq́; habitus obtigerit, corpus iis macilentum fit, rugoſum, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraq́; inualida atq; incurua. Simile enim quiddam ijs euenit quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, atque arboribus herbisq́; virentibus, quibus terræ ſuccus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quò mihi improbè atq; inhumaniter facere videntur ludimagiſtri quidam, & quotquot erudiendis alendisq́; adoleſtibus operam impendunt, qui imita quidem ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, inſalubri, tenuiq́; victu conuictores domi alunt, ac non ſolùm

Longitudinis cauſa.

Simile à ſatis.

Pueri non domandi inedia. sordidè tractant, sed carne subrancida, piscibus olidis, pane mucido tenuiter pastos, ad subeundos studiorum labores minaciter instigant: quo efficitur vt color ijs deflorescat, corporis species, omnisq; decor & venustas aboleatur, nulla sit alacritas, nullus vigor, mentisq; erectio, spiritus deiectus, virtus minus viuida, indoles omnisq; vis animi quæ vel naturę beneficio, vel parentum industria, aut denique diuino munerę insita, erant prorsus extincta, adeò vt non facilè ad præclara ijs incalescat animus, nec emergant ad quæ erant destinati, aut natura oppositi. Quod ad externum verò habitum adtinet, corpus plerumq; circumferunt fœda scabie deformatum, atq; ob vitiosos humores pustulis vndiq; exhulceratum. Quò fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iustam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentem partium compositionem ac staturam deueniant, quòd in ætate tenera ac pubescenti fame atq; inedia domitis humori na-

Vitiosus cibus naturam deprauat.

Staturæ breuitas vnde.

ri natiuo qui continenter foueri postulat, alimenta subtracta sint: quò fit vt exhausto succo vitali, præmaturè senescant, ac properata morte confici contingat. Vocatur autem hæc affectio quæ frigidum siccumq; corporis statum inducit senium, quòd omnibus *Senium.* quum animantibus tùm stirpibus corruptelæ interitusque causæ existit. Est enim mors non aliud, quam naturæ, *Mors quid.* hoc est caloris genuini, insitiq; humoris, in quibus vita consistit, extinctio: ad quam nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intemperantia vitæ, immodica Venere, intempestiua vigilia, mœrore animi, tùm plerisq; alijs quæ præter ætatis rationem ac naturæ cursum, festinatam senectutem, mortemq; inopinatam accelerant. Quam multos autem videre est seniculos corpore vegeto ac succulento, membris validis, ingressu firmo, cruda prorsus viridiq; *Cruda senecta vnde.* senecta, non ob aliud, quàm quod vitæ suæ optimè moderatè sint, nec adolescentiam intemperanter aut libidino-

ſe tranſegerint: quum iuuenum plerique conſpiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atq; exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis virtus immoderato vitæ Venerisq; vſu & conſuetudine ſit exhauſta, ac flos ætatis attritus. Vt enim flores Martij, quibus incunte vere nihil ſpectatius, aquilonio vrentiq; vento decuſſi, marceſcunt: ſic omnis iuuentus & floreſcens ætas accepto incommodo, intempeſtiuè atq; ante maturitatem areſcit. Quocirca vt quis noxia euitare poſſit, ac vitam quàm maximè longam efficere, tùm ſenectutem conſequi minus grauem atq; oneroſam, ineunda ratio, qua valetudo firma perfici poſſit, ac ſtabilis, aut ſi inclinata ſit, qua erigi poſſit atq; inſtaurari. Sunt autem non parum multa, quæ illam labefactant ac ſubruunt, quæq; ingenitum nobis temperamentum conuellunt, variant, alterant, corrumpunt. Siquidem ex alimentorum facultatibus, victusq; ratione humores diuerſas qualitates aſciſcunt, quibus accedunt balnea,

A floribus Simile.

Iuuentus vnde effœta.

Quæ valetudini officiunt.

nea, æſtus, exercitatio, frigus, laſſitudo, ſitis, inedia, ſomnus, quies, aëris ſtatus, affectusq́; animi, quæ corporis noſtri habitum multifariam immutant, ac magna ex partein deteriorem rapiunt. Sic corpus quod calidum humidumq́; extitit, in frigidum ac ſiccum, vel etiam aliam qualitatem ſenſim delabitur: ætatis quoq; acceſſu, tempore decurſu, rebus ſecundis vel aduerſis, fortunæ ſucceſſu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ valetudinem labefactant. Quò mihi appoſitè dixiſſe viſus eſt Horatius.

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum,
Multa recedentes adimunt. *In arte Poëtica.*

Cui conſentanea eſt illa Iobi ſententia, qua naturæ humanæ conditionem fragilem, fugacem, inanem, momentaneam, multisq́; incommodis, periculis, mutationibus obnoxiam graphicè expreſſit, Homo natus è muliere, breuis æui eſt, ac plenus miſeriæ, qui quaſi flos ſpectatiſſimus, exoritur ſed conteritur, atq; euaneſcit velut vmbra, nec vnquã in eodem ſtatu perſiſtit. Singulis enim *Cap. 14.*

ætati-

ætatibus, hoc eſt, certis annorum interuallis ac ſpacijs mutationes incidunt.
Quid ætas. Eſt autem Aetas vitæ curriculum ac decurſus, vel ab infantia ad ſenectutem
Aetatum mutatio. progreſſus, in quo conſtitutio corporis humani immutatur, atq; aliud ex alio temperamentum acquirit, quod ipſum poſtremo ad interitum deuergit calo-
Infantia. re natiuo extincto. Sic infantia, quæ omnium humidiſſima eſt, plurimum caloris innati continet, quarto anno aut ſeptimo mutationem ſuſtinet, ac plerumq; ijs annis periclitamur. Huic
Pueritia. proximè ſuccedit pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis in-
Pubertas. commodis diuexatur. Pubertas verò quæ & ipſa plurimis malis expoſita eſt,
Adoleſcentia. anno decimo octauo perficitur. Adoleſcentia autem præceps ac lubrica anni quinti & vigeſimi termino includitur, quę ætas partes quatuor complexa, primum ætatem conficit, quarum nullam non varias mutationum vices ſubire quotidiana experimenta common-
Iuuentus. ſtrant. Porrò Iuuentus ſeu ætas florida,

in qua

in qua corpus animusq́; viget ac floreſcit, ad annum quintum & triceſimum profertur, in ea quæ ætate affatim inualeſcit ſanguis, atq; humor nonnihil abſumitur, quò fit vt id temperamentum progreſſu temporis calidum ſiccumq́; cenſeri incipiat, quum adoleſcentia humore ac calore abunde fuerit perfuſa. Conſtans verò & virilis ætas ad quinquageſimum annum, aut paulo vltra progreditur, quo tempore tempeſtiua maturitas ſe profert, ac mens conuerſis ſtudijs, omnia conſideratè, prouidè, prudenter agit: Corpus verò æquabiliter, atq; in eodem tenore conſiſtens non magnam mutationem percipit ad annum vſq; ſexageſimum tertium aut quintum: tunc enim labenti atq; inclinatæ ætati iam iamq́; ingraueſcenti frigidus & ſiccus ſtatus inducitur, qui primus eſt ſenij ingreſſus ac veſtibulum, proximus autem ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimeſcēda viris Chriſtianis, quum mens concepta fiducia ſuauioris vitæ, ac re-

Virilis ætas.

Senecta.

Vt mors non ſit formidabilis.

ſurre-

ſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc emigrandum ſibi perſuadeat. Interim quiſq; efficere poteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nonnihil præſidij ſibi paret, aliquid priſtini roboris conſeruet, quo ſenectutem minus effœtam ac laborioſam experiatur: quũ enim omni ætati certus præſcriptus terminus, tùm huic nullus conſtituitur, niſi vitæ exitus mortisq́; expectatio. Cæterùm Pythagoras non inſcitè quadripartitas anni varietates ac temporum viciſſitudines hoc eſt, Veris, Aeſtatis, Autumni, & Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctijs, ac totidem ſolſtitijs comprehenſa quatuor hominum ætatibus accommodat, cuius ſententiam hac verborum ſerie complexus eſt Ouidius.

Temporum anni & ætatum comparatio.

Meta. li. 15

Quid, non in ſpecies ſecedere quattuor annum
Aſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerianq; ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tunc herba virens & roboris expers
Tranſit in æſtatem poſt Ver robuſtior annus,
Fitq; valens iuuenis neque enim robuſtior ætas
Vlla,

Vlla, nec vberior, necq; magis ardeat, vlla est.
Excipit Autumnus posito feruore iuuentæ
Maturus, mitisq; inter iuuenemq; senemq;
Temperie medius, sparsus quoq; tempora canis.
Inde senilis Hiems tremulo venit horrida passu
Aut spoliata suos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſſitudo, ac naturæ totius conuerſio, mutabilitas, inconſtantia, atq; ex vno in aliud inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea, caduca, fragilia, ruinoſa, fluxa, & quæ non firmis radicibus defixa, vt floſculi, citò decidant. Quum itaq; corpus continentur defluat, ac detrimenta patiatur, multaq; intus & foris vires noſtras depopulentur, non oſcitanter huius conſeruationi incumbendum, quò ſtabilis illa ac quàm maximè longa effici poſſit. Nihil neceſſe eſt exemplis, rationibus, experimentis commõſtrare (quum nulli non ſit exploratum) quàm grauatè, animoq; iniquo ac repugnante ab hac vitæ ſuauitate, diuelli ſe quisq; patiatur, quanta cura, ſtudio, induſtria vindicare ſe à morbis contendat, qui non ſolùm doloribus nos confi-

Omnia caduca.

Natura abhorret ab interitu.

conficiunt, contundunt ac dilacerant, sed mortis speciem oculis objiciunt ne his addam mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis miserijs, tantaq; æui huius molestia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimen, non conquirenda aliqua laborum solamina atque alleuamenta? quæ si consectari velis atq; assequi, nunquam in animum induxeris hæc præstare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumptuosas atq; artificiosè elaboratas: sed mentem quietam ac sedatam omnibusq; perturbationibus liberam: proximè corpus salubre, nullisq; morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere potest melius aut optabilius.

Vnde petenda tranquillitas.

Ecclesi. 30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusq; habitus, ac corporis constitutio consistit.

CAPVT QVINTVM.

Temperamentum quid.

CRasis seu temperamentum, (nam operis instituti ratio exigit, vt id defi-

definitione explicetur) eſt primarum qualitatum atq; elementorum inter ſe conuenientia: vel qualitatum ex elementis æqualis miſtura ac proportio omnis vitioſi exceſſus expers: Intemperies verò quæ diſparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atq; à moderatione deſciſcit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, ſic vt nihil diſſonum aut diſcrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exiſtit elementorum ac qualitatum apta concinnaq; temperatio, adeò vt monſtrari nequeat vlla per ſe qualitas, ſed conſtans, abſoluta, perfectaq; elementorum ac qualitatum coagmentatio. Quemadmodum enim quum ex varijs herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac ſingula ita coaleſcunt, vt nihil eorum quæ compoſitio complectitur, appareat, aut diſcerni poſſit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum miſtura primaria naſcendi origo ducitur, quæ nouem

Intemperies quid.

A fidibus ſimile.

Simile ab herbarum miſtura.

Nouem temperamenta.

temperamentorum constituit differentias, vnam temperatam, omnibusq; suis numeris absolutam, in qua nihil desideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam superat, sic vt æquali pariq; mensura inter se omnia consistant, nullo vitio, nullaq; intemperie imbuta: Intemperatæ octo, simplices quatuor, & totidem compositæ seu iugatæ. Calida tantùm in qua calor frigori antecellit, humoris verò & siccitatis est æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quòd illa primas potioresq; partes obtineat: Sicca, vbi humore superior est siccitas, reliquis paribus, hoc est, calida & frigida temperatis: Compositæ vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ sunt, numerantur, Calida & humida, Calida & sicca, Frigida & humida, Frigida & sicca, à quibus corporis constitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares complexionem vocant: appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta est ab eo scilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

cali-

calidum dicitur, in quo vberior eſt caliditatis portio. Siccum in quo ſiccitas potior, pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum compoſitio, in qua multa congeri ac coaceruari ſolent, ab vno eorum quod præcipuum eſt, nomen ſortitur, vt Dianucum, diacapper, hiera, picra, diaphenicum, oleum vulpinum, &c. Quò autem omnia exactè percipi queant (eſt enim id non modo Medicis, ſed omnibus, quibus ſecunda valetudo curæ eſt, ſalubre cum primis ac frugiferum) ſingulorum rationes ac modos quàm poſſum accuratè explicabo, ac primùm temperatæ naturæ conditionem exequar, aut ſaltem eius ſpeciem atq; imaginem mente primum conceptam, oculis exhibeo: non quòd talis in natura rerum exiſtat, aut in aliquo commonſtrari poſſit, niſi quis fortè diuiniorem aliquam ſupernè originem ſit nactus, ſed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amuſſim exigi, quò cuiq; pateat, quid vel ſuperet vel deficiat. Neq; enim

A maiore denominatio.

expeditè quiſquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere ſicco, niſi ad exactam hanc temperiem ſit intentus, in eamq́; tanquam ſcopum defigat oculos.

De temperato exactoq́; corporis habitu ac constitutione.

CAPVT SEXTVM.

DE temperato atque omnibus numeris abſoluto corporis ſtatu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumq́ue dirigi velim, ac tanquam ad normam ſeu perpendiculum reliquos habitos accommodari, quo quiſq; obſeruet, quantum à temperamenti integritate deflexerit, & quid moliri debeat, vt in priſtinum ſtatum, quo ad eius fieri poſſit, reducatur. Quantò enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atq; ad corporis morbos, animiq́ue ægritudines lapſus grauior. Corpus hoc omnibus ſuis partibus conſummatum aptiſſimè Policleti regula dici meretur. Id enim

prouerbium ijs rebus accommodari *Policleti*
solet, quæ ad vnguem facta ſunt, & in *regula.*
quibus nihil deſideratur, adeò vt ad
hanc, tanquam ad lapidem Lydium
reliqua debeant explorari. Deſumpta
eſt Metaphora à Policleto ſtatuario, *Lib. 20.*
cuius artificium ac decor, teſte Fabio, *cap. 10.*
laudem meruit ſupra mortales omnes:
hic tanta arte ſtatuas expreſſit, ſuiſque
numeris ita abſoluit, vt cæteri celato-
res ac ſtatuarij in formandis effigian-
disq; ſimulachris, hunc tanquam ar-
chetypum ſibi proponerent. Vſus eſt *Lib. 2.*
prouerbiali hoc ſchemate de tuenda
valetudine Galenus, qui ſtatuit opti-
mum corporis habitum, tanquam Po-
licleti regulam, hoc eſt, tàm concinne
ac decenter expreſſum, vt nihil in eo
culpari poſſit, ſed mirificè afficiat con-
gruens ſymmetria, nullaq; ſui parte
claudicans commenſutatio. Quocirca *Ad ſumma*
quæ de ſtatu corporis optimo conſcri- *eniten-*
buntur, meritò ad rem abſolutiſſimam *dum.*
referri debent. Talem itaq; corporis
habitum exhibemus, qualem Orato-
rem Cicero, ac Fabius imitandum pro-

F 3 ponit,

ponit, qualem Ecclesiastem seu concionatorem instituit Chrysostomus atq; Erasmus, quò ad horum exemplum se componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, assequatur: aliquem tamen progressum facere par est, nec committendum quantumuis ardua sunt quæ consectamur, vt spes infringatur, aut languescat industria. *Nonnulli enim,* vt Cicero testatur, *desperatione debilitati experiri id metuunt quod se assequi posse diffidant.* Nam neq; illud ipsum, quod est optimum, desperandum, & in præstantibus rebus, magna sunt ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimum corporis habitum constituere, atq; adumbrare visum est, quò illis species animo insideat, in eamq́; oculis ac mente defixus talem imitari quisq;, atq; exprimere curet, aut quàm proximè ad illam accedere. Huic itaque cuius specimen exhibendum suscepimus, omnes sensus vigent, atq; insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllum incommodum obeunt.

De Sacer. De ratione concionandi.

De Oratore.

Notæ temperati corporis.

eunt. Memoria illi ſtabilis ac firma, quòd cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec ſiccitatem declinet, animus acer & induſtrius, quiq; ſolerter ac prouidè omnia aggrediatur, mores integri atq; incorrupti, & qui in nulla actione à decoro deflectant, ingenium ſingulare atq; eximium, mens placida ac ſedata, nulliſq; affectibus vitioſis expoſita, vt quæ excluſa temeritate iudicium delectumq; adhibeat, indoles generoſa, multis magniſq; dotibus affatim exculta, inſignis ac ſpectata vitæ probitas adeò vt in eo expreſſum ſit illuſtre virtutis exemplar, hoc eſt, abſoluta atque ad ſummum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo ſe cumulatè proferunt humanitas, manſuetudo, frugalitas, æquitas, modeſtia, & continens cupiditatum moderatio: in aggrediendis conficiendiſq; negotijs nec præceps, nec cunctator, aut qui procraſtinando tardius omnia perficiat, ſed conſilium in prouidendo, in peragendo maturitatem adhibeat: in caſibus humanis, euentiſq; fortuitis quæ

inopinatu ingruunt, non temere concutitur aut expauescit, eoq; fit vt non insolescat rebus prosperis, nec deijciatur succumbatq; aduersis, sed omnia vitæ incommoda alacri atq; infracto animo perfert, nec à constantia susceptoq; consilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatij, quod illi cõgruit.

Lib. 3. *Iustum & tenacem propositi virum*
Ode. 3. *Non ciuium ardor praua iubentium,*
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum feriant ruinæ.

Ad quem habitum se composuit Rom. 8. Diuus Paulus, ac similem affectum in ijs qui Christo initiati sunt, ac deuoti, exigit, vt quod illi persuasum erat, quisque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis sæua ac formidabili diuelli posse ab eo, cui sumus addicti. Is itaq; cuius speciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente constitutus est, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, sed stabiliter atque inconcussè constantiam tueatur.

Insiti

Insiti sunt quidem illi affectus sed naturales, ac minimè improbandi, vt amor ac propensio erga suos, quibus vt non nimis indulget, ita in illos non acerbus est, non seuerus, amarulentus, præfractus, sic vt in congressu familiari comitas seria grauitate sit condita, cui nulla subest dicacitas, nulli dentati sales, non indecora parumq́; vrbana festiuitas, aut obscœnæ facetiæ, & quemadmodum à scurrili ioco ac scenico gestu longissimè abest: ita à censoria seueritate, ac stoica indolentia remotissimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac culciore vita alienos censeat? *Naturales affectus.*

Quos non vlla magis sermonum gratia mollit,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes. *Aeneid. lib. 4.*

Similiter & moribus & vitæ instituto Democrito atq; Heraclito prorsus dissimilis, quorum vterq; Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem.

Perpetuo risu pulmonem agitare solebat.
Democritus, quoties à limine mouerat vnum
Protuleratq́; pedem: fleuit contrarius alter, *Iuuenal. Sat. 10.*

Nec solùm in animo elucent, atque

Democriti & Heracliti natura. expreſſè ſe proferunt hæc ornamanta, ac naturæ munera, ſed inſigne quoque decus enitet, atq; amplitudo in externa corporis ſpecie ſe profert. Siquidem in vultu qui imago eſt animi, in oculis qui mentis indices, colore, lineamentis, totoq́; corporis habitu heroica quędam dignitas, ac ſpectabilis forma ſe exhibet nulli non amabilis ac gratioſa, ſic vt conſpectus ipſe quenq; alliciat, ac ſympathia quadam, hoc eſt, tacito naturæ conſenſu nulla emolumenti ſpe in amorem ſui rapiat. Corpus decenter & concinne compoſitum eſt, omniumq́; partium abſoluta conſtructio. *Spadix color qui.* Caput non obliquum aut anguloſum, ſed in globi figuram rotundum, quod capillorum honeſti ſpadices, qui calor caſtanearum proprius eſt, exornant: frons ſerena, nulliſque rugis deformata, quam ſuperciliorum decor commendat, atq; oculorum eminentium amabilis aſpectus cohoneſtat. Color floridus ac ſuauis: buccæ ac genę roſeo rubentiq;, ac natiuo pigmento perfuſæ, præſertim vbi adoleſcit ætas.

Status

Status corporis erectus, incessus decenter compositus, non affectatus, vt personatis quibusdam histrionibus, qui ementito quodam atq; exotico ingressu se plebi ostentant, quò maior accedat autoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulatè & significanter verba enunciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex necessitate, atq; humanæ naturæ conditione consequuntur. Siquidem edit bibitq́; moderatè, atq; adhibita salubri exercitatione, quæ vel viua intentaq́; voce, vel ambulatione perficitur, alimenta probè concoquit, atq; in habitum corporis digerit: quò fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia, ac somnus succedat placidus, nullisq́; absurdis aut tumultuosis insomnijs interruptus: & siqua species aut simulachra antelucano peractaq́; concoctione atq; elaboratis cibis, menti se ingerunt, aliqua subest diuinatio, hoc est, rerum futurarum non vanum, nec inane præsagium. Cæterùm in hac fragili vita ac caduca, tantoq́;

Factitius incessus.

toq́; naturæ lapsu atque inclinatione non video, cui ista aptius accommodari debeant, quàm Christo, de quo vaticinatus Dauid, *Speciosus*, inquit, *forma præ filijs hominum*, suauitate ac gratia verborum vndiq; perfusus est, nec est vllus hominum, qui illi conferri possit. Is siquidem suprà reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitæ, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigijs diuinitate inaudita, maximam orbis partem in sui admirationem, atq; amorem pertraxit: sic nihil ei defuit eorum quæ aut excogitari possunt, aut mente concipi. Cui corpus etiam obtigisse spectabile ac visenda specio, quis posset ambire? Et quanquam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem vsum nobis exhibitus est, nihil tamen verat eam formam ac corporis speciem animo complecti, quæ digna fuit illius maiestate atq; amplitudine. Erat enim externus habitus ac statura heroica apposita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusq́; internis animi dotibus, quas opu-

Psal. 44.

Christus exemplar perfectionis.

opulentè in nos effudit, consentanea. Quocirca vnus hic statui debet, in quẽ exacta hominis constitutio sit referenda, seu corpus, seu animum spectes. *In eo siquidem*, vt Paulus ait, *omnes thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quanquam ab illo humani nihil alienum esset, *Nulla tamen labes, nihil vitij illi inhæsit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius.* Nam quod subinde incanduisse legitur, ac vitia insectatus acerbius, tùm lachrymis perfusus indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indignitatem: summæ humanitatis, atq; ex animo benè cupientis argumentũ erat: quum enim salutis humanæ vnicè esset auidus, indignabatur complures, quos emendatos, non extinctos voluit, tàm pertinaciter in errore persistere, ac tàm opportunè oblatam resipiscendi occasionem aspernari ac respuere. Hęc de corporis humani absoluto habitu dicta sufficiant, cui florescens ætas atq; adulta confinis ac finitima, præsertim vbi à primis annis laudabiliter instituta est,

Iohan. 1.

Colos. 2.

Hebr. 4.

Iohan. 11.

Christus à vitiosis affectibus alienus.

ta est,

ta est, & liberalis accesserit educatio, quæ tamen continenter labitur, ac progressu ætatis deficit. Vt enim in rebus alijs: ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta senescunt, atq; ab initio ad finem progressa, decurso vitæ spatio dilabuntur, ac vergunt ad interitum. Quæ mutabilitas atq; inconstantia quemq; nostrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna sunt animum, mentemque erigamus. Quod ipsum Paulus nobis inculcat, quum inquit. *Si consurrexistis vna cum Christo, superna quærite, vbi Christus Deo dexter assidet, superna curate, non terrestria. Neq; enim habemus hic manentem ciuitatem,* hoc est, sedes fixas ac stabiles, aut diuturnitate confirmatas, *sed futuram inquirimus,* cuius opifex & conditor Deus, qui vt Petrus ait, *vocauit nos è tenebris in admirabilem suam lucem, atq; æternitati nos destinauit.*

Salubris admonitio.

Colos. 3.

Hebr. 13.

Hebr. 11.

1. Cap. 2.

De Calido corporis statu.

CAPVT SEPTIMVM.

INter hos qui à modo delapsi sunt, atq; à temperie deflexerunt, calidus corporis habitus primus statuitur.

Hic

Hic enim vt ordine prior ita in conſeruandæ ſanitatis ratione cæteris potior. Cenſetur autem is potiſſime Calidi nomine, in quo reliquis moderatè conſtitutis, hoc eſt, humido & ſicco temperatis, qualitas illa exuperat. Cuius ſi conditionem explorare libeat, eiusq́; notas ac ſigno obſeruare, depræhendes huiuſmodi conſtitutionis hominem, ſtatura decenti, ac ſpecie formaq́; ad dignitatem virilem appoſita, corpore non obeſo, nec abdomine, multoq́; adipe: ſed mediocri carne, eaq́ue ſolida, conſtipata: nam calore pinguia quæq; liqueſcunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut ſi ſanguis plus ſatis ferueſcit, vt ijs aſſolet qui loca æſtuoſa incolunt ac torrida, fuſco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aëris ac regionis conditione complures caliditatis gradus ac varij quum huius qualitatis, tùm aliarum modi ac rationes. Sic Indi, Aethiopes, Mauri, Aſiani, Aegyptij, Paleſtini, Arabes, Græci, Itali, Hiſpani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgę diuerſos ſortiuntur corporis

Calidus habitus.

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

poris habitus, atq; in suo quiq; genere aut per singulas species, varias caliditatis differentias consequuntur. Vt enim ignita quæq; alia alijs sunt magis vrentia ac pro subiecto fomite, vel ex carbonibus aut glebis bituminosis, naphta, oleo, pice, resina vel deniq; ex lignis è quercu robore, larice, betula, vlmo, populo, salice accensus ignis, focus incalescit modo ardentius, modo mitius: Sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq; ratione vel augescit calor, imminuitur, eoq; fit vt colores hominibus existant varij, ac capilli diuersi. In omni siquidem corporis statu calido, cui moderatus humor subest, cutis pilis vndiq; densis obsita est, ac barba decora, sed crines paulo erumpunt diuersius, atq; alios sibi colores, pro caliditatis ratione adsciscunt. Quū autem pili generantur ex fuliginoso crassoq; excremento tertiæ concoctionis, nigri hi euadunt, siquando diusto vi coloris vapore, excrementum in exactam fuliginem mutatur. Crispi verò efficiuntur atq; intorti, propter temperamen-

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

amenti ſiccitatem, quam calor im-
nodicus infert, vel meatum in quibus
adices fingunt, anguſtiam atq; exilita-
em: ægre enim eluctari poſſunt, aut
ectam viam ſibi moliri: quo fit vt in-
lecti contingat, atq; in obliquum fer-
i, præſertim quibus id natiuum, non
ſciticum eſt, vt mulierculis quæ ſe co-
nunt ac poliunt, tùm tortis crinibus
riſpantiq́; capillo gratioſæ videri affe-
tant. Omnes itaq; qui calidas ſiccaſq́;
egiones incolunt, nigros atq; exigui
ncrementi crines obtinent, tùm cri-
pos ac fragiles: Vt ſunt Aegyptij, Hi-
pani, Aethiopes, Mauritani, & quot-
quot natura aut conditione ijs affines
xiſtunt. Siquidem in ſingulis regioni-
bus etiam qui ad ſeptentrionem ac po-
um arcticum vergunt, complures ſpe-
tamus qui inter exteros potius, quàm
nquilinos videntur referendi, ſi crines
ac colorem totiuſq; corporis habitum
bſerues. Sic inter Belgas maritimos
plurimi ſunt nigro criſpantiq́; capillo,
ac cute fuſca, præſertim qui æſtiuis
menſibus Solis ardorem perferunt, ac

laboribus ſubeundis ſunt aſſueti: quan
quam hæc corporum varietas in mul
tas cauſas referri poſſit, nempe vel re
gionis naturam, vel alimentorum vi
Vnde corporum varietas. res ac facultatem, vel deniq; in mulie
ris latentes tacitasq́; imaginationes
quarum vis tanta eſt, tamq́; efficax, v
Imaginationis vis. quæ ſub ipſo conceptus momento ani
mo mentiq́; obuerſantur, in fœtum
elaborentur. Quum enim is ſexus laſci
Mulierum intemperantia. uus ſit ac ludibundus, atq; oculos in ob
uia quæq; continenter defigat, fit v
naturalis facultas quæ operi formando
perficiendoq́; inſiſtit, eò cogitationes
mentisq́; conceptus dirigat, atq; aſciti
ciam formam infanti inducat, à paren
tum natura ac conditione prorſus alie
nam. Sic obſeruatum eſt noſtra & auo
rum memoria, quum Imperator Ca
rolus eius nominis Quintus ex Hiſpa
Vnde Belgæ Hiſpanis ſimiles. nijs in Belgicam inſtructiſſima claſſe
eſſet delatus, ac numeroſa clientela,
amploq́; procerum ac ſtipatorum ap
paratu has oras impleuiſſet, mulieres
Rei geſtæ narratio. quæ paſſim geſtabant vterum, ex cre
bro Hiſpanorum contuitu, exactis no
uem

nem mensibus, decursoque anni dodrante infantes edidisse supercilijs capillisq; nigris ac crispis, tùm calore illi nationi vndiq; assimili, non quidem triobolares ac meritorias, quas genti feruidæ ac salaci se subiecisse credi par est, sed spectatæ probitatis atq; incorruptæ pudicitiæ matronas huiusmodi affectus in se suosq; concepisse. Simili ratione, quum Belgis imperaret Maximilianus Cæsar ex Pannonijs, hoc est, *Pannonia* Austriaca gente oriundus, fœminæ ob *Austria.* Germanorum consuetudinem ac conspectum, flauis rutilisq; crinibus infantes ediderunt, ac Germanis prorsus affines. Hi siquidem & quotquot frigidam humidamq; regionem occupant, graciles ac rectos rufosq; pilos obtinent, ac flauentes comas, barbasq; Ae- *Aenobarbi.* neas, à metalli colore sortiuntur, quòd pili nec à Solis calore, nec etiam interno adurantur, quippe quum humiditas copiosa sit, & transitus per meatus facilis, excrementorum abundantia quibus aluntur, efficit vt densa sit cesaries, ac deustio qua color niger perfici-

Coloris pilorum causa & differentia.

tur, imbecillis. Niger itaque pilus fit quum deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem elaboratur. Flauus verò, quum vapor minus torrescit, quippe quod tùm est impactum cuti, ac erupturum sit, flauæ bilis non nigræ feculentum excrementum est. Albus verò pilus ex pituita humoreq; frigido & humido enascitur. Rufus sicut coloris flaui albiq; est medius, sic eius generatio ex pituitosæ biliosæque fecis media quadam natura prouenit. Qui verò inter hos temperatum tractum colunt, hi crines plurimi incrementi & robustos, modice nigros mediocriter crassos, tùm nec prorsus crassos, nec omnino rectos edunt. Quas differentias Galenus singulis ætatibus accommodat. Asscribit enim Infantium capillos, quod ad colorem spectat, Germanis: florentium ætate, Hispanis aut Mauritanis: eorum verò qui pubescunt atq; in ephebis consistunt, ijs qui temperatum locum inhabitant. In corporum quoq; naturis ad ætatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

Lib. 2. de Tempera.

:diſcrimen ſe habet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis eſt, aut tenui ntum lanugine, quòd aut nullus ex- tat in cute meatus, per quem erumpe- : exhalatio poſſit, in pilorum argu- ientum, ac deſit effluxus ſeu excre- ientum fuliginoſum, ex quo elabora- ac deduci pilorum ſtamina ſoleant. uum verò pubeſcere incipiunt, par- os atq; imbecillos proferunt. At quæ oreſcit ac viret ætas, valentiori effici- ır capillo, tùm numeroſo ac nigri- ınte, quòd iam meatus ac ſpiracula ıteſcere incipiant ac dilatari, denique ımida exhalatio in his partibus re- ındetq; generandis producendiſq; pi- s ſunt accommodæ vt ſunt caput, ıentum, alæ, pudenda, nam tametſi ıorax, brachia, fœmora hirta conſpi- antur in his qui impensè calent, & fu- ginoſus vapor redundet: minus ta- ıen copioſè aut affluenter pili erum- ınt, nec in vllam longitudinem por- guntur, quod in locis quibuſdam ari- s ac muſculoſis, nempe ſupercilijs & ılpebris liquido perſpici poteſt. Co-

Quur pueri imberbes.

Vnde capillorum copia. pia itaq; ac densitas capillorum ex humorum redundantia atq; influxu : color verò à caliditate intensiore prouenit. Omnes itaq; illæ partes in corpore humano maximè hirsutæ sunt ac setosæ, quibus calor inest vberior : nam is vaporosos halitus qui ex humoribus emanant, allicit, atq; in pilosam naturam effingit : eoq; fit vt adolescentium pleriq; nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum segete siluescant. *Quid crines eliciat.* Quocirca qui me adeunt, ac consilium captant, quò pubescant, venustaq; lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quæ calorem in his partibus excitant, humoresq; eliciunt, atq; in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum à me confici solet, quod, Recipit *Arundo Riet.* radicis arundinis, quæ Theophrasto Donax dicitur, Latinè aquatica Canna, radicis brioniæ, betæ, raphani, Iri- *Ad producendam barbam remedium.* dis, Cepæ, singulorum partes æquales, seu trientem, hoc est, vncias quatuor, ficus pingues minutatim incisas sex, adianthi quæ vulgo Capillus Veneris dici-

icitur, abrotani, anethi, ſingulorum
iſciculum manualem, hoc eſt, quan-
ım manu complecti poſſis, coquan-
ır in vino odorifero, deinde effuſo
xpreſſoq; liquore, piſtillo ſubacta per
ribrum adigantur, adde butyri recen-
s non ſaliti, mellis electi ſingulorum
extantem, ſeu vncias duas, olei amig-
alini dulcis & amari, olei Seſamini,
nciam plus minus vnam, Oxymil,
cyllitici ſemunciam, farinæ ſeminis
ni, melanthij vulgo nigellæ, fœno-
ræci cribro pollinario accuratè ex-
uſſi, pugillum vnum: ladani vnci-
m vnam: hæc igni admota tantiſper
acillo aut rudicula agitentur, dum in
inimenti formam coaleſcant. Elicit
nim crines cuicunque etiam corpori
dhibetur, ac mento maliſq; glabris, ſi
o delibuta eſſe contingat, decoram
arbam conciliat. Relaxat ſiquidem
utem denſam, atq; humoribus, ex qui-
us calor emoliri ſolet pilorum ger-
nina, facilem tranſitum perficit, ac
ias patefacit. Quod ſi non ætatis aut
enectutis ratione, ſed vel ex morbo,

aut vitiosis humoribus, vt corporibus morbidis, ac lue Venerea contaminatis assolet, caluitium contractum est, quibus vndiq; omniq; ex parte etiam abditissima crines defluunt, vt arboribus folia, vbi salsugine, aut venænato aliquo liquore radix perfusa est, præsentaneum etiam remedium adfert, modo corpus à contaminatis fœdisq; humoribus primum vindicetur, atq; adhibitis purgationibus sordes internæ eluantur. Cæterùm, vt incepta persequar, mulieres eadem qua impuberes ratione toto corpore glabræ sunt, ac lænore perpolitæ, præter caput ac verticem in quo capilli affatim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in sublime affluenter assiliant. In cæteris verò partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet. Quæ verò inter has prurire incipiunt ac tentigine affici, in abditis partibus, ipsisq; faucibus ac vestibulo quo viri illas ineunt, copiosè frondescunt, ac densa pilorum segete luxuriant: eoq; fit vt quò densius fruticentur, pili, eò sint congressus virilis

Simile à salsugine conspersis.

Mulier capite capillato, non cute.

Mulier crinita salax.

ilis auidiores, magisq́; fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria efficit. Vt enim in solo palustri ac vliginoso, terraq́; plus satis humida suffocantur sata, nec in stirpem emergunt: ita in vtero lubrico conceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidam inito primum coniugio, infœcundi sunt, ac quamlibet se concubitu fatigent, à generandi spe excidunt, ac speratæ prolis desiderio frustrantur, quòd virili robore destituti sint ac genitura frigescat, ipsaque sit, quam par est, dilutior. Caloris itaque ratione hirsuti sunt viri, & magis, quã sexus muliebris, audaces. Quòd si suprà mediocritatem calor in virili corpore augescat, atq; accensa bili sanguis inflammetur, in desperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quò fit vt pleriq́; iritati, ac vel publicis vel priuatis odijs lacessiti, crudeliter in hostem sæuiant atq; immani furore grassentur. Quocirca quò quisq; plus satis calescit, atq; vltra temperamenti moderati-

Simile à terra & Semine.

Vnde sterilitas, & generandi impotentia.

Calor audaciam parit.

derationem excurrit, eò corpore magis hiſpido eſt, animoque ferociore. Quod Iuuenalis ſcitè expreſſit.

Sat. 2.

Hiſpida barba quidem, & duræ per brachia ſetæ
Promittunt atrocem animum.

Intenſus ſiquidem calor animoſos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, verſipelles, induſtrios, ſolertes, quibus non ſolùm in extimo corpore, ſed internis etiam partibus pilos innaſci proditum eſt. Quod de Ariſtomene Miſſenio refert Plinius, *qui ſtratagemate ac aſtu militari integras cohortes ſolus profligaſſe memoratur.* Eſt autem id quum calliditatis atque aſtutiæ, tùm eximiæ admirandæq; fortitudinis argumentum. *Quum enim vir is ter centum Lacedæmonios confeciſſet, atq; ab illis ſemel atq; iterum captus eſſet, per cauernam elapſus eſt anguſtos vulpium ac muſtelarum aditus ſequutus. Rurſus deprehenſus, ſopitis ſepultisq; ſomno ac vino cuſtodibus, ad ignem aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore exuſſit. Tertium capto Lacedæmonij pectus diſſecuerunt, videndi cauſa, hirſutumq; cor repertum eſt.* Ex his conijcito, quantum virilis caloris ac roboris Sampſoni inerat, *qui mandibula aſini mille viros confecit, qui auulſis poſtibus ac repagulis, vrbis portas*

Lib. 11. cap. 37.

Ariſtomenis aſtutia.

Samſonis virtus. Iudic. 16.

rtas in montis cacumen extulit, qui ruptis funibus ac loris, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepidè opposuit, qui conuulsis columnis quibus triclinium fultum erat, numerosam hominum multitudinem oppreßit. Nec minus spectabilis aut admiranda Dauidis virtus extitit, *qui impetu facto in leonem & vrsum, quum pecori inhiarent, vtrumq; prostrauit: deiectoq; formidabili hoste, optima spolia, amplaq; trophæa ac victoriæ insignia in vrbem retulit.* Quo nomine etiam apud Hebræos Sangar Anathi filius nobilitatus est, *qui sexcentos Palestinos vomere, vel vt alij verterunt, fuste quo boues stimulantur, confecisse memoratur.* Et quanquam huiusmodi conditionis hominem magna ex parte excelsi inuictiq; animi magnitudine ac robore existant, pleriq; tamen eorum præcipites ac temerarij improba quadam cupiditate ad patranda facinora impelluntur, qui quum virtute duce ad res præclaras eniti possent, nec his consectandis desint adminicula, ad vitia deflectunt, atq; insidijs, dolis, fraudulentijs, rapinis, cæde, sanguine, ad opes, ad imperia, ad potentiam, sibi aditum patefaciũt, qui à magnimitate ac fortitudine

1. Reg. 17.

Dauidis robor.

Iud. 3.

Ingenia proba improborum commertio deprauari.

dine alimenti, audaciæ potius ac cru-
delitatis, quàm fortitudinis nomen
merentur: præbent quidem ſe animo-
ſos in adeundis periculis, atq; audaces
in obeundis rebus arduis, ſed cupidita-
te priuata ac crudelitate inhumana, ſic
Temeraria audacia. vt omnes ſuos conatus ac molimina
non ad vtilitatem communem, aut
Reip. commoda, ſed ad ſuas cupidita-
tes, priuatasq; libidines referant maxi-
mo ciuium ac populorum detrimen-
to. Sic plerunq; obſeruamus ſummæ
expectationis ac maximæ ſpei adoleſ-
centes, in quibus elucet generoſæ men-
tis indoles, improborum commercio
ac conſuetudine degenerare, atq; à mo-
rum integritate deciſcere, qui quum
virtute poſſint innoteſcere ac celebres
effici, malis artibus potius id tentare
Virtutibus vitia permixta. pergunt, in quibus non minus ſe præ-
bent induſtrios ac ſolertes, quàm vbi
ad res præclaras aditum ſibi patefaci-
unt. Et quemadmodum homines ig-
naui mentisq; inertis ac ſomniculoſæ
in neutram partem memorabile ali-
quid moliri ſolent, nec ſublime quid-
dam

dam vel aggredi, vel meditari: Sic isti ad quæuis sunt appositi, seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicquam in consectãdis perficiendisq; rebus illis aut operosum est, aut difficile, adeò vt quacũq; via grassari velint, qua ratione ac modo se illustres præstare, id facile assequãtur ac perficiant. Quò mihi rectè Plato iudicasse visus est, *Nefanda scelera ac perditam profligatamq; nequitiam nõ ex ignauo stupidoq; ingenio, sed generoso potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiusmodi conditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeunda facinora est incitamẽto. *Nam frigidi, quòd meticulosi existant ac timidi, nunquam,* vt habet Prouerbium, *trophæum statuunt, nec quicquam egregij aggredi, aut experiri audent.* Quibus itaque corpus qualitate calida imbutum est, ij ingenio sunt vario ac versatili, viuido, alacri, erecto: lingua fluxa ac flexanima, quæ articulatè ac significanter verba proferat, sonitu vocis non exili: nam robustam vocem efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim insitus calor, vnde emergit impetus animi, men-

Lib. 6. de Rep.

Prouerbium in ignauos.

Quid vocem robustam efficiat.

mentisq; ardor & concitatio. Quòd si proba desit educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelles plerumq; euadunt, veteratores, subdoli, astuti, in compilandis rebus mirè dextri, animo inquieto ac tumultuoso: ingenio verò vafro, versatili, ventoso, mobili, infido: rerum nouarum auido.

Aeneid. lib. 1.

Cui tristia bella,
Iræq;, insidiæq;, & noxia crimina cordi.

Et quoniam calor lumbos incitat, sunt hi magna ex parte impendio salaces, atq; in Venerem proni, omnesque corporis voluptates profusissimi. Cui vitio si impotentius succumbunt, ac supra mediocritatem sunt dediti, ob immodicam humoris profusionem, præmaturè caluescunt, atq; in anteriori capitis parte quæ synciput dicitur, efficiuntur glabri, color quoq; ijs deflorescit, oculi caligant ac lippitudine vitiantur, tempera collabuntur, tibię clunesq; gracilescunt atq; extenuantur, labascit vigor, facies macie deformatur, omnisq; corporis decor ac venustas obsolescit ac deperit, multisq; alijs in-

Veneris immoderatio.

com-

commodis sunt expositi. Primum κα-χεξία, hoc est, squallido maloq; habitu, febri hectica, quæ intimis partibus infixa, atq; ossibus medullisq; penitus inhærens, corpus tabe conficit. Quòd si eiusmodi constitutionis homines tuendæ conseruandæq; sanitatis rationem habeant, ac corpori mentiq; vllam curam adhibere pergant, præ cæteris valetudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos tentari contingit, aut aliquos humorum aceruos congeri, qui corpori putrefactionem aut corruptelam inferant: ab ijs enim moderata caloris innati substantia illos liberos præstat atq; immunes. Quocirca optima instituenda victus vitæq; ratio, & præter hæc quæ corpus humanum constituunt, sex illæ res quæ nos conseruare possunt, modo ijs commodè vtamur (nam id nostræ electionis & arbitrij, naturæ parens esse voluit) accuratè obseruandæ: vocantur autē Galeno *causæ conseruatrices, quòd corporis nostri constitutionem conseruare idoneæ sunt, modo ijs cōmodè atq; opportunè vtamur*. Recētiores medici res non natu-

Res non naturales.

Artis medicæ. 85.

Causæ conseruatrices.

natulares vocant, non quòd præter naturam existant, sed quoniam extra nos constitutæ sunt, nec nobis insitæ, tùm quòd vsu effectuq; suo, ac qualitatis aut mensuræ ratione naturam, eiusq; facultates vel lædant vel vitient si sinistrè ac parum aptè adhibeantur. Cuius generis sunt Aër qui nos ambit, Alimenta, Motus & quies, Somnus & vigilia, Excretio & retentio, Affectus animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Primum enim Aër subinde tacitè ac latenter, subinde manifestè in corpus se ingerit, ac spiritus quum fœdo halitu, tùm salubri afflatu vel vitiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert Aër insalubris, auraque contagiosa & pestilens, quàm venænosæ qualitatis cibus: iste enim vomitu excuti potest, quum aër ac liquida quæq;, si quando vitalia corripiunt ac venas subeunt, ita inhæres- cant, vt ægrè expugnari queant: quum itaq; circumfusus aër corpora nostra variè afficiat, (nam præter exhalationes pestiferas, quæ se pulmonum fibris infe-

Aëris vis.

Aura pestilens.

Aër vitiosus cibo nocentior.

nferunt, vel plus iusto calefacit, exiccat, frigefacit, humectat) sedulò sibi quisq; prospiciat, ne quid noxæ aut incommodi ex illo contrahat: nam quum temperatis corporibus saluberrimus aër accommodus, qui nulla extranea aut vitiosa qualitate infestus est, ut temperiē vitiat, ita à temperamento delapsus is aër inducendus in quo contrariæ qualitates exuperant: sic calido æstuantiq; corpori frigidus, sicco humidus accommodatus, quod etiam arte moliendum est, vbi ille desit, aut alias obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac siccis, aut statu cœli æstuoso, *Contraria contrariys expugnari.*

Quum Sirius ardor
Ille sitim morbosq́; ferens mortalibus ægris
Nascitur, ac leuo contristat lumine cœlum, *Aenei. 10.*

Quo ardores abigi arceriq́; possint atq; æstus mitigari, irriganda pauimenta scaturientibus aquis, sternendi carices, ac frondibus virentiq; gramine aut pampinis adornanda cœnacula: quod quum Belgę factitare soleant, tùm nulli, quàm Britanni, quos Anglos modo *Caniculæ vis.*

vocant, decentius, aut apparatu orn
tuq; magis ſpectabili ac viſendo: quu
enim æſtate ſuperiore eò me contuli
ſem, partim vt Inſulam opibus viriſ
heroicis cum primis illuſtrem ſpect
rem, partim vt Guilielmi Lemnij, cu
vt æquum eſt pari, vnicè afficior, co
ſuetudine fruerer, multa mihi in ipſ
aditu (nam ad Cantium promontor
um delatus partim equo, partim nau
gio Londinum deuectus ſum) conſp
cta ſunt & obſeruata, quæ quemuis a
colluſtrandam hanc regionem poſſen
allicere. Siquidem quum D. Lemniu
qui ob ſingularem medendi artem
quam felici ſucceſſu, magnoq; proc
rum ac popularium applauſu exerce
huic genti charus acceptusq; eſt, in cœ
tum ac clariſſimorum virorum con
ſeſſum me deduxiſſet, cœpit ilico e
optimatibus quiſq; erga hominem ex
terum, & qui nunquam illas oras atti
giſſet, humanitatis officia exercere, a
prᴂhenſa dextra in amplexus ruere, at
que effuſe aduentum gratulari. Sunt
enim in prouectioris ætatis homines,
&

& quibus est aliqua doctrinæ existima-
tio, mirè propensi, quod non facile
persuaderi posset ijs quibus sunt suspe- *Angli doctis & senibus afficiuntur.*
cti nationis huius mores & conditio.
Itaq; vt ingenuè fatear, amabilis mihi
visa est incredibilis gentis huius comi-
tas, affabilitasq; sermonis, oblectabat
me, elegans & exquisita dignaq; specta-
ri rerum domesticarum mundicies, re-
creabant triclinia virgultis herbisq; re-
dolentibus passim constrata, necnon
fasciculi manueles ac olfactoriola ex
flosculis versicoloribus concinnè con-
gesta, quæ culcitris thorisq; inspersa
suaui halitu conclaue vndiq; comple-
bant. Quo effici credo, quum alimenti *Anglorum vitæ conditio.*
tùm aëris saluberrimi ratione, vt indi-
genæ colore florido existant, oculis, fa-
cie, vultuq;, atq; oris specie quæ hone-
statem ac decus præ se ferunt, voce
blanda quidem, sed moderatione tem-
perata nullisq; lenocijs indecoris, aut
verborum illecebris corrupta. Et quum *Quur Angli florido colore.*
in accubatione epularum, ac symposijs
sumptuosi existant, tùm potu se minus
ingerant, nec quenquam immodicè vr-

gent, ſed patiuntur pro ſuo quenq; arbritratu, ſapidiſſimo quo ferè vtuntur, liquore madeſcere atq; irrigari: quòd verò ad vrbium frequentiam, ſoli vbertatem, fontium ſcatebras, fluminum rapidiſſimos decurſus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, ſuperuacaneum eſt referre quidquam: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac mundinantur, aut legationes obeunt, abunde teſtari poterunt nihil earum rerum quæ in hominum vſum ac commoditatem expeti poſſint, deeſſe illis, aut deſiderari.

Cibi & potus facultas.

Cæterùm vt argumentum incepti operis proſequar, quemadmodum de aëris, ita alimenti quoq; ratione ſtatuendum, ac cibi potuſq; ſimilis habenda conſideratio. Quocirca vt corpus non facilè morbis tentetur, vlliſq; febribus ſit expoſitum, optimis quiſq; cibis aſſueſcat, qui nihil ſucci vitioſi, aut humoris praui pariant, eoſque aſſumat quum tempeſtiuè atque ordine, tùm quan-

quantitate moderata. *Quemadmodum enim* Columella teste, *imbecilliorem agrum esse decet, quàm colonum vel agricolam, quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus praeualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturae vires esse conuenit, quò minimum negotij ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioq; perficiatur: quod ipsum aegrè obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illiq; vel vitiosi sint, vel repugnantium inter se qualitatum, deniq; nec obseruata temporis, consuetudinis, horae, aetatis, mensurae, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere ijs quoq; praescribendum censeo, qui inito primum matrimonio frequenti concubitu domari posse nuptas credunt, quum illae non satientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem instituendo hoc cum primis obseruandum, praesertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec à moderatione delapsum est, vt similia ac naturae quàm maximè consentanea exhibeantur, nam con-

Li. 1. cap. 3.

Simile à cultura agri.

traria dedisse, cum primis noxium est ac pernitiosum: quod sane in omni ætate, tempore, regione, consuetudine quæ ascititiam naturam gignit summopere spectandum. Sic pueri humidum victum exigunt, illisq; impense calida & exiccantia præscribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeant adolescere. Quocirca Plato & Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne gustare quidem permittunt, quippe quod haustum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat dãnumq; menti inferat, adeò vt etiam adultis parcè id exhibendum censeant quòd ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbidamq; efficiat. Qui verò pubescunt, quoniam in optimo temperamento consistunt victum salubrem ac temperie medium exposcunt, qualis est vitulina caro, ouilla, suilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatissimo tritico confectus: Iuuenilis autem virilisque ætas quoniam ad caliditatem ac nonnullam

Pueri victum humidum exigunt.

Lib.2 de legibus.
Lib.1. de tuenda valetud.

Vinum pueris noxium.

nullam

nullam ſiccitatem deuergit, illisq; æſtiuis potiſſimum menſibus ferueſcit ſanguis, moderate humidus calor diluendus eſt, cuius generis ſunt bugloſſus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod à ſpinoſo ſemine Spinachium dicitur, hippolapathum, & hydrolapathum, cuius naturæ nobis vocata eſt patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, ceraſia, corna, quorum nonnulla, ne ſtomachum offendant, ac ventriculo nocumentum inferant, elixari poſſunt, aut vbi ijs crudis in acetarijs vtimur erucam naſturtium, mentham, ſiſambrium & quo nunc paſſim horti niteſcunt, drococellam admiſcere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus ſatis inualeſcat, atq; humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaq; in calido aut alterius qualitatis ſtatu ad intemperiem lapſus eſt, alterare naturam ad contraria expedit nam ſimilibus morbos acciri, atq; intemperie foueri contingit. Siquando igitur habitum corporis mutare conſultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq;

Quæ ſanguinis feruorem temperant.

Draconitis hortenſis, vulgo Dragoni.

rationem imperabis, ſic tamen vt pedentim natura ad diuerſam conſuetudinem transferatur. *Vt enim ſapientis eſt,* Cicerone teſte, *amicitias quæ minus delectant, minusq́; probantur, ſenſim potius diſſuere, quàm repente præcidere:* ita inueterata inolitaque conſuetudo lentè certaq; ratione mutanda eſt. Subita enim ac repentina innouatio non abſq; inſigni valetudinis iactura inducitur, præſertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitioſa vitæ conſuetudine confeſtim reſiliendum. Porrò quum in iuuenibus omnia ſunt ad temperamenti amuſſim reducenda, ac nihil non agendum, quò errores emendari, habitusq; corporis ad iuſtam ſymmetriam ſeu conuenientiam reduci poſſit, tùm in ſenili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius eſt rebus cõſuetis inhærere, etiamſi modicè noxiæ ſint, quàm in victu vitæq; genere quidquam innouare: Contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiam ſi à puero ijs maximè aſſueuerint: poſſunt enim eorum vires moderatam muta-

Lib. 1. Officio.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio ſubita quando vtilis.

Mala conſuetudo ſenſim mutanda.

mutationem perferre, & quoniam multum vitæ superesse posset, sperandum est aliquem eos fructum ex ascita meliore consuetudine ac viuendi instituto consequuturos. At senex siquid tentare pergat, ac longo vsu familiarem ac domesticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorsus operam luserit: siquidem tametsi aliquem progressum fecerit, & nonnihil obtinuisse visus est, deficiet tempus, ac per exiguum vitæ spacium restabit, quo optatis bonis perfrui possit. Simile enim quiddam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decursoq; æui spatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil visum magis absurdum, eò plus viatici parare sibi pergat, quò minus vitæ peragendum restat. Frustra enim is operam insumit non aliter, vt appositè Galenus, quàm si quis iam deuexa atq; inclinata ætate artem quampiam addiscere velit, quum properandum sibi, ac non multò post sarcinas sibi colligendas meminerit atq; emigrandum. Quum itaq; senilis ætas nullam ex per-

Periculosa mutatio in senibus.

Cicero in Senectute.

Lib. 5. de tuenda valetud.

Exacta via viaticum quærere.

mutata victus vitæq; ratione commoditatem sit perceptura, præstat quocunq; modo illam fulcire, atq; appositis alimentis corpus frigidum siccumq; calefacere atq; humectare, quàm ambigua dubiaq; via insistere, ac præter ætatis rationem quidquam aggredi: quum senectus inualida sit, parumq; firmis viribus, nec leuissimum errorem perferat, in quem si labi contingat, ęgrè admodum poterit eluctari.

Exercitij commoda. Cæterùm quum motu seu exercitatione vbi ea moderata existit, calor natiuus augescat, ac virile robur concipiat, Corpus verò animusq; humanus occupatione molesta, ac negotiosa cura defessus, quiete se atq; otio reficit, pusillumq; laxamenti sibi constituit: Horum vt in quouis habitu (nam singulis hæc pro naturæ suæ conditione accommodari possunt) ita in calido corporis statu, quo valetudo firma consistat ac stabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuq; decenti ac composito salubrius. Siquidem reuiuiscit eo vigor animi, ac spiri-

Exercitationis commoda.

tus

tus ſopitus languidusq́; excitatur, exhilareſcit mens, omnesq́; partes corporis ac ſenſus quum interni, tùm externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atq; ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetentia acuitur, recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresq́; liberius vltro citroq́; commeant, excrementa commodè expurgantur, concoctio maturius perficitur, ac ſucci elaborati in habitum corporis diſtribuuntur: poſtremò, quum mens ſit ſedatior, ſomnus accedit placidus, nullisq́; nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc eſt, concocto cibo atque excrementis accuratè expurgatis, quæ intenſiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles anguſtosq́; obturant. Quum autem exercitationem aggredi viſum erit, præparandum corpus flexuoſis geſtibus, neruos æque partes quæ ob intermiſſum forte exercendi vſum ad motum obriguerunt, agiles præſtandæ: ſic enim nulla moleſtia,

Exercendi modus.

ſtia,

ſtia, nullaq́; laſſitudine illam obire poterit, ac tantiſper agitationi corporis inſiſtere, dum membra intumeſcant, ac color floridus ſe proferat, rubentiq́; ſpecie, cutis ſudore madefacta appareat, quæ quum ſpectari incipiunt, ſiſti ilico ac cohiberi exercitatio debet: ſi enim vltra progreditur, nec conquieſcat, confeſtim color euaneſcit, ac corpus aridum fit ac ſtrigoſum. Et quemadmodum ſi calidæ conditionis homines citatiore vtantur motu, atq; in agitandis exercendisq́; membris incaleſcant, ac plus ſatis ſint feruidi, corpore efficiuntur gracili, atq; abſumpto humore naturali ad ſiccitatem inclinantur: ita, ſi otioſam vitam agant, ac veterno torpeſcant, aut deniq; luxu, vitæq́; intemperantia, languore, ignauia, delicijs, ſocordia, ſegnicie, deſidia, inertia eneruati ab exercitatione deſiſtant, humoribus vndiq́; turgeſcunt, atque opimi obeſiq́; euadunt. Hæc fortaſſe videbor faſtidioſo lectori diſſeruiſſe verboſius, verum eò intelligat ſpectare conſilij noſtri rationem, vt

Deſidia noxia.

Quid ſtudioſis faciendum.

quum

quum omnes tùm maxime philomusos viresq; patricios & qui literis continenter ſunt addicti, commonitos velim, ne laborioſas validasq; motiones ſubeant, præſertim ieiuni, vel ſtatim aſſumpto cibo, nec intempeſtiuis lucubrationibus ſint dediti, vitaq; vmbratili implicati, ſpiritus annales, omnesq; naturales facultates attenuent: vtrobique enim deeſſe illis modum obſeruo; qua de re vberius in ſicco temperamento tractare inſtitui. Porrò quum ſint varia exercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel apta eſt, vel decora: ſeipſum quisq; exploret, ad quam natura maxime ſit appoſitus,

Quid valeant humeri, rurſus quid ferre recuſent. *In arte Poët.*

Nam & luctari, diſco vel pila ludere, globos torquere, decertare cæſtibus, immenſa pondera librare, atq; in ſublime efferre, iaculari, equitare, curſu, ſaltu, balliſtis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere: in equeſtri certamine vibrare haſtam, ac commilitones in pugnam laceſſere, inter robuſtorum hominum exercitationes referuntur: *Varia genera exercitationis.*

runtur: quanquam earum nonnullæ quoniam violenter ac validè obiri solent, aliquando ex plausibili spectaculo luctuosum funestumq; exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarũ rege Henrico eius nominis secundo excelsi inuictiq; animi viro contigit, qui multa quæ perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, soluta cassidc, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentum capiti impactum est, ac lætale vulnus inflixit: siquidem post dies aliquot oborta febri vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est. Sunt autem alia minus operosa, minusq; molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ vel vehiculo vel nauigio perficiuntur: frictionum complures differentiæ: ambulatio quæ vel lento, vel citatiore ingressu peragitur: Cantilenæ ac musici concentus qui viua voce, vel instrumentis modulatè resonãtibus aures animumq; suauitate permulcent, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mentemq; depressam eri-

Henrici 2. Galliæ regis mors anni 1559.

Mitiora exercitia.

Musica mentem exhilarat.

erigunt. Quòd si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis soniq; intensioris canora declamatio, vt Comici nostri factitant, qui Rhetoricam rythmis metiuntur, dici vix queat, quantum pectori eiusq; musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fistulis, ac discutienda fuligine quæ ijs partibus inhęret, si cohibito parumper anhelitu ac labris excitato popismate, sonituq; bomboso spiritum explodas: verum id ex Galeni sententia moderandum in iuuenibus vsq; ad ætatē consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuque mutuo obeundi sunt, hominem afflixerunt. Hæc quoq; exercitatio his potissimè conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricū incuria gibbo sunt deformati: nam quū thoracis musculi pulmonūq; folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamentum percipiūt, minusq; efficiūtur anheli. Quin & equi

Rhetorica popularis.

De valet. lib. 5.

Gibbosis apta exercitatio.

Generosi equi naribus sonitum excutiunt. vbi incitati calcaribus gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere, quod homines ore inflatisque buccis moliuntur, id illi spirante sonitu ac narium flabris perficiunt exploratissimo generosæ indolis argumento: sic hippopolæ, hoc est, qui equos, venales exponunt, quò sonitum eliciant, nares vellicant, quem si incunctanter proferant, nihil subesse latentis occultique vitij persuasum est: nam in cursu minus agilem esse ac calcitrosum, pedibusq; rigidis: aut visu caligante, oculorum iudicium exigunt, aut alijs argumentis explorari debent. Possem equidem plura oblectandi genera referre, vt quæ resonante fritillo, quæ tesseris, quæ talis in pyrgum missis, quæ saliente alea, aut enumerandis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum hominum auocamenta, qui statariam potius aut sedentariam, quàm motoriam fabulam exoptant, de his nihil inserendum putaui. Siquidem spectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has à rebus serijs vacationes

Vt generosi equi explorandi.

Oblectatio minus honesta.

tiones requirunt ac conſectantur, quæ ab honeſtatis actionibus non ſunt aliena, vt ſunt ruris amœnitates, atq; agriculturæ occupatio, quæ non ſolum voluptatem, ſed emolumentum etiam, quæſtumq; præbet vberrimum nullo tædio aut laboris moleſtia: nihil enim neceſſe eſt here fundiq; domino agris deſertis culturam adhibere, noualia ſementi præparare, occationi, ſubigendisq; glebis inſiſtere, agrum repaſtinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis vicillisque ea demandare poterit, atq; ad penſum diurnosque labores illos inſtigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præſcribere atq; indicare. Quod illud Terentij edocet. *Ruſticatio laudata.*

Quod in opere faciundo, operæ conſumis tuæ,
Si ſumas in illis exercendis, plus agas. *Heaut. ſcena. 1. Actus 1.*

Fertiliſſimus enim in agro oculus domini, cuius etiam veſtigio ſaginantur iumenta ac pingueſcunt. *Prouerbium ruſticum.* Iam verò vbi ab exercitatione deſiſtimus, atq; ad cibum potumq;, quo vires inſtauramus, deuentum eſt, ſumma cura euitanda ſatietas ac redundantia: *Satietas vitanda.*

quum enim sæpe vtilis nimia inedia, tùm nunquam vtilis nimia satietas: ea siquidem ventriculum distendit ac crudelitate afficit, quæ parit opilationem atq; humorum putredinem, vnde pullulant febrium omniumq; morborum examina. In constituenda autem valetudine firma ac stabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibitoq; delectu ac iudicio peragenda, sic vt ex Hippocratis sententia: *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, suoq; ordine incedant ac perficiantur*: quocirca sanitatis tutelam ab agitatione motuq; corporis auspicandam censet, quem subsequi debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusq; incommoda, vt iuuentuti floridæ, nam prouectæ ætati ac senili, tùm siccis corporibus cùm primis noxia ac perniciosa: Nec verò calidis temperaturis satis tuta est, præsertim si intempestiuè vel immodicè, tùm statu cœli calido illi assuescant. Vernis autem mensibus salubrior, vbi moderato cibo potuque conca-

Ordo in sanitate tuenda.

Epidimio 6. Aphor. 5.

Veneris incommoda.

concalefactum atq; irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim lassitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscenti statim remittitur ac relaxatur.

Inanitio & Repletio.

Hæc quoq; moderatio etiam in alijs rebus obseruanda, si quando corpus cibo potuq; refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre posset, tùm quò prodire ac progredi liceat: quod etiam in venæ sectione, prouocando sudore, deiectione alui, proluendisq; intestinis, in ciendo vomitu spectari debet, obseruata temporis, ætatis, consuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horum assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibus ferè regionibus qui singulis anni partibus vel venam secari, vel cucurbi-

Vena non temere incidenda.

Sanguis & spiritus vitæ thesaurus. tulas scarrificata cute sibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento: siquidem vnà cum sanguine vitæ thesauro non minima spiritus vitalis portio emanat atque excernitur: quo fit vt tota moles corporis ad frigiditatem deuergat, naturæq; opera ac functiones perficiantur deterius. Sic *Sani ne medicamentis assuescant.* alij nullo Medicorum concilio catapotia quas pilulas vocant, subinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires sibi deijciunt, ac prræmaturam senectam accelerat. Quod ipsum *Vomitus raro prouocandus.* nonnullis in vomitu identidem prouocando vsu venit, qui persuasum sibi habent, Semel aut bis in mense salubre esse sentinam exhaurire: quum sanis non expediat, aut consultum sit, in belluinam illam consuetudinem deuenire, aut tale quiddam præscribenti acquiescere. Nam quod pleriq; Hipocra- *De ratione victus lib. 1* tis autoritate id stabilire pergant, non videntur mihi viri illis mentem satis excussisse. Quum enim inter illos ver- *Pergræcari.* saretur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari solent, hoc est, Genialem

vitam

vitam agere, atq; affluentius cibo potuq; perfundi, non præscripsit illis vomendi leges: sed si grauari illos contingat, ac crapula distendi, consultius censet, vt is qui singulis mensibus vomere consueuit, biduo id continuet potius, quò secundus dies prioris reliquias excutiat, quàm vt interpositis quindecim diebus illud tentare pergat. Sic enim contractam ex ingluuie atq; intemperantia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus à morbis tutum reddet. Ita is senex neminem ad vomitum hortatur salubritatis ratione, sed huiusmodi excretiones illis vsui censet, qui ex crapula, ingestoq; immoderatè cibo grauari ventriculum sentiunt, vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ructus percipiunt, quorum illud in frigido, istud in calido ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus quum ad frugalitatem nusquam non hortetur, tùm si largius quam valetudo exposcit, cœnatum sit, atq; ex accubitu vis à conbibonibus illata est, ad vomitum excitat.

Quando vomendum.

Nidorosi & acidi ructus.

Eccle. 31.

Quod ſi inquit, ad intemperantiam fueris coactus, teipſum ſubducito, ac vome, ne corpus tuum morbis expo-nas, ſed non vult vt illi rei quis aſſueſ-cat, aut in illam conſuetudinem deue-niat: quiſquis enim velit ad maturam ſenectam perduci, ne ſæpius id iterare pergat, præſertim ſi longo teritiq́; col-lo ſit, ſi corpore vel nimis gracili vel obeſo, vel aſtricto pectore, thoraceq́; anguſto: quicunq; autem temperanter vitam inſtituit, nihil neceſſe illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præſidia comparare.

Vomitus quibus noxius.

Somnus & vigilia.

Par eſt ſomni ac vigiliæ ratio, quæ ſi moderata ſint, atq; intra mediocritatis limites conſiſtant, plurimum commo-ditatis conferunt. Eſt autem Somnus animalis facultatis quies, atq; à diurnis actionibus reſpiratio, qua virtutes lan-guidæ, ac vires reſolutæ inſtaurantur, defeſſaque corporis membra ac ſenſus eriguntur. Siquidem vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro colle-ctus

Quid Somnus.

ctus vires concipit, ac validè concocti-
oni incumbit, quam non solùm in
ventriculo, sed per totius etiam corpo-
ris habitum perficit, cuius vapore, sua-
uiq; halitu madescit cerebrum, ac va-
pore rosido irrigata sensuum instru-
menta in somnum resoluuntur. Quo- *Somni com*
circa nihil corpori humano post ali- *moditates.*
menta moderatè absumta tempestiuo
somno salubrius: nam vires delassatas
reficit, spiritus sopitos excitat, animum
recreat, ac mœrorem diluit, mentemq;
placidam reddit & quietam. Nec sanè
vlla sui parte constare possit tueriq; sa-
nitas absq; somni & vigiliæ, amabili
grataq; vicissitudine, qua nobis nunc à
rebus serijs laxamentum quærimus, ac
statis horis somno dediti, erigẽdis viri- *Grata vi-*
bus fomenta paramus: nunc verò ex- *cissitudo.*
cusso somno ad occupationes, ac cor-
poris animiq; intentiones denuo nos
conferimus. Qui enim subsistere posset
humanę mentis vigor, si desint harum
vices, ista vitæ varietas, atq; à diurnis
actionibus, quæ somno perficitur, oti-
osa cessatio? Hæc enim efficiunt, ne

hominis conditio molesta sit atq; onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut
Heroidum epist. 4.
facietas. Siquidem vt appositè Ouidius.

Quod caret alterna requie, durabile non est.
Hæc reparat vires, fessaq; membra nouat.

Nam emerso Solo, luceq; nobis rursus exhibita, confestim se proferunt varia oblectamenta, innumera mundi ac naturæ spectacula, quæ nobis molestias excutiunt, curasq; edaces anxijs ac solicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu somnus nobis præstat. Vt enim dies vigilijs exercendisq; negotijs, atq; obeundis laboribus dicatus, corpus exercet ac spe somni omnia leuiora efficit: ita nox quieti destinata, diurnarum actionum obliuionem adfert, ac laboriosis molestijs finem imponit. Quocirca harum rerum non oscitanter habenda ratio, ac ne ordo desit atq; inuertatur, suum cuiq; tempus, suus modus assignandus, sic vt somnus nocti attributus, certis horarum spatijs, nempè plus minus octo absoluatur, vel vbi liberalius cœnatum

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

natum est, paulò sit productior: quanquam in nonnullis illum metiri soleam non tàm horarum numero, quàm profunditate, vt sunt baiuli, nautæ, pugiles, vectores: hi siquidem & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramq; aurem, vt dicitur, dormiunt, somnoque altissimo oppressi egrè excitari possunt, quod nimia exercitatione resoluta naturæ virtus somno refici postulet, atq; humiditate quæ à cerebro defluxit, instaurari: quò fit vt sopita facultate animali, atq; occupatis deuinctisq; sensuum instrumentis arctissime somnus illos complectatur: quód autem in his qui se exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit lassitudo ac defatigatio: id in ebrijs ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobiq; enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontem, impletoq; vapore capite, somnus obrepit. Qui verò tenui humore imbutos habent cerebri sinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiscuntur, atque euigilant, quòd vapor rarus, hali-

Qui ægrè excitentur.

Qui profundè dormiant.

Pueri & ebrij quur somnolenti.

Qui citò excitentur.

tusq́; tenuis ac minimè densus qui capiti incumbit, citò euanescat ac dissipetur. Noui siquidem multos quum studio immodico, tùm febri ac venere extenuatos, qui assidentium voces inter dormiendum planè intelligerent, sic vt minimo strepitu experrecti, cōplura eorum referrent, quæ ab ijs essent enarrata: non equidem eorum more ac consuetudine qui in conuiuijs ebrios somnolentosq́; se esse simulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq́; naris hominibus obseruari potest) quasi somno vinoq́; sepulti, ac prorsus sopiti insidiosè adorantur atq; obseruant quæ in conuiuijs prolixioribus, incalescente vino animo, agitari, atq; incautius effutiri solent, vt quadruplatores atque excursores emissarij factitant, qui omnia passim explorant, atq; in aliorum vitam moresq́; inquirunt non contemnendo sanè quæstu ac præmio: nam ex delatione atq; accusatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum sagaces reddit, atq; in

Simulatores in conuiuijs.

Quadruplator.

Delator.

conse-

onſectandis inſequendiſq́; ijs, ex qui-
us emolumentum ſperant, atq; opi-
us inhiant, eorum acuit induſtriam.
Iunc morem etiam vſitatum fuiſſe
enonibus, & qui tacitè proſtituebant
xores ſuas mercedes ſpe, vel quū non-
ullos haberent ſuſpectos, indicat iu-
ienalis optimus vitiorum caſtigator:
quò enim mœchi licentius perfrui
poſſent contactu coniugum ſuarum,
concubituq́; potiri, tanquam alijs rebus
ntenti, menteq́; atq; oculis aliò con- *Iuuenalis locus explicatus.*
uerſis, quaſi ſpiritus atq; animales fa-
cultates in alias cogitationes eſſent de-
fixe, contemplati ſunt laquearia, aut
graphicè expreſſas in cœcaculis imagi-
nes. Sic enim, vt ex vno conijcias cæ-
teros, quendam carmine Satyricus il-
luſtrat.

Doctus ſpectare lacunar, *Sat. 1.*
Doctus & ad calicem vigilanti ſtertere naſo.

Quod ipſum quoq; deſignat Ouidius,
ſed captata alia occaſione:

Si bene compoſitus ſomno vinoq́; iacebit *Li. 1. Amo.*
Conſilium nobis reſq́; locuſq́; dabunt.

Cæterum, vt ab excurſu ad inſtitu-
tum

tum regrediar, nihil æquè corporis animiq; vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, qui sesquihora plus minus à peracta cœna, quò subsidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur, quanquam & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, concoctioni non sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgescit ventriculus. Quòd si protuberante laxoque ventre ac sinuoso, non omnino extento constituatur corpus, dici vix queat, quantum commodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiendis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autem decubitus, atq; in dorsum deuolutus, nocentissimus: nam quotquot ad eum modum se componunt, hiante ore, patulisq; oculis, atq; inconuenientibus palpebris stertunt, nec placidè suauiterq; dormiunt, aut somno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis musculos: quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumq; incubo, ac comitiali morbo opprimantur, tùm para-

Decubitus in somno forma.

Supinus decubitus nocentißimus

aralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur
bnoxij: qui morbi his quoq; mirari
olent qui meridianis horis lecto affixi
iem somno transigunt. Quocirca ne- *Diurnus*
no assiduitate quotidiana diurno som *somnus*
no assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac *noxius.*
abore contracta vires afflixerit, aut
ox pridiana intempestis vigilijs, atq;
ntempestiuis symposijs peracta sit.
Tunc enim citra incommodum ad-
mitti potest meridiatio. Et quemad- *Meridiari*
modum somnus nisi opportunè adhi- *capere som*
beatur, siue is diurnus sit, siue noctur- *num diur-*
nus, ac modus desit, stupidos homines *num.*
efficit, obliuiosos, languidos, inertes,
grauedinosos, nullo ingenio, nullaq; *Vigiliæ mo*
memoria: ita vigilia, nisi intra medio- *deratio-*
critatem consistat, cerebro siccitatem *nemexigit.*
adfert, sensus afficit, memoriam labe-
factat, oculis caliginem offundit, spiri-
tus depopulatur, humorem natiuum
exhaurit, concoctioni officit, omnem
corporis speciem ac venustatem abo-
let.

Perturbationes affectusq; animi.

Quid detrimenti, quantamq; iactu-
ram

Affectus vitiosi homini noxij. ram menti inferant perturbationes, atqui enormes impetus, Odium, ira, indignatio, inuidia, timor, triſtitia, geſtiens atq; effuſa lætitia, angores, ſolicitudines, curæ, anxietates, multiq; alij turbidi animorum motus rationi non obſequentes: nemo non vel in ſe eſt expertus, vel in alijs obſeruauit: quis eſt enim in tanta humanæ naturæ imbecilli ac lapſu, qui horum aliquo non *Omnes affectibus expoſiti.* vrgetur vel afficitur? Et quanquam alius alio melius, affectibus vel obſiſtere nôrit, vel mederi, nullus tamen eſt mortaliũ, quin ijs ſit expoſitus: Quam verò ſint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces, tùm quam grauiter non modo mentem, ſed corpus quoq; conuellant ac deijciant, quotidiana exempla com*Affectus quas noxas inferant.* monſtrant. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præſens exitium attulit, quòd cor ſanguine ac ſpiritu vitali deſtitutum labaſcat ac diſſoluatur: quod ipſum etiam, ſed diuerſa ratione in metu, pauore, mœſtitia, repentino ſubitoq; terrore euenit, op-

preſſo

presso corde copia atq; affluentia sanguinis, spirituq; vitali suffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil insaniæ magis affine, ac proximum, quid efficiat, quantumq; habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus tremuli ac vacillantes, incessus instabilis, vox titubans ac tremebunda: quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excusso rationis imperio, ingrauescere incipit atq; efferari, quum alijs sit infesta, tùm proprium corpus vel in mortem, vel periculosas ancipitesq; ægritudines conijcit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens est, ne affectibus cedat, parandaq; optata illa animi securitas, & quæ Cicerone teste, *caput est ad beatè viuendum tranquillitas*: qua frui certè non potest humanus animus, nisi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excusserit, quod non alijs viribus efficere poterit, quàm firma in Deum fiducia,

Ira vis.

Irati habitus.

Tuscul. 5.

Tranquillitas.

Temperantia quid efficiat. ducia, stabili eius verbo, cælestiq; spiritu fulta, qua consequetur vt omnium cupiditatum moderatrix Temperantia, à libidine, ab insolentia, gaudio immodico, effusa letitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate instabili ad conquirendas opes impellitur, alijsq; affectibus vitiosis auocet atq; abducat. *Doctrina cœlestis affectus sedat.* Sic enim vtraq; hominis pars, nempe corpus & anima quæ sympathia, hoc est, mutuo consensu ac conspiratione inter se cohærent, incolumes subsistent, nec vllis morbis, vlla ægritudine vexabuntur.

De frigido Corporis habitu.

CAPVT OCTAVVM.

QVoniam Calidæ constitutioni frigida ex diametro opponitur, nec est vlla deterior, atq; ab optimo statu remotior: de hac proxime differendum, quo aliò reuocari possit, & si fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidi-

que

que temperie consistat, qua augescunt corpora ac virile robur capessunt, decentemq́; magnitudinem consequuntur merito hæc deterrima censeri debet, atq; inter postrema referri, quod nulla sui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendamq́; valetudinem spectant, promouere possit, aut ijs ad incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi desit calor, omniq́; vi ac facultate naturali sit destituta, non potest alimentum humidum allicere atq; elaborare, vtq́; assimuletur corpori ac membris coalescit, perficere, instrumentis, inualidis, atq; ob imbecillitatem torpescentibus collapsisq́; organis. Vt itaq; calor natiuus omnium facultatum corporis nostri vehiculum et instrumentum ad perficiendas functiones efficacissimus: ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præsertim si actiones naturæ circa nutrimenti altercationem spectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conseruationem ac tutelam confert seu concoquendi digerendiq́; mu-

Vitam quid fulciat.

Calore vita subsistit.

Frigus vitæ pernicies.

nus obserues, seu reliquas naturæ vir-
tutes ac potentias proferas. Huic ta-
men qualitati, quamlibet ab integrita-
te ac temperie delapsa sit, semper ali-
quis subest calor sed languidus, & qui
frigore rigescit, atque obtunditur. Si
enim illi deesset calor, aut is penitus
esset extinctus, nullaq; inhæreret huius
qualitatis portio, non posset vita subsi-
stere, atq; ab interitu se ipsa vindicare.
Itaq; non penitus absumptus est in ho-
corpore calor, sed cum superat frigidi-
tas quæ in mixtura cæterarum qualita-
tum intensior est ac potior, eoq; fit v-
ab ea nomen atq; appellationem sor-
tiatur. Quocirca dum aliquid vitæ su-
perest, ac nonnulla vitalis caloris por-
tio corpori inhæret, omnibus mod-
excitanda fouendaq; natiua calidita-
appositis alimentis atq; exercitation-
ne à frigiditate opprimatur: nihil enim
ignauia vitaq; otiosa ac cibis frigidis i-
nocentius, vt paulo pòst indicabimus.
Mirum autem nonnullis videri exist-
mo, qui possint subsistere vitamq; tue-
ri huiusmodi constitutionis homines

Frigida vniuntur calore.

Frigidis corporibus non deest calor.

quum

quum frigeſcente ſanguine animalis
pirabilisq́; vis concidat atq; emoria-
ur. Verùm hoc quiſq; obſeruet multa *Animantia tactu frigida.*
nimantia frigidiſſimæ eſſe naturæ, vt
unt Salamandra, pyranſta vermicu-
us, torpedo marina, ac nonnulli piſ-
es, quorum pleraq;, quoniam ſunt al-
idiſſima, ignem contactu extingunt,
t glacies: nonnulla ſtuporem torpo-
emq́; membris inferunt. Nullum eſt *Piſcibus ſanguis friget.*
utem piſcium genus, quod obſeruaſſe
ne teſtari poſſum, cui calidus ſanguis
neſt, præter balenas, focas, vitulosq́ue
marinos, quos noſtrates canes vocant, *Vituli marini Seehunden.*
illoſo tegmine, deniq; Thynnos ac
elphinos, & quotquot vel pilo veſti-
ntur, vel coracea cute exiſtunt, vt
unt inter amphibia, hoc eſt, aquatica
imul & terreſtria fiber ſeu caſtor & lu- *Fiber, beber.*
ra; quibus ferueſcit ſanguis, quum re-
quis gelidus exiſtit: eoq; fit vt belluæ *Lutra, otter.*
marinæ aquis exemptæ diu viuant ob
nſitum calorem, ac feruidi ſanguinis
opiam: alterius verò generis piſces *Qui piſces diu viuant mari exempti.*
uum marini, tùm fluuiatiles aquis de-
ituti, eueſtigio moriantur, aut in lit-

tus delati, paululum modo ſpirantes animam efflent, firmiſſimo argumento illis plurimum frigoris ac concreti humoris, caloris verò minimum inesse: quo fit vt non diu aſſeruari poſſint, ſed cito putreſcant, niſi confeſtim, nullaq́; interiecta mora ſale obruantur. Ex his conijcito, qua ſint valetudine, quo corporis habitu, qui continenter piſcibus victitant, atq; à commercio ac conſuetudine hominum alieni, ſolitudini ac ſilentio ſe addixerunt, interdictoq́; eſu carnium, quem naturæ parens omnibus indulſit, ſalſamentis plerumq; putridis veſcuntur: quibus ego ſuadere ſoleo, nam multos annos huiuſmodi inſtituti homines me vſi ſunt medico, vt meraco vino illa perfunderent, excuſſoq́; otio atq; ignauia exercitationi inſiſterent. Obſeruaui enim ex his complures qui lethargum, apoplexiam, ſpaſmum, paralyſim, oris torturam contraxerint ex craſſa tenaciq́; ac glutinoſa pituita. Nec eſt ex eorum ſodalitio quiſquam, qui non phlegmate ſcateat, atque excrementis pitui-

Piſcium eſus ſolitarijs noxius.

Geneſ. 1. Acto. 10. 1. Tim. 4.

Solitarij apoplexiæ obnoxij.

pituitosis obruatur, quæ efficiunt vt somnolenti existant, obliuiosi, corpore animoq; tardi, colore exangui, atq; albescente, nisi aliquando amicorum aduentu vino incalescant, mentemq; exhilarari contingat. Sic enim efflorescit color, atq; animo veternus excutitur. Itaq; si frigidæ constitutionis homines describi tibi velis, huiusmodi conditionis homines ob oculos constitue, qui ex instituto vitæ ac victus consuetudine in talem habitum deueniunt, etiamsi ab hac prius fuerint alieni: viuunt illi quidem, sed vt cochleæ, vt limaces, ac testitudines, quæ quum ex liquore concreto, coactaq; humiditate consistant, tùm in illam liquescunt ac soluuntur: quod obseruari potest, vbi ijs animalculis salem aut vitrum, aut alumen insperseris: confestim enim in tabem resoluuntur. Cæterùm vt homines atq; animantes: sic stirpes nonnullæ & frutices hac qualitate imbuti sunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt, vt hyoscia- mus, mandragora, napellus, solanum

Cochlea vitam viuere.

Venenatæ herbæ.

mortiferum, aconitum, papaueris nigri ſuccus ſeu opium, quæ licet temperamenti atq; elementaris qualitatis ratione frigida exiſtant, abſceſſu quarto, graduq́; extremo, calore tamen vitali qui ſe à cæleſtibus rebus in hæc inferiora diffundit, viuunt ac vireſcunt. Inſidet autem quum omni, tùm præcipuè humanæ naturæ vis quædam cœleſtis ac diuina præter eam quæ ex ſemine maternoq́; ſanguine conſtituitur. Siquidem ſpiritus calorificus, quem paulò ante toti mundo, eiusq́; partibus infuſum oſtendimus, elementis incumbit, cunctaq́; animat, ac vita imbuit, deniq; eam virtutem atq; efficaciam confert, qua propagationi inſiſtunt, ac ſimilem ſpeciem emoliuntur, eiuſdemq́ue naturæ animal conformant. Quum enim prima animantium procreatio ex elementari concretione, ac progenitorum ſemine quod purioris excoctiq́; ſanguinis pars eſt, producatur, tùm natura cuius ſolertiam nulla ars, nulla manus, nec vllus opifex conſequi imitando poteſt, ſupernè origi-

Frigida quomodo ſubſiſtunt.

Rerum natura ſpiritu diuino perfuſa.

nem ſortita, operi inſiſtit, omniaque perficit, ac facultates animales, vitales ſpiritus, vireſq; efficaces in ſubiectam materiam deuehit, quorum miniſterio artus omnes conſummat, lineamenta membris inducit, eamque ſpeciem atq; effigiem rebus animatis confert, qualem quotidie oculis noſtris conſpiciendam exhibet. Hæc admirabilis naturæ vis, quam aliâs teſtati ſumus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndique diffuſa, corporis molem agitat, mentem atque animum regit ac moderatur, varijſq; actionibus inſtruit: cuius munere etiam quæ frigore torpeſcunt, viuunt ac ſubſiſtunt, licet calor ſubſit languidus, qui ne prorſus flacceſcat ac ſopiatur, nec frigida qualitas, cui ſicca affinis, plus ſatis ingraueſcat, calidis fomentis excitandus eſt. Siquidem exhauſta humiditate natiua, atq; inſito calore extincto, mors imminet, totaq; moles ſpectat ad interitum. Fit enim quod eleganti ac concinna ſimilitudine indicat Solomon, *vt ſoluta corporis compage, eneruatiſq; viribus reuertatur*

Lib. 1. de naturæ miraculis ca. 1.

 tatur

Eccles. 12. *tatur homo in terram, vnde desumptus est, ac spiritus demigret in æternam suam sedem, atq; ad Deum à quo originem est consequutus, regrediatur.* Cæterùm vt cuiq; innotescat huius constitutionis natura ac conditio, eius notas atq; indicia, quibus depræhendi possit, obiter commonstrabo. Frigida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnia contraria obtinet. Vt enim calor vndiq; diffusus, humores sua qualitate imbuit, ac corpus eiusq; partes rubicundo colore illustrat: ita frigus suam qualitatem membris atq; humoribus impertit, tùm pallidum minusq; suauem colorem inducit. Atqui si singulatim omnes notas obseruare libeat, nihil non in frigido corporis habitu à calido diuersum deprǽhendes: siquidem corpus glabrum est, nullisq; pilis obsitum: capillus laxus ac mollis, rufi albiq; coloris particeps, & qui cito euanescat. Cutis tactu frigida, cui nonnulla adipis portio subest: quum enim calor in corpore humano languidus fit atq; hebescit, adeps ac pinguedo innascitur. quod quum muliebri sexui, tùm plerisq;

Simile à contignatione aditum.

Frigidi habitus signa.

plerisq;

plerisq; alijs vſu venire ſolet, qui vitam deſidem agunt, atq; otioſam, quorum cuti, internisq; membranis adeps ſubnaſcitur: eoq; fit vt moderata corporis frigiditate pingueſcat corpus atq; adipoſum efficiatur: calore vero immodico, quod eo pìngue liqueſcat, macilentum fiat atque aridum. Sunt autem quàm plurima non natura, primaq; ab origine hominibus inſita: ſed aduentitia, atq; aliunde aſcita, nempe vel ab immutata vitæ conſuetudine, ac victus ratione, vel ab æſtu, labore, deſidia, ſolitudine, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisq; alijs quæ multifariam ſtatum corporis immutare ſunt idonea, eumq; nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atq; obeſum: quæ etiam in colore conciliando non minus momenti obtinent, quæcunq; enim calorem natiuum excitant, vt riſus, letitia, exercitatio, vinum, colore florido faciem perfundunt: quæ vero refrigerant ac calorem opprimunt, vt aër frigidus, auraq; plus ſatis gelida, immodicus aquæ potus,

Otium & deſidia obeſum corpus reddit & frigidum.

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorem excitat.

Frigus colorem depopulatur.

ſomnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vſus, timor, triſtitia, ſolicitudo, pauor, albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu conſtant, albeſcunt, ac candore perfuſi ſunt, niſi hæc qualitas ingraueſcat, aut intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plumbeum, qualem ferè obſeruamus hibernis menſibus flante Aquilone in hominibus, quorum genæ, nares, labia, digiti, aures liueſcunt, ac frigore rigent, fœdoq; ſqualore deformantur: hoc tamen illis præſtat frigus, vt cibi ſint auidiſſimi, ac non facile ſatiari queant, licet illum minus concoquant: quod ſi ventriculi tunicæ vnà cum frigiditate acido humore ſint imbutæ, inſatiabili torquentur edendi cupiditate, ac nunquam finiendo ciborum deſiderio: qui affectus Canina appetentia dicitur, quem ſedat vini meraciſſimi potus. Acui autem frigiditate appetendi vim, declarant acetaria, tùm alia quædam condimenta ſubacida, quibus æſtiuis menſibus appetitum excitamus. Cæterùm quum calor inſitus agiles

Color quis frigidis.

Liuidus color.

Canina appetentia.

agiles

agiles atq; actuosos homines efficiat, tùm frigus desides, oscitantes, inertes, ignauos, somniculosos, atq; ad subeundos labores vllasq́; actiones perficiendas ineptos, quod ijs desint instrumenta quibus aliquas functiones aut munia obire possint. Est enim huius constitutionis hominibus lingua inexercitata, parumq́; expedita, vox mollis ac muliebris, facultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ingenium retusum, mens stupida, animus ob caloris penuriam, ac spiritus vitalis exilitatem, pauidus ac meticulosus, quiq; ad leuissimum strepitum expauescat. Hęc autem, & si quæ alia se proferant naturæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita salubri diæta, atq; exquisita victus viuendiq; ratione quæ consistit in calidi humidiq; temperamento. In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere insitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco, tùm alimentis calorificis, cuius generis sunt alites quæ se volatu exercent passerculi, miliariæ, frigilli vulgo fincken, co-

Frigida appetitum excitant.

Frigidimi- nus agiles.

Medela frigidi corporis.

lumbæ,

lumbæ, perdices, phasiani, merulæ, turdi, ficedulæ, atq; inter cicures, Capi, ac galli gallinacei: nam anates, olores, anseres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. Quæ verò quadrupedum generi adnumerantur huic naturæ accommoda, sunt vituli, verueces, porcelli, cuniculi. Inter arboreos verò fœtus, & quæ ex terra cultu atq; industria hominum proueniunt, amigdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorum, dactili seu palmulæ, ficus aridæ, vuæ passæ, exemptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniam hortorum prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoque referre visum est, quod passim obuia sint, ac minimè sumptuosa, aut vllius pretij: cuiusmodi sunt apium hortense quod petroscilinum vocant, pastinacæ aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & quæ articoccus dicitur, napi raphanus, seu vulgaris radicula, cicer, nasturcium, eruca, mentha, absynthium Ponticum,

Alites concoctu difficiles.

Cibi apti frigidis.

Prouentus hortensis.

cum,

cum, & quæ brumali tempore in condimenti vſum veniunt, cepe, allium, porrum, aqua macerata, quò graueolentiam deponant, aut ſi quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod paſſim Germani ac Britanni factitant, cibus admiſceat, vt ſunt Zinziber, crocus, piper, cardamomum, caſia, quæ veterum cynamomum creditur, nux myriſtica: aut ſi tenuioris fortunæ homines ſumptum ferre nequeat, ea quæ illis facultate ac viribus reſpondent, ex domeſtico fundo decerpant, nempe roſmarinum, ocymum vulgo baſilicum, cunulam, ſeu ſatureiam, origanum, amaracum vulgo maioranam, anethum, ſaluiam, meliſſophyllon: His enim ac plerisque alijs expugnari poſſunt naturæ vitia, ac corpus ſenſim ad ſecuriorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat ſiccitas, non poteſt vita quæ in calido humidoq; ſita eſt, diu ſubſiſtere: ſed neceſſe eſt illam eueſtigio morte terminari: qua de re ſequenti capite fuſius diſſerere inſtitui.

Condimenta calida.

De

De sicco aridoq; corporis habitu.

CAPVT NONVM.

QVum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit, & cognata, illique proximè assistat: quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit, obiter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pari propemodum interuallo ab optima temperie remotæ, in quamcunq; etiam ætatem inciderint, licet in senectute sicca intemperies ægrius expugnari possit, quàm in adolescentia, vbi ex morbo is habitus contractus est, aut ex incontinentia, vitæq; intemperantia hûc deuentum est. Vt enim senes ætatis ratione, atque annorum decursu, effœto arido atque exhausto corpore efficiuntur: ita Iuuenes ex deprauata vitæ institutione, ex intempestiua vigilia, immoderata Venere in frigidam, siccamq; intemperiem incidunt, atq; absumpto vitali humore non secus, quàm senes, licet properantius, atq; ætate immatura, naturali morte vitam finiunt: quæ ea ratione

Senectus præmatura

tione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, ac declinari euitariq; nequeat. Neq; enim ſenium aut hominis interitus naturalis ſtatui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera exiſtunt, & quibus ſe facultas naturalis propagat ac tuetur: ſed quod neceſſario, ac naturæ curſu atq; ordine conſequatur. Ille ſiquidem eſt naturæ ordo ac ſeries, rerumq; exiſtentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta ſeneſcant, alioqui impropriè parumq; appoſitè mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius ſit, vitæq; noſtræ aduerſetur. Si enim morbus, quem mortis inſtar deputo, eſt habitus contra naturam qui actionem eius vel vitiat vel impedit: quantò magis mors, quæ vitam abolet, ac deſpoliat, cenſeri debet naturæ contraria? Nihil enim naturæ legibus repugnantius, quàm extingui, luceque ſuauiſſima ac ſpiritu priuari. Quod in ſe quiſq; experiri poteſt, ſi quando ſubit animum eius rei cogitatio, quę eam trepidationem, terrorem, formi-

Mors naturalis qua ratione.

Mors contra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

formidinem incutit, vt nisi mentem alterius vitæ certissima spes & expectatio fulciat, nihil foret humana vita calamitosius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, desperationem, diffidentiam eximeret, ni concepta in Deum fiducia, in æternas sedes mens esset defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, summiq; opificis instrumentum: sed vitiorum corruptela, ipsaq; à prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaq; mors non naturæ, sed consequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impedeat, illiusq; finibus omnia concludantur*. Quum autem duo constituantur mortis discrimina, alterum violentum, naturale alterum, ea mortis species philosophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris sensum senibus & quotquot in senilem affectionem, hoc est, frigidum & siccum habitum deuenerunt, obuenire soleat: in his enim corpus moribundum animam,

Mors quibus formidabilis.

Peccatum morbos ac mortem inuexit.

Sapien. 2.

Galen. de marcore. Plato in Phedo.

mam, non anima corpus deſerit, quò vt ſenſum placideq́; ſopiantur, & quodammodo obdormiſcant, quum alij qui caſu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, alijsq́; morbis qui in humorum plenitudine conſiſtunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atq; acerbè cum illa colluctentur, ſic vt anima corpus derelinquere cogatur, vti hoſpes ædes ruinoſas, vi tempeſtatum conquaſſatas ac conuulſas. Hinc appoſitè Cicero, adoleſcentes, quiq́; in ætate florida conſtituti, ſucculento corpore exiſtunt, ac vegeto, ſic obrui ſtatuit, vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur: Senes verò vt ignis qui ſua ſponte, nullaq́; adhibita vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuliginis, quas fauillas in aëra diffundi videmus? quos edi ſtrepitus ac ſtridores? quæ ex concurſu ſcintillarum crepitacula? vbi luculentum ignem, aut incenſos lignorum aceruos effuſa aqua reſtringere tentamus. Ex quibus coniecturam facere licet, quanta ſit in iuuenili corpore luctatio,

Duo mortis genera homini impendent.

A ruinoſis ædibus ſimile.

De Senectute.

Elegans comparatio.

quàm acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio: cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhaustus naturæ vigor, calor feruidus, spiritus alacres ac viuidi suffocantur: quò spectat scita illa ac concinna Ciceronis comparatio: quemadmodum poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, matura ac cocta, sponte vel leui attactu decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. Hæc quoniam ab instituto non sunt aliena, præfari visum est, atq; inculcare studiose, quò quisq; ab ineunte ætate, primisq; annis declinet quæ corpori infesta sunt, ac minus commodam valetudinem constituunt, seu extrinsecus incidant, seu ex internis causis proueniant. Quisquis itaq; præmaturam senectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamq; quàm maximè diuturnam efficere, quum multis quæ vitæ nostræ insidiantur, tùm potissimè siccæ corporis habitudini obsistere curet, ab eaq; esse remotissimus: quod qua ratione obtineri possit, post descriptas huius

Vt corpus diu subsistat.

status

ſtatus conditiones ac notas, quàm poſſum dilucide explicabo, commonſtrata proxima ac compendiaria via, qua id perfici queat: id enim futurum eſt philomuſis, viriſque politicis ſalubre cumprimis ac frugiferum. Quibus itaq; corporis habitus vel natura, vel progenitorum origine, vel aſcita aliqua vitæ conſuetudine, nempe inedia, ſolicitudine, vigilia, mœrore animi, labore immodico inductus eſt, corpore ferè conſpici ſolent gracili atq; extenuato, cute vbi ſiccitas augeſcit, ſcabra, ſqualida, ſtrigoſa, vt equis aſſolet, quibus nulla ſaginandi cura adhibetur: colore deformi, lurido ac giluo, vbi ad extremum deuentum eſt, aſpectu horrido, vultu tetrico, facie cadaueroſa, illuuie obſita ac macie confecta, obiter tali prorſus ſpecie, qualem expreſſit Ouidius in deſcribenda Inuidiæ larua, ſiquidem.

Nota ſicci habitus.

Simile ab equis macilentis.

Li. 1. Met.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto,
Nuſquàm recta acies, liuent rubigine dentes,
Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores,
Nec fruitur ſomno vigilantibus: excita curis,

Sed videt ingratos, intabeſcitq́; videndo,
Succeſſus hominum carpit, ac carpitur vnà.

Caluitium ex humo, penuria.

Et quoniam ſiccitas humorem omnem depaſcit ac depopulatur, capilli ſunt raro, & qui citò defluit, vnguibus aduncis atq; incuruis: voce obtuſa atq; exili, quæq́; aliquando ſtridore quodam prodeat ſiccitate exaſperante vocalem arteriam: pulſu languido, ingreſſu tardo, oculis reconditis atq; excauatis, labris pallidis, collapſis temporibus, genis pendulis, frigidis, contractisq́; auribus, ſtatura minus procera: ſomno vero, qui eſt omnium laborum ac ſolicitudinum ſuauiſſimum perfugium, ob cerebri ſqualorem tenui ac modico. Quòd ſi cerebrum penitus areſcat, ac ſi torridum, nulla ferè memoria exiſtunt, ſed obliuioſi, ac mente ignaua, minusq́; erecta: quum enim ſpiritus deſint: qui, vt vapor lucidus & ſyncerus, ex ſanguine puriore calori munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit, vt facultates naturales illorum viribus deſtitutæ ſuas functiones obeant. Sin

Cerebrum aridū quid efficiat.

verò

verò nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorſus ſit deſtitutum, memoria ſtabilis eſt ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni cauſam præbet ac deſipientiæ, vt infantes ac temulenti demonſtrant, tùm moderata ſiccitas memoriam fidam animiq; prudentiam parit modico calore adiuta. Splendor ſiquidem ſiccus mentem prudentiſſimam ſtatuit: quantum autem humoris acceſſerit, tantum prudentiæ adimitur, quod etiam in cœlo minus ſereno perſpicimus: non enim collucent aſtra aut ſplendeſcunt, nubibus aut nebuloſa caligine offuſa. Quod autem nonnulli ſenectutis metas ingreſſi delirent ac ſint obliuioſi, quum hæc ætas maxime ſicca prædicetur, non ob ſiccitatem id euenit, ſed frigiditatem, quæ omnibus palam munijs animi officit atq; aduerſatur: ex illa enim amẽtia, alienatio mentis, ſtupor, deliratio, ac ſenſuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languidæ, vel nihil omnino functio-

Memoria ſtabilis vnde.

Ab aſtris ſimile.

Quomodo memoria instauranda. nes suas obire possint. Quum itaq; memoria perijt, vel affecta est, frigida subest intemperies, quæ expugnari debet moderatè calidis: nam humectare aut arefacere consultum non est: sed si frigiditas humiditati copuletur, exiccare: si ariditati, madefacere atq; irrigare. Cæterùm si non prorsus firmata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam memorata signa atq; indicia non exactè, nec amussim descriptioni respondent: verum inualescente sensim intemperie, indies magis magisq́; se ostẽtant ac proferunt: quod ijs potissimum vsu venit, quibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est, aut fortuito atq; ex accidente, vel morbosa aliqua affectione atq; animi ægritudine aduenerit: nam temperamenta multiplices variasq́; mutationes sustinent: plerisq; enim calor dum humorem absumit, siccam intemperiem adfert: nonnunquam nimia humiditas calorem extinguit: multis intensa frigiditas siccitatem inducit: quæ intemperies naturę aduersissima, vt quæ intempestiuo senio

Habitus corporis mutationibus obnoxijs.

ſenio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiuſq; intrinſecus ſiccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec ijs ſufficienter frui:* quò ſit vt præcipuè partes, ac viſcera concoquendis cibis deſtinata areſcant, reliqua verò excrementis purgandis accommodata humoribus pituitoſis redundent: quæ res nonnullis impoſuit, qui ſenes humido eſſe corporis habitu ſunt ſuſpicati, quum ſolidæ partes, arteriæ, panniculi, membranæ, nerui, muſculi non humeſcant: ſed ipſa capacitates ac ſinus, tùm meatus qui corpori ſubſunt, ac homini ad excernendos humores ſuperuacuos inſeruiunt, humiditate aliena implentur, eoq; fit vt corpus ob calorem imbecillem atque inualidum nutriri deſinat, deniq; in extremam ſiccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum cenſet: ſiquidem quod temporis ſpacio ſeneſcentibus accidit, id adoleſcentum nonnullis ſtatim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatio-

Gale. li. 5. de tuend. valet.

Li. 6. tuen valetud.

ne moderata, nutrimento humectan-
te & calido, præsertim vino calorifico
ac subdulci: austera enim & acerba
Vinum minus generosum. (quale est nostrum Pictonicum) quum
huic constitutioni, tùm maximè seni-
bus inimica, nisi Zaccaro aut melle
dulcescant: quod etiam in lacte exhi-
Lactis vsus. bendo obseruari debet: cuius vsus illis
commodus, vbi huiusmodi condimē-
ta adhibentur. Sic enim nulla ex his in-
cidit obstructio, nec vllus futurus est in
renibus calculi metus: quibus nequan-
do obnoxios esse contingat, quod ex
crasso lentoq; humore, ac cibo conco-
ctu difficili euenit, quæ opilationes ex-
pediunt, ac lotium moliuntur præscri-
Vrinam prouocantia. benda, vt sunt apium hortense, aspara-
gus, vesicaria, gingidium, cuius naturæ
nostrum cherephillon, saxiphagon,
Crithmon vulgo Crista marina quæ
in Gallijs copiose prouenit, bethonica,
adianthos, rosmarini flosculi: & si al-
Quæ aluum soluunt, uus sit astrictior, mercurialis fumaria
Cnicus vulgo Carthamus cum ptisa-
na, brassica marina ex carnium elixa-
rum liquamine, malua, atriplex, blitus,
lapathi

lapathi genera, vrticæ, lupi salictarij ac sambuci turiones seu cacumina, vernis præsertim mensibus, aut si quæ alia æstate atq; autumno vigent, vt sunt cerasia, pruna, ficus, mora, primis mensis illata: nam quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora commendauit, eaq́; postremo peractoque prandio edenda consuluit, non ex artis medicæ, aut salubritatis ratione id fecit, sed ex communi vsu ac vulgata consuetudine, quum inquit. *Mora quomodo edenda.* *Lib. 2. Sat. 4.*

Ille salubre.
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore solem.

Hæc siquidem, vt vuæ, persica, corna, & quæcunq; æstate diu asseruari nequeunt, cibos præire debent, nam præpostere assumpta putrescunt, ac corpori corruptelam inferunt, ventremque flatibus distendunt. Brumali quoque tempore multa obuia sunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæq́; intestina proluunt, vt est mustum, caricæ hoc est, ficus aridæ, atq; vuæ passæ, quæ in fiscellis reconditæ ex Hispanijs in has oras

deferuntur, pruna Damaſcena, eaq́; vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluſculum Zacchari aut mellis admixtum ſit: quibus accedunt quæ exiguam medicamenti vim obtinent, Senna, polipodium, mel aëreum vulgo manna, epithimus, caſſia fiſtularis, ac cylindracea, rhabar: atq; hebeni, hoc eſt, ligni Inditi dilutum, mirabolani, Thamar ſeu dactili Indi, eaq́; omnia vel ex ſero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniam non ſolum ſenibus, ſed omnibus qui morboſæ alicui affectioni obnoxij ſunt, nihil reſina Teberinthina in ſanitate tuenda, profligandisq́; morbis ſalubrius: hæc quoq; prædictis annumeranda. Siquidem non ſolùm aluum citra noxam ſoluit, ſed viſcera omnia, internasq́; partes, iecur, ſplenem, renes, pulmonem expurgat, modo perlucida ſit, non adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficaciſſimam hanc expertus in eliciendo ſuppreſſo lotio, in comminuendis calculis, in ſtranguria, atq; vrinæ ſtillicidio, hulceroſo ac fœdo, quem

Terebinthina, efficacia.

Belgæ

Belgæ vocant. *Den druyper*, in podagra ac Chiragra, in pudendorum atq; obſcœnarum partium affectibus etiam à contage Venerea contractis: in expugnandis internis doloribus, quos idem morbus inuexit, quorum nonnulli oſſibus videntur infixi, quod membranæ, nerui, muſculi, tendones qui oſſibus adhærent, humorum ſæuitia contundi ac dilaniari contingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnunquam duarum aut trium hanc exhibere ſoleat, tùm ego quò commodius dimanare in venas parteſq; corporis vniuerſas ſubire poſſit, in potionis formam conficio, ac liquore aliquo ſtillaticio, aut vino diluo: abſq; igni enim liqueſcit, candoremq; eximium agitatione continua aſciſcit, quod in hunc modum perfici ſolet: Terebinthinæ Piſticæ, hoc eſt, probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis ſuſpitionem poſſis fidere, vnciam aut ſextantem in mortario piſtillo diſſoluo, adiecto luthei ſeu vitelli oui puſillo, deinde admiſceo certis vicibus aquæ veſica-

Gal lib. 5. tuen. vale.

Li. 5. tuen. valet.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit.

vesicariæ, vel apij, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantisper subigo, dum omnia coalescant, mixtura tàm suauiter candore lacteo albescit, vt collostro, aut Belgis vocato cremori prorsus reddatur assimilis, nec aliud esse sibi persuadent, quibus huiusmodi potiones ebibendas offero. Soleo quoq; eam in orbiculos ac catapotio quas pilulas vocant, redigere, atq; inuolutam pane azymo ex amilo confecto, qui læuore perpolitus Pontificijs canonibus hostia vocatur, quod hoc sacra peragantur, deglutienda exhibere, vel deniq; Cydoniato (carnes Cotoneorum vocant) incrustare, prius tamen Terebinthina aqua rosacea, aut feniculi elota, quo resinatum saporem exuat. Cæterùm quum nihil sit huic constitutioni quam describendam suscepimus, Somno placido salubrius, quod eo membra vndiq; irrigari contingat, ac tepori perfundi, illi in culcitra mollius subacta largius ac liberalius indulgendum: est enim nocturna quies cor-

Biest. Roem.

Somni vtilitas.

es corporis mentisq; laxamentum ac refocillatio.

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Fessa ministerijs mulcet, reparatq; labori.

Quod si discusso Somno, frictioni insistant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum commodi ex ea sint percepturi. Siquidem vitale robur excitat ac moderatè calefacit, deniq; efficit vt distributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promptior, præsertim si vncta manu vel subuuido panno ac villoso perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubescere, atq; effuso in illas partes sanguine calorem concipere? Et quanquam defricandi vngendique vsus apud nos in dissuetudinem venit, atq; exoleuit, eo tamen veteres in constabilienda valetudine, firmandisq; viribus cerebro vsi sunt. Sic Augustus Cæsar aliquando conspicatus Pollionem comitem annum centesimum prætergressum, sciscitatus est, qua ratione obtinuisset vires tàm validas, tàm crudam viridemq; *Frictionis vsus.* *Pollionis scita sententia.*

senectam: qui respondisse dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atq; effœminatas mollesq; delicias vnguentis atq; oleo abusi sunt superioris ætatis homines, sed in sanitatis tutelam, & quò morbis minus essent expositi. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (sunt enim Galeno teste complures differentiæ) corpus vel densum præstant, ne aëris ac ventorum impulsu feriatur: vel rarum, ne interna humorum fuligine strangulentur. Sic dura corpus cogit ac condensat. Mollis laxat ac resoluit. Multa extenuat atq; imminuit. Mediocris augendi implendique vim obtinet. Aspera ad extimas partes elicit. Lenis nihil adimit, sed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate consistit, seniculis ac macilentis ex vsu est. Vt enim ocreæ duriores ac coria quæ obrigescunt ac situ obducta sunt, macerata oleo mollescunt: sic senum atq; aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfusa ac mitigata, seueritа-

Intus vinum, foris oleum.

Li. 2. tuen. valet.

Frictionum differentia sex.

Simile à rigido corio.

ſitatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vſus, præter Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium, Strabo quoq; teſtatur, qui Indorum mores conſcribens, *Medicina, inquit, plurimum apud eos per cibos perſicitur, non autem per medicamenta: ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplaſmata cætera, vt illi ſentiunt, maleficij non eſſe expertia.* Illis enim morbos propulſare ſolent, æſtum mitigare, laſſitudines diſcutere, ac defatigatas vires, ſopitosq; ſpiritus erigere, quemadmodum nos odoribus animam fouemus, ac facultates naturæ collapſas inſtauramus. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidum balneum: humectat enim & calefacit, laſſitudinem diſſoluit, duras denſasq; partes emollit, humorum redundantiam quæ cuti ſubeſt, per halitum diſſipat, flatus reſoluit, ſomnum allicit: quoniam madore ſuaui, ac roſido vapore cerebrum imbuit. Naturalia vero balnea, ſeu thermæ quæ ab alumine, ferro, calceo, ocra, ſulphure, nitro, bitumine, plumbo, ære, cupro vires

Lucæ 7.

Lib. 15.

Vnctionis vſu vetuſtus.

Artificiale balneum.

Naturale balneum.

res ſortiuntur, non vſq; quaq; huic naturæ accommodæ, niſi quis conſulto fido expertoq; medico, corporis ſui conditionem illi exponat, atq; explorandam offerat, quò poſſit diſpicere, an tale quiddam aggredi expediat. Venus autem ſeu concubitus quum ſiccis omnibus naturis inimicus, tùm ijs qui præter ſiccitatem frigidi quoque exiſtunt, nocentiſſimus: nec minus noxia nimia exercitatio, laſſitudo, vigilia, ſolicitudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidem horum mens exardeſcit, at vbi incanduit, quæ non facilè ſedari queat. Et quoniam intempeſtiua lucubratio ſtudioſos fatigat, ac corpus macie conficit, illi quoq; modus ſtatui debet. Videre ſiquidem eſt nonnullos qui literis continenter addicti, nullam valetudini, cuius fulturis animus ſubſiſtit, operam impendunt, colore eſſe exangui, minuſq; florido, corpore extenuato, ventriculo inualido ac langueti, attritis deiectiſq; viribus: nam quum ſe nocturnis vigilijs macerant, ac ſtudia in multam noctem

Quæ præter Venerem ſiccis noxia.

Nocturnæ lucubrationes noxiæ.

ctem producunt, ex intentione immodica spiritus animales resoluuntur, atq; humiditas natiua exarescit. Quocirca adhibenda moderatio, ac ne corpus assiduo meditandi labore exhauriri contingat, illius incolumitati sedulò insistendum, nam vt Plutarchus asserit, *omnium bonorum quæ præstat homini cultura animi, nihil excellentius dari potest corpori, quàm vt omni careat impedimento vel ad virtutis cognitionem vel ad vsum vitæ necessarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confestim mens corporis adminiculo destituta languescit, nec se alacrem ac vegetam præstare potest in exercendis animi munijs, sed vnà cum collega, omniumq; laborum socio ac comite afficitur, pariq; incommodo inuoluitur. Quò rectè monuisse Platonem accepimus, vt neq; corpus quis exerceat absq; animo, nec animum sine corpore: sed veluti coniugij cuiusdam æquilibrium conseruet, ac consensum vtriusq;, æqualitate maritali conspirantem. Quum itaq; insitus calor exercitatione motuq; corporis au-

Cura corporis non negligenda.

De tuend. valetud.

Corpus & animus mutuò afficiuntur.

Simile à consensu connubiali.

geſcit ac vires concipit, animusq; fit erectior ac reuiuiſcit, danda cùm primis opera, vt ſtudioſi quiq;, & quotquot valetudine vacillanti ſunt ac dubia, huic aſſueſcant, præſertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert laſſitudinem, atq; intra mediocritatem conſiſtat, qualis eſt concinna vocis modulatio, ac clara, ſoniq; intenſioris lectio vel declamatio, dici enim vix queat, quantopere illa ſpiritus excitent, ac fuliginem denſasque nebulas cordi offuſas diſcutiant. Interim hoc accuratè obſeruari debet, ne quis vuidus, ac vino immodicè perfuſus, ciboq; diſtentus, inconditè vociferetur. Siquidem inæqualis ſpiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exaſperat, ac nonnunquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum ſputum inducit. Non deſunt autem alia oblectamenta, quibus huiuſmodi conditionis homines ſe reficere poſſint, remiſſisq; ſtudijs atq; occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuijs, atq; inter hæc

Salubris exercitatio ſtudioſis.

Moderata conuiuia non improbanda.

hæc festiuis lepidisq́; sodalibus qui se-ueritatem rebus serijs, iocosis leporem adhibere norint, ac sermones, dicendiq́; peritiam tempori, ætati, personæ, vitæq́; vtilitati accommodare, sic vt ea proferant quæ tàm sint vsui auditori, quàm oblectamento: in quo pleriq; à decoro deflectunt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremq́; ineunt, quod eos sermones mensis inferant, qui nec tempori deseruiant, nec vtilitate aut venustate auditores efficiant. Quum enim de rebus anxijs ac tortuosis disserant, difficilesq́; atq; arduas quæstiones agitent, assidentibus graues sunt ac molesti. Sic pleriq; in vehiculis, pistrinis, compitis, nauigijs, imò inter spumantes pateras de rebus diuinis controuersias mouent, ac de religione disceptant, sed vt saturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perstrinxit olim Persius in re minus seria, quum inquit.

Relaxatio animi.

Decorum in sermone conuiuiali.

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narret. *Sat. 1.*

Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant. *Li. Ser. 2. Saty. 2.*

Discitite non inter lances, mensasq; nitentes,
Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quum
Acclinus falsis animus meliora recusat:
Sed verum impransi semper disquirite: cur hoc?
Dicam si potero: Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Hinc enim est, quod multi qui versantur in summa rerum diuinarum ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod scopum in quem defigenda mens, non attingant, quod scrupulis se torqueant, quod de rebus manifestis ambigant, ac dubitationem mente concipiant, quod animus doctrina parum syncera imbutus, ac superstitione contaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq; stationem, sed in humanarum opinionum atq; errorum scopulos deferatur. Quoniam itaq; mens hominis variè intra se tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omniq; vitæ ratione satis firmiter constantiam tuetur, nulli non persuasum cupio, si pacatus esse velit, vitamq; suauiter agere exoptet, vt omnes suas actiones, consilia, men-

Quid à pietate nos abducat.

Ne animus curis distrahatur.

mentisq; conceptus ac cogitata quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tempora partiatur ac diſtribuat, ſuasq; vices cuiq; functioni aſſignet, nec alterum alteri admiſceat aut inuoluat, quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui rerum tempora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorum quæ geruntur, officium attribuit, ſic vt nox quieti deſtinata, excuſſis quæ obrepunt phantaſijs, ſomno tranſigatur, nec patiatur quidquam diurnorum negotiorum menti inhærere. Edendi verò tempus, reficiendi corpus, viribusq; inſtaurandis aſſignatum, ita obſeruet, vt auerſa à rebus alijs cogitatione, excuſſisq; moleſtijs, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut à ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibandis concionibus, in perficienda precatione, in obſeruandis obeundisq; ſacris, ſingula quæ tale quiddam meditanti officere poſſunt excludi debent atque abigi, quò mens ſola in Deum erecta, non aliò quàm in maieſtatem numi-

Eccle. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæque tempore atq; ordine procedant.

nis rapiatur. Hoc quoq; in publicis priuatisq; rebus, in forensibus ac domesticis, in exercenda mercatura ac negotiandi industria, obiter si tecum quid agas, aut cum alijs contrahas: obseruari debet, quod hac instituendæ vitæ ratione ac stabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragendo huius æui stadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAPVT DECIMVM.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes existit, vitamq; alit ac conseruat, vt oleum in elychnio flammam, temperamentum non prorsus pœnitendum constituit. Est enim quum Medicis, tùm Philosophis humida temperies laudàta, nec pœnitus visa à naturali dispositione aliena: quanquam enim in initio ac primis annis paulo deterior censeri possit, ætatis tamen ac caloris accessu, præstantior euadit. Siquidem humiditas calorem prom-

promptè concipit, atq; illius actionibus obsequitur, vtq; argilla vda, subigi se fingiq; patitur. Quocirca ad nutritionem mirificè confert, atq; ad longitudinem, proceritatem, augmentum, plurimum adminiculatur: tametsi enim humiditas cæteris functionibus officiat, atq; perficiendis actionibus suapte vi nihil adferat adiumenti, sed prorsus inefficax sit & inualida, quum nec attrahere idonea sit, nec continere, nec expellere: calore tamen perfusa nonnihil efficit, atq; in alterandis ijs quæ inter se coniuncta sunt, illi qualitati assistit, atq; auxiliatur. Vt enim aqua, quæ non minus frigida, quàm humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat, eaq; esculenta efficit: Vt deniq; oleum, subditis sartagini prunis, aut accensis carbonibus feruet, ac pisces frixos esui efficit idoneos: sic insita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radijs ac splendore illustrata. Quemadmodum enim hoc sidus men-

Humidi statu conditio Simile ab argilla.

Simile à feruenti aqua & oleo.

Calor humanus. Soli, humor Lunæ comparatur.

ſtruo decurſu ſaltus reficit ac nemora, rebusq́; terrenis auctus & incrementa confert, æſtus marinos concitat, ſinus, portꝰ, ſtationes, littora, acceſſu receſſuq́; reciprocante fluctu nunc implet, nunc deſerit, vt oſtrea concilia: Sic ſalutaris vitalisq́; humor membris vndiq; perfuſus corpus madidum efficit, atq; irrigat: eoq́; fit vt huiuſmodi naturæ homines longæui efficiantur, atq; ætatem in multos annos proferant, ſi accedat moderatio, nec humiditas calore deſtituta plus ſatis inualeſcat. Vt enim affluentior aqua ignem extinguit: ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod ſi moderate inter ſe hæ qualitates conſiſtant, nec humor, quam par eſt, ſit redundãtior, nec calor plus ſatis remiſſus, aut languidus qui humiditati incumbit, omnia naturæ munia exactiſſimè perficiuntur. Siquidem quur calor humorem obſequentem habeat, cibum attractum optimè concoquit, atq; in roris ſpeciem reductum, in intimos abditosq́; corporis receſſus recondit, vtq; aſſimuletur mem-

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

Calor humorem obſequacem habet.

membris ac coaleſcat, efficit: itaq; humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atq; vt corpus tùm augeſcat, tùm extendatur præſidium adfert, in cæteris functionibus imbecillis atq; inualida: neque enim vlla attrahendi, concoquendi, alterandi, digirendiq́; vi pollet, ſed nonnullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre ſiquidem eſt illos qui obeſi ſunt ac ſucculenti, vdoq́; corporis habitu, cita ferè aluo eſſe ac profluenti ob retinentem facultatem parum firmam, & quod meatus laxiores humoribus tranſitum patefaciunt. In calidis verò ſiccisq́; corporibus contrariè euenit, vt quibus retinendi virtus robuſta ſit, expultrix verò ob ariditatem, & quod meatus collapſi ſint, languida exiſtat: quò fit vt in deijciendis excrementis ac proluendis inteſtinis, in tuſſi, ſcreatu, vomitu, irritos aliquando labores ſubeant, nihilq́; promoueant. Humida itaq; conſtitutio ſiccæ aduerſaria, omnia ferè contraria

Sicci aſtricta, humidi laxa aluo.

Pueri & senes inter se contraria. obtinet, vt pueri & senes. In ętate enim pueri calor innat⁹ sensim augescit, atq; affluẽti humiditate perfusus, vsq; dum adoleuerit ætas, ac virile robur consequuta est, auctus atq; incrementa concipit. In senili verò paulatim calor deficit, absumtoq́; humore in frigidam siccamq́; intemperiem, deniq; in mortem homo deuoluitur. Quarũ qualitatum conditio cũ paulo ante à nobis descripta sit, orationis continuatio ac series exposcit, vt quibus argumẽtis, quibusq́; indicijs humida constitutio depręhendi possit atq; obseruari, demonstrare aggrediar. *Humidi corporis signa.* Constituit autem hæc temperies, corpus contra quam sicca, molle, non scabrum nec asperum, cute candida atq; albescente, tùm glabra, venis articulisq́; parum expressis, nec satis conspicuis, capillo plano, denso plerumq; ac numeroso, quod in sexu muliebri perspici potest: nam & in puellarum vertice, modo sint progressę paululum *Mulier cur viro magis comata.* ætatis, coma densior est, ac magisquam adolescentibus, longa: hoc tamen huic corpori nonnunquam vsu venit, quod solo

ſolo paluſtri atq; vliginoſo, in quo ob immodicā humiditatē nulli innaſcuntur frutices, nulla vireſcunt gramina, vt nec inarida, terraq́; ieiuna ac ſiticuloſa. Siquidē vbi humiditas affluentior exiſtit, q̃ par eſt, rari emergūt crines, quod deſit calor, aut is ſit impotētior, aut minꝰ efficax, q̃ vt humorē qui cuti ſubeſt, in capillamentū poſſit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere, qua ratione etiā efficitur vt crines colore albo exiſtant, vel ſpiceo vel flauo aut deniq; ruffo, qui tamen progreſſu ætatis, & vbi calor fit auctior, modicè incipiunt nigreſcere, quibꝰ frons ſubeſt læta & ſerena: oculi ferè cæſij ac ſubglauci, qui color ex viridi & labo contēperatur, prominētes ac vegeti, ob criſtallini humoris puritatem ſplēdidi, gratioſa venuſtate blandi: quæ omnia integritatis, placidi ingenij, ſedatæ mentis, animi aperti ac ſimplicis, minimeq́; fucati, poſtremo bonę indolis (quę humanitatis ſpecimē non dubium nec fallax exhibet) ſunt indices atq; argumēta: nihil enim ijs ſubeſt fellis aut amarulentiæ, vt cholerae

Simile ab agris vel humidis vel ſiccis.

Oculi glauci vnde.

Humidi corpore non malitioſi.

aut

aut atræ bili obnoxijs, quibus maligni humores ad turbulentos affectus sunt incitamento: nam humido temperamento homines minus irritari contingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexari. Siquidem quum calor humorem non accendat, minus ferueſcit animus, pauloq́; mens eſt quàm illis, ſedatior. Quod verò ad corporis decus, ad ſpeciem, formamq́; ac figuram ſpectat: Sunt ferè huius notæ homines ſtatura mediocri, ampla magis, quàm procera, ventre obeſo ac protenſo, quod non ſolùm à natura conſequuntur, verumetiam à vitæ conſuetudine, ab otio, atq; exercendi diſſuetudine, à victu humectante, ac prolixiore ſomno, tùm pleriſq; alijs, quibus corporis moles opima ſit, atq; ingraueſcit. Poſſem equidem reliqua partium humani corporis ſigna, quæ ſe in humido habitu proferunt referre, vt naſum ferè ſimum ac depreſſum, circa extremum atq; ima ſui parte, qua in cartilaginem tractabilem deſinit, obtuſum, inflatas tumidasq́; buccas, mentum rotundum, tùm

Humidi ad iracundiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

tùm pleraq; alia, sed ea singularem partium, non totius qualitatem ac naturam indicant, sic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronunciare, verùm de quoq; membro proprio sumenda consideratio, tametsi magna ex parte membra naturam suam ac temperamentum ex principe ac præcipuo viscere sortiuntur, nempe corde & hepate. Quod verò ad internas notas attinet. Mens huius naturæ hominibus, quemadmodum & lingua eius interpres, minus agilis & expedita, quòd immodicæ humiditati immersa non facile proferre se aut illucere possit: Ingenium nec acre nec eximium, animus humilis ac demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui stimulos atq; incitamenta ad res præclaras admouet, eoq́; fit vt viri magis, quàm fœminæ, sagaces sint, solertes, industrij, nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotijs peragendis ac contractibus: quò spectat ac referri potest id sapientis, *Melior est iniquitas viri, quam mulier* Eccle. 42.

Quæq; pars suum temperamentum obtinet.

Animi conditio in humido corpore.

Quur viri feminis prudentiores.

benè

benè faciens, caloris ſcilicet ratione, atq; effectu, quo qui ſunt deſtituti, eumq́; languidum obtinent, molles plerumq; exiſtunt, effœminati, inertes, ſomnolenti, ignaui, eneruati, atq; ad excitãdas proles minus appoſiti: quoniam diluta ſit genitura, ac plus ſatis iuſto humida: quò fit vt nequeat coaleſcere cum muliebri ſemine ac conglobari. Quanquã enim Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq; corporis habitu proficiſcitur, illiq; hominum generi minus ſit noxia, cum tamen calor humorem ſegnius impellit, nec genitales partes ſpiritu turgido impleat, ad concubitum ſegnes ſunt, aut non magnopere illo afficiuntur: atq; hinc eſt quod mulieres optimæ atque obeſæ æſtate magis ſint ſalaces ac pruriant, quam hieme, quod calor æſtiuus humorem accendat ac Venerem ſtimulet, in viris verò extinguat: nam calore immodico virile robur reſoluitur ac flacceſcit. Pari ratione thymus, ruta, ac pleraque impenſe calida & ſicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorem geniti-

Venus æſtate viris noxia. Ruta in fœminis Venerẽ acuit, in viris extinguit.

nitiuum depopulentur, in fœminis verò acuant irritentq; inducta obſcœnis abditisq; partibus caliditate: quò fit vt vbi genitalia frigeſcant, atq; humor gignitiuus ab inſito calore non incitetur, nec incaleſcat, ea exhiberi debeant quæ lumbos incitent, ac concitata tentigine humorem genitalem in excurſum extimulent. Qua autem ratione iſti valetudinem tueri debeant, atq; à morbis ſe præſtare immunes, obiter indicabo. Principio quoniam in calidi humidiq; temperamento ſanitas cõſiſtit, conſeruari debet ea cõſtitutio humido victu, hoc eſt, alimẽto illi familiari ac cognato, cui pluſculum caloris ineſt, quale eſt vinũ ſubdulce, lac, panis ſiligineus, oua ſubliquida, caro vitulina, ac ſuilla, porcelli, atq; adultiores agni, aues aquaticæ & paluſtres, fabę, caſtaneæ, cicer, palmulæ, vuæ paſſæ, ficus amigdalæ, nuclei pini, vuæ penſiles ac dulces, quales ſunt apianę quæ vulgo muſcatulę dicuntur, piſces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, paſtinaca colore rubenti aut purpureo, quæ

Quæ vis lumbos incitet.

Quem victum exigant humidi.

carota

carota vulgo dicitur, milones, cucumeres: quorum tamen nimius vſus interdicendus, ne corporis humiditas plus ſatis inualeſcat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresq́; frigidos ac glutinoſos, qui letales morbos adferunt: nempe apoplexiam, ſpaſmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralyſim, epileptiam, ſtuporem qui excuſſa facultate animali, ſentiendi mouendiq́; vim eripiunt, ſic vt animal derepente, tanquam irati numinis vltione ſtranguletur: oppreſſo ſpiritu ac facultate animali, quocirca intra ſanitatis ac temperamenti terminos limitesq́; conſeruari debet huius corporis ſtatus, adhibita exercitatione, excuſſoq́; otio atq; ignauia: imprimis autem expurganda ſunt corporis excrementa, atq; exonerata aluo ac veſica, diluculo horisq́; matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione inſitum calorem excitare. Quod verò ad ſomni rationem attinet, mo-

Victus plus ſatis humidus noxius.

dera-

deratus huic corpori is esse debet, nec sex horarum spatio productior, præstat enim somno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quàm illo immodicè turgescere ac saginari. Siquidem videre est illos qui somno ac ventri liberalius, quàm par est, indulgent, tam obesos effici ac corpulentos, vt mentum pectori committatur, ac vt ait Persius.

Moderatus somnus vtilis humidis. Humidis parcè dormiendum.

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet. *Sat. 1.*

Quò fit vt nonnunquam inopinatis subitisq; morbis opprimantur: nam quum venæ his & arteriæ exiles sint, & angustæ, tùm sanguine ac spiritu vacuæ, cito ipsis vel paruam ob causam calor natiuus suffocatur, quod Hipocrates designat, quum inquit: *Qui natura admodum crassi sunt, nec citius intereunt, quàm qui graciles:* quod isti laxiores obtineant meatus, ac sanguinis conceptacula ampla, sic vt non facile ab externis internisq; causis offendantur, qui tametsi ex delicatiore victu, vitaq; otiosa, ac somno immodico ad corporis plenitudinem nonnunquam deueniant, minus

Lib. 2. Aphor. 44. Obesi periculo expositi.

tamen periclitantur oborta ęgrotatione aliqua, quàm quibus ab ineunte ætate is habitus obtigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, ijs adnascatur qui primis annis gracili, tenuiq; corporis contextu extiterunt, venæ tamen & arteriæ, tùm meatus reliqui ampli persistunt ac patentes: quod perspici potest, siquando inclinata valetudo venæ sectionem exposcit: non enim in ascititio habitu, quamlibet obesus sit effectus, venæ delitescunt, vt in ijs quibus crassitudo naturalis est, sed se profeerunt ac commodè secandas exhibent. Quamquam itaq; Humidus corporis status, vbi illum calor foueat, laudabilis sit, quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, quod senectutem remoretur, ac corpus exiccari prohibeat: si quando tamen ad summum progressus est, atq; in extremo constituerit, periculosus. Quum enim oppletis venis corpus nutriri desinat, naturæq; facultates quæ alimenta distribuuntur, cessent atq; ab opere desistant, nec habitus vlterius progreditur, necesse est, vt ve-

Humidus habitus quando noxius.

vt velit ruina quadam prolabatur in deterius, ſic vt vel repentina mors immineat, vel vaſorum venarumq́; ruptura incidat. Quocirca maturè ſoluere hunc habitum expedit, atq; euacuatione moderata, inedia, vigilia anticipare periculum, adhibita præſcriptaq́; ea victus ratione, qua corpus ad ſecuriorem, minusq́; ancipitem ac periculoſam conſtitutionem poſſet reduci. *Habitus periculoſus.* Statui enim debet corpus ea ratione debere eſſe humidum, non ob excrementi atq; humorum redundantiam, ſed à partium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tanquam fomite vtitur, ac vitam maxime longam efficit. *Humor caloris fomes*

Libri primi de habitu corporis finis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE HABITV ET CONSTITVtione humani corporis.

LIBER SECVNDVS.

In quo quisq; graphicè, atq; ad viuum expressam naturæ suæ conditionem atq; imaginem, tanquam in speculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SPECTATISSIMIS COSS. IMANNO NICOlaidæ reconditæ eruditionis ac singularis ingenij, exactiq; iudicij viro, Adriano à Lissa Liuini F. viro sagaci atq; industrio, cæterisq; ciuibus ac populo Zirizæo, Magistratui addictissimo.

L. LEMNIVS MEDICVS. S. P. D.

Quo-

Voniam à me aliâs viri amplißimi ſcriptis ac literarum monumentis illuſtratum eſt ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo vt exteris quoq; innoteſcat, quo Magiſtratus vtatur conſilio, qua dexteritate ac ſucceſſu, in conſtituendo Reip. ſtatu in conſtabiliendis ſacratißimis legibus, in ſpectandis fouendisq; Ciuium ac popularium commodis, in emendandis vitioſis erroribus, qui olim irrepſerunt vel conniuentibus, vel parum oculatis legum conditoribus: ſuperuacuum mihi viſum eſt hac in re plus operæ ac laboris impendere, aut ambitioſè multa congerere, magnoq; atq; operoſo verborum apparatu honores ac dignitates veſtras amplificare, quum nihil aliud mediter, quàm vt ſecundum lucubrationum noſtrarum partum veſtro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim eius eſt conditionis vel animi veſter LEMNIVS, vt ex vna fidelia, iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit: quod nonnullos factitare video, qui ſingulos libros ſingulis Patronis conſecrant decidantq; vel emolumenti ſpe, vel inſidioſa quadam ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac ſermonis quum lenocinio tùm illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quam ſit alienum à noſtris moribus atq; ingenio, ſuperioribus annis editi à me libri abunde teſtari poterunt. Hoc enim vnicè ſpecto, idq; ſedulo eniti non deſino, vt viros primarios obſequio poßim demereri, meisq; ciuibus quorum potiſ-

Vna fidelia duos parietes dealbare.

ſima pars literæ exiſtit, ac doctrinæ ſtudijs affatim exculta, huiuſmodi munere gratificari. Siquidem quum ſeptem continuatis luſtris rem Medicam apud vos exercui, noſtramq́ operam infimis æquè ac ſummis præſtare ſtudui: hoc in tanto annorum decurſu potiſſime fuit in votis, vt ars noſtra, cui ex profeſſo ſum addictus, omnibus eſſet expoſita, ac me pro virili parte exhiberem ijs quibus cum verſari ſoleo, cum fidum Medicum, tum ſyncerum minimeq́ fucatum amicum. Ita enim edoctos decet eſſe nos, eaq́ perſuaſione imbutos, vt nulla non humanitatis officia promptè & alacriter, nulloq́ habito delectu in ſingulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propenſa in meos ciues voluntate, ac iuuandi ſtudio, non dimidiata operis noſtri pars, aut ſemiſsis, ſed totum opus ex aſſe (vt Iuriſconſulti loquuntur, quum herciſcundæ partiendæq́ hæreditati inſiſtunt) cederet atq́ aſſcriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq́ eſſe cupio hoc munus quod vobis offero, veſtriq́ nominis fauore ac patrocinio plauſibile effici, omnibusq́ ſtudioſis commendari. Quod ipſum euenturum non vana ſpe, ſed certa prope atq́ explorata ominor, quum operi rudi ac primum inchoato multi inhiarent, atq́ auidiſsime eius guſtu explere ſeſe cuperent.

Ex Chriſti ac Pauli documento. Ad Rom. 5.

Valete.

Calendis Ianuarijs, anno redempti orbis. 1561.

LIBER

LIBER SECVN-DVS LEVINI LEMNII MEDICI.

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAPVT PRIMVM.

Ompoſita temperamenta ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter ſe implicatæ ac connexæ peculiarem corporis ſtatum conſtituunt, quatuor, vti & ſimplices, differentias complectuntur, Calidam & humidam: Calidam & ſiccam: Frigidam & humidam: Frigidam & ſiccam, quibus totidem humores ſubſunt atq; inſeruiunt, per corpus vndiq; diffuſi, Sanguis, Pituata, Flaua bilis, & Atra ſeu Melancholia: quæ alimentis vel augeſcunt vel comminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates cōcipiunt, atq; alij in alios promptè tranſeunt ac commutantur. Et quanquam humores iſti, quorum vis corpus variè

Humores alimentis augeſcunt vel diminuuntur.

Humorum fuligo menti infesta est, vt vini vapor.

ac multifariam afficit, mentiq; etiam plerumq; tetro atq; insuaui halitu infesta est, vt vitiosum vinum cerebro, elementa censeri nequeant, nec temperamentum constituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ sunt, vtq; tota moles subsistat ac conseruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fomite nutriri, atq; accensas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaq; ignita affuso oleo, aut resinata pinguiq; materia ali videmus: sic elementares qualitates omnisq; naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum semine in nos deriuata, nutrimentis indigent, nisi enim alimenta corpus fulciant, atq; humoribus, quibus singula membra irrigantur, vires ac fomenta ministrent, concidat necesse est, ac dissoluatur humani corporis compago & concretio, omnisq; naturæ vigor effluat, atq; in suum quodq; simile ex quo conflatum est, aut cuius naturam in se continet, euanescat, seu ignis, aëris, terræ, aquæ sit particeps, aut vlli horum cognatum ac familiare. Omnia

Simile à rebus ignitis.

verò

verò à se mutuo dependent, atq; alterum alterius subsidio fultum, stabilitatem consequitur. Nec est vlla pars in corpore humano tàm minuta, tàm vilis & abiecta, quin ad decorem ac conseruationem totius spectet, suoq; munere atq; officio nõ perfungatur, quod non solùm de membrorum ac singularum partium vsu atq; vtilitate accipi velim, sed de humoribus qui corporis temperamentum alimentorum præsidio fulciunt, omnibusq; membri caloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non absurdè quatuor humores naturales quum nihil ijs vitij subest, nec sunt deprauati, animantium sanguine præditorum elementa statuunt: ex his enim secundaria procreationis nostræ origo producitur. Siquidem materiam elaborandi fœtus conferunt vberem quidem & copiosam, si corpus optimis cibis saginetur, ac subinde vino incalescat: absq; illo enim languescit Venus, quod indicasse visus est Terentianus adolescens

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana. 2. de semine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Chremes, qui ſobrius odiſſe cœperat ſcortum, at vuidus affici eo cœpit, nec prorſus à contactu abhorrere, quod prouerbiali ſententia profitetur.

Eunucho Act. 4. ſce. 5.

Verbum hercle hoc verum eſt,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Nam teſtes parteſq; genitales ex præcipuis membris humores inquiſitè elaboratos, in conficiendi ſeminis vſum alliciunt, quod efficaci atq; affluenti vndiq; ſpiritu perfuſum, caloris, omniumq; facultatum eſt opifex, ac præcipua propagandæ ſobolis parens effectorq; exiſtit. In eo enim conſiſtit diuinitus infuſa conformandi figurandiq; fœtus vis admirabilis, ſic vt ſpecioſum producat opificium, ac ſpectabile, omnibus ſuis numeris abſolutum, modo ex ſalubri corpore profluat: monſtroſum verò ac deforme, ſi ex morbido ac purulento dimanat ac deriuatur. Quocirca vt orationis ſeries lectorem magis afficiat, ipſumq; argumentum ſit plauſibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt qui-

Seminis efficacia.

Ex ſanis ſana produci.

bus

bus ſimiles qualitates incumbunt: nam ſanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & ſicci, Pituita frigidi & humidi, Melancholia frigidi & ſicci eſt particeps. Itaq; temperamentum calidum & humidum ſanguineo homini accommodari non abſurdè poteſt, Calidum & ſiccum bilioſo, obſeruata de reliquis eadem ratione ac modo, ſic tamen vt hominis temperiem non ex alijs, quàm ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationem ſortiuntur, non ab humoribus. Primum itaq; elementa ſtatuuntur, Ignis, Aër, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia: Proximè qualitates, hoc eſt, calidi, frigidi, humidi, ſicci mixtura, à qua temperamentorum differentiæ emergunt. Poſtremò humores quatuor, quorum vim ac naturam ſemen in ſe complectitur, cui præter qualitates quæ inſtrumenti non opificis vice exiſtunt, formandarum partium, ſecundum DEVM, ac Diuiniorem ſupernè originem, cauſa tribuitur. Sunt

Humores qualitatũ quatuor participes.

Elementa, qualitates humores quatuor.

autem

autem liquores hi ſalubres, ad conſer-uationem tutelamq́; vitæ ac ſanitatis cum primis neceſſarij atq; vtiles: nam ex ijs ſolidæ animalium partes conſtãt, ac nutriuntur, quò fit vt nunquam homini, dum ſupereſt ac ſpirat, deeſſe poſſint absq; ſummo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, anniq́; circuitu ac decurſu, pro ambientis aëris qualitate, ac loci conditione, pro ætatum natura, modo augeſcunt, modo diminuuntur. Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreq́; præditus vere viget, florenti ætati quæ ferè ſanguineo rubentiq́; colore perfuſa eſt, peculiaris ac propria, tametſi alijs etiam naturis non deſit. Phlegma ſeu Pituita aquæ affinis, frigidæ humentisq́; naturæ, hieme incrementum concipit, ſuique generis morbos parit. Cholera ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbuta, igni proximè accedit, atq; æſtiuis menſibus inualeſcit, quæ tametſi aſpectu tactuq́; humida appareat, vt vinum creticum, quod Maluaticum vulgo vocant,

Sanguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

vocant, colore fuluo, poteſtate tamen & effectu calida eſt vrentisq; naturæ. Melancholia terræ non diſſimilis, frigida & ſicca, autumno augeſcit ac vires concipit, eſt autem ſiccior denſiorque pars ſanguinis, ac feculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentiæ ſecta vena (neq; enim ſyncerus ſanguis ex hac promanat) omnibus conſpici poteſt. Primum enim antequam refrixerit, aëreum ſpumantemque ſpiritum qui confeſtim euaneſcit, oculis exhibet, deinde defecatum ac ruboris exuberantiſſimi liquorem qui purus putusque ſanguis eſt, cui flaua bilis innatat, ac nunc glutinoſa lentaq; pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura; poſtremo ſi maſſam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quiſq; in corpore redundans, ſuo ſe colore prodit, ſic vt aliquando qui ex venis promanat ſanguis, in bilem vel pituitam liqueſcat, ac diſſoluatur, aut in melancholicum humorem denſeſcat, nullumq; aut perexiguũ ſanguinis colorem exhibeat. Quod ſi cui deguſtare

Melancholia qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Inciſa vena omnes humores conſpici.

humo-

Humoribus color & sapor inest.

humores libeat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato saporem diiudicare poterit. Eſt enim dulcis ſanguis, ac tantum non lactis ſapore, quod illi affine ac cognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Inſipida, atq; vt aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne computruit, aut alijs humoribus permiſcetur, tunc enim vel falſa efficitur, vel aceſcit: Acerba atq; acida, melancholia: has omnes ſaporum qualitates nemo non aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis horum eijcitur: quin & in ſudore ac ſaliua ſapores hi manifeſtò depræhendi ſolent: concipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumq; qualitatibus ſunt imbutæ.

Saliua & ſudor ex humoribus vires concipiunt.

De Calido & humido corporis ſtatu ac temperamento, obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.

CAPVT SECVNDVM.

POST deſcriptas ſimplices tempe- ries, quæ ex vna tantum præ cæte- ris

is eminente qualitate appellationem
onſequuntur, propoſiti ſuſceptique
peris ratio expoſcit vt compoſitas
uoq; tractare aggrediar. Siquidem
n ipſo ſtatim argumenti ingreſſu, pri-
noq́; aditu, atq; orationis veſtibulo ab-
olutum omnibusq́; numeris conſum-
natum corporis habitum common-
trare, ac perficere inſtitui, omniaque
moliri ac propulſare incommoda
uæ valetudinem conuellere atq; ab
ptimo ſtatu dimouere poſſint, aut vl-
a ex parte ſanitati officere. Itaque ca-
dum & humidum temperamentum
ui cordini ac loco inſerere viſum eſt,
uod optimo ſit affine ac proximè aſ-
ſtat: nullus eſt enim corporis ſtatus,
ſummum ac præcipuum demas, hoc
ommendatior, magisque laudatus,
ut qui vitam longius proferat, ac ſene-
cutem magis remoretur, modo intra
emperamenti, hoc eſt, calidi & humi-
i limites conſiſtat. Quocirca cum hic
abitus inter compoſitos præcipuus
enſeatur, accuratius de illo differendū,
oq́; magis quod pleriq; medicorum
qua-

quatuor tantum diſcrimina ſtatuant, quibus non prorſus futili ratione perſuaſum eſt, fieri non poſſe, quod Galenus etiam teſtatur, *vt temperies vlla, vel intemperies diu ſola ac ſimplex ſubſiſtat.* Quandoquidem neceſſario ſibi aſciſcat alteram: nam & calidum, dum humiditatem abſumit ac depopulatur, ſiccitatem parit: frigidum, dum nihil conſumit humoris incremento quodammodo confert. Simili modo ſicca qualitas per eas ætates quibus augeſcit animal, calidius ipſum efficit, vbi vero decreſcit ac deficit, vergitq́, ad interitum, refrigerat ac ſiccat quidem ſolidas corporis partes, at capacitates ac humorum conceptacula excrementis implet, quod in ſenibus liquido apparet, qui pituita redundant, ac ſputo muccoque eos ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac noſtræ ætatis medici etiamnum obſeruantes, reiectis ſimplicibus, quas tamen obſoleſcere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compoſitas temperaturas ſtatuunt, quibus non à qualitatibus,

Tuen. val. lib. 6.

De temp. 1.

Temperamenta mutationi obnoxia.

Senes ſicci natura, conditione humidi.

bus, sed parum appositè ab humoribus
illis famigeratis ac nulli non cognitis
appellationem assignant, nempe San-
guineam, Cholericam, Phlegmaticam
Melancholicam, ad quarum amussim
quatuor hasce temperamenti differen-
tias exigunt, quod vt populariter faci-
ant ac doctrina plausibili, ita non ex
eorum arbitrio ac censura, qui in vr-
gendis dogmatibus rigidi sunt. Inte-
rim vt controuersiæ opinionis medi-
cos, atq; in studia partesq; distractos
conciliem, quod vtinam in compo-
nendis Religionis dissidijs obtineri
possit, ne tàm multi periclitentur: pa- *Periculosa*
tietur vtraque pars Calidæ & humidæ *opinionum*
temperaturæ (temperatissima semper *dissensio.*
excepta, in quam tanquam in scopum
defigenda mentis acies, vt suam quisq;
naturam ad hanc exploret) principem
locum assignari, quæ vbi in suo vigore
persistit, ac qualitates suas tuetur, san-
guineum hominem producit. Sic par-
to discrimine, quodque neutri parti
fraudi futurum sit, Calidam & humi-
dam temperiem appellaueris, aut san-

guineum hominem qui humoris salutaris beneficio illas qualitates in se ipso complectitur, quanquam sanguis ipse, vt omnia suis finibus sint limitata, non pariat nec producat caliditatem & humiditatem, sed calor & humor sanguinem. Est autem sanguis succorum optimus, homini familiare ac cumprimis domesticum alimentum, vitæque pabulum: siquidem per arteriarum venarumq; riuos ac decursus spiritus vitalis impulsu, qui natiui caloris fomes est & vehiculum, vndiq; diffusus, corpus alit ac vegetat. Et quoniam syncerus hic & defecatus, aspectuq; amabilis liquor quodq; animal conseruet, in eoq; consistat vita ac spirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legislator Moses ex DEI præscripto *sanguinis vsum interdixit*, quòd sua cuiusque animalium anima in sanguine demersa sit, ac vita sanguine subsistat, illoq; foueatur, vt ellychni flamma affuso oleo, argumento quod immodico sanguinis profluuio homo vndiq; frigescat, totusq; exanguis ac tantum non exani-

Sanguinis vtilitas.

Leuit. 17.

Quur sanguine abstinendum præceperit Moses.

exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhausto vnà cum sanguine vitali spiritu, in summum vitæ discrimen adductos. Quocirca hic vitæ thesaurus solicitè conseruandus est, quod nullus sit humor illo præstantior aut magis salutaris. Cæterùm vt arteriæ, quæ spiritu vitali affluentius, quam sanguine turgescunt, à corde: ita venæ quæ plus sanguinis continent, quàm aërei spiritus, ab hepate oriuntur, ac longè lateq; exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum recessus diffundunt. Est autem Hepar crassi turbulentique sanguinis officina, atq; architector, licet prima origo cordi asscribatur, cuius vi ac facultate sanguis elaboratur, vitalique spiritu imbutus calorem natiuum ad singulas partes deuehit. Viget autem sanguis ac vitalis spiritus vbertimè in florida virentiq; ætate, tametsi nulli ætati desit, licet in effœto corpore frigescat, nec tàm calido atq; efficaci spiritu perfusus sit, quod vt ex actuosis gestibus, ac crebra corporis eiusque par-

Sanguis non temere detrahendus.

Vnde venæ & arteriæ oriantur.

Hepar sanguinis officina.

Cor fons sanguinis.

Color humores indicat.

partium agitatione, tùm maximè ex colore obſeruari poteſt, qui in adoleſcente ac iuuenili corpore, vbi optimè conſtitutum eſt, rubicundus eſt & floridus: In prouectioribus aut ijs qui ab hoc temperamento ſunt remotiores, minus ſpecioſus, vt quibus omnis decor ac venuſtas defluxit, aut ex prauis humoribus, occultaq́; labe aliqua, longè quàm illis, deterior ſe proferat. Sic pleriq; ex ſplenis, vteri, hepatis, ventriculi, pulmonis vitioſa affectione colore conſpiciuntur vel pallido, flauo, lutheo, giluo, muſtellino, vel alia quauis coloris ſpecie deformati: *nulla eſt autem, Galeno teſte, ſucci animalis conſideratio certior, quàm quæ ex colore atq; externo corporis habitu ſumitur.* Si enim corpus plus ſolito albeſcit, pituitoſum abundare ſuccum indicat: ſi vero pallidum aut flauum ſit effectum, reſtagnante bili, bilinoſum ſubeſſe humorem declarat, rubicundum autem ſanguinem effloreſcere: quod ſi ad nigrum vergat nigram ſupereſſe bilem, atq; aduſtam choleram oſtendit maximè vbi nihil forinſecus inciderit, vt ex

Tuen. val. lib. 4.

æſtu,

æstu, labore, laſſitudine aſſolet, aut nullus ſubſit animi affectus, vel iræ, lætitiæ, mœroris, anxietatis, ſolicitudinis: iſtis enim humores in cutem modo irruunt, nonnunquam deliteſcunt, ac ſe recondunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, ſed humorum motu atque agitatione iracundi caleſcant, palleſcant verò pauidi ac mente perculſi: videre præterea eſt nonnullos ceu plumbi colorem, oculis ſpectantium exhibere, alios ex albo liuidoq; confuſum, aliquando liuorem ſolum ſine albo conſiſtere, nonnunquam varios colores ſe oſtentare, quæ omnia crudos dominari ſuccos declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pituita, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos humores, qui ſuis ſe iudicijs in externa ſpecie produnt. Qui itaq; calida & humida conſtitutione exiſtunt, ac quibus ſanguinis copia ſuppetit, purpureo ac velut roſeo colore ſuffuſi ſunt, cute tangenti, calida ac molli: ſtatura decenti ac magnitudinis moderatæ, corpore carnoſo, modice hirſuto,

Affectus colorem immutant.

Verſicolor ſpecies quid deſignet.

capillo ſub nigro, barba rufa vel rutila: cæſarie comaq; decora, quali corporis habitu ac ſpecie Dauidem fuiſſe ſcriptura teſtatur, *qui quum reiecto Saule imperio deſtinatus, à Samuele in regem conſecratus eſt*, rubenti decoraq; facie deſcribitur, atque aſpectu eleganti, vultuq; amabili ac gratioſo. Quale oris decus ac ſpeciem ſuperiore anno Zirizææ nobis inhibuit inuictiſſimus Hiſpaniarum Rex & Belgarum princeps Philippus non ſine maximo mitiſſimi ingenij ac ſedatæ mentis argumento. Accedunt verò huic conſtitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non totò poſſis fidere, vt quæ ætate & annorum decurſu, omniq́ue ferè momento immutari ſoleant, ſic tamen vt certa ſemper & indubitata optimi quondam ſtatus argumenta appareant, atque immutatæ vel collapſæ conſtitutionis veſtigia quædam conſpiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulſæ ac labefactatæ corruerunt ruinæ demonſtrant quanta fuerit ædificij moles, quàm operoſa ſtructura

1. Reg. 16.

Philippi Hiſp. regis decus, atq; oris ſpecies.

Simile à collapſis ædibus.

quali

qualis architecti atque artificis industria: ita in laudabili corporis ſtatu atque humanæ naturæ opificio, quod delapſum eſt, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nonnullæ laudati temperamenti notæ atque indicia. Quanquam ex grauiſſimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nonnunquam humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venuſtas conteratur, non ſecus quàm ſpectabile ædificium tempeſtate valida conuulſum ac diſſipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, conſternatio, repentinus terror, atq; inprouiſa ſubitaque periculorum aut mortis intentatæ formido, ita vires & formam depopulentur, vt nonnulli ſui prorſus diſſimiles appareant. Cuius rei exemplum memorabile noſtra memoria edidit Iuuenis quidam generoſus ac nobilis, *qui quum in aula Caroli Cæſaris verſaretur, indecorè parumq; reuerenter atq; inhoneſtè ſe geſſit: ſiquidem virginis cuiuſdam quam deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu conſeſſuq; hero-*

Corpus mutationi obnoxium.

A conflagratis ædibus ſimile.

Rei geſtæ narratio.

icarum virginum capitale censeri solet, ac morte piandum, tametsi nulla vis illata sit, ac puella tacito quodam consensu, non magnopere repugnare obluctariq; videretur: itaq; in carcerem coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide obseruare solent, ne quis impune tale quiddam adtentare, ac decus aulicum stupro fœdaq; libidine contaminare audeat. Quum autem ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis conceptaq; mortis formidine ita immutatus est, vt sequenti die quum pro tribunali consisteret, à nemine eorum quibus cum familiariter vixerat, ne à Cæsare quidem agnosci potuit: adeo illi mortis horror vitaq; desperatio paucarum horarum spatio colorem vigoremq; corporis ademerat, vt omnis species formaq; decor ac venustas defluxisse appareret, sic vt suprà quam credi posset, squallida sit effecta facies, color ex florido luridus & cadauerosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ & pædore fœdaq; illuuie deformata. Cæsar quum in illum defigit oculos, suppositititium esse suspicatus, ac fucum sibi factum, explorari iußit, an ipsus is esset, & an ementita aut adulterina canicies, barbaq; medicato aliquo liquamine oblita foret ac delibuta: quum autem nihil tale subesse animaduerteret, aspectu viri attonitus atq; obstupefactus ex vindicta in commiserationem animum deflexit, itaq; satis pœnarum dedisse ratus, culpam illi remisit, ac violatæ ereptæq; pudicitiæ crimen condonauit. Causam autem tàm prodiginosæ

Memorabile exemplum de subita canicie.

Vnde subita canicies.

subi-

ſubitæq; mutationis quum nuper à me ſciſcitaretur in accubatione epulari illuſtriſſ. vir D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud ſummos principes, omnesq; proceres gratioſus: illam in ſupplicij imminentis intentiſſimam cogitationem quæ intimis ſenſibus penitus inhæreret, ferendam pronunciaui: ea ſiquidem animi affectio tàm fuit illi grauis & acerba, vt propemodum extincto ſopitoq; vitali calore ac ſpiritu, ſingulæ corporis partes amiſſo florido ac ſpectabili colore, in deſpicatum habitum deuenirent, adeo vt capillorum radices quæ fumido vapore qui cuti ſubeſt, aluntur ac frondeſcunt, vt gramina terræ ſucco, concepta frigida ſiccaq; qualitate, areſcerent ac natiuum colorem exuerent. Vt enim arborum folia ac vitis pampini qui vuam à cæli iniuria defendunt, æſtu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu qui ęſtiuis aliquando menſibus ingruit, ex viridanti in lutheum flauumq; colorem elangueſcunt ac demutantur: ſic genuinus corporis vigor, ſic color,

D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda.

Ratio quur homines ſubito coloris ſpeciem exuant.

Simile ab areſcentibus folijs.

ſic externa ſpecies defloreſcit, ac crines qui non exiſtunt corporis partes, ſed appendices, ſublata oppreſſaq; vi qua aluntur, intempeſtiuam caniciem contrahunt, quod ferè omnibus obuenire videmus qui in labore militari, in periculis maritimis verſantur, aut cum morbis conflictari ſolent, in quibus eſt mortis quoddam inſtar: nihil enim aliud meditantur, nihil animo magis concipiunt, vbi ſtat in procinctu acies, ac res agenda cominus, quàm extinctum iri ſe, nec facile poſſe eluctari: niſi fortè animus longa aſſuetudine ad pericula occalluit, ac ſit obfirmatus, quod ferè perſpicimus in veteranis militibus, atq; ijs qui tempeſtatibus ac mari ſæuitiæ ſunt aſſueti. Tantæ eſt autem efficaciæ profunda ac continuata imaginatio, quod alias multis argumentis à me commonſtratum eſt, vt mulier infanti notas quaſdam ac conſpectarum rerum veſtigia imprimat: quod etiam viris vſu venire ex ardenti fixaq; cogitatione palam eſt. Sic erecti in crucem Chriſti contemplatio Franciſci mani-

Nautæ & milites cur cito caueſcant.

Imaginationis quanta vis.

manibus pedibusq́ue lituras ac ſtigmata impreſſit, ſi eius inſtituti aſſectatoribus qui illi ſunt addicti, habenda fides: nam picturæ ac ſtatuæ eius nomine expreſſæ talem in æde ſacra exporrectis manibus exhibere ſolent. Quanta verò Seruatorem oppreſſerit anguſtia, quis animum confecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento eſſe poteſt, quod mens in præſens periculum defixa, ac velut intuita inſtantem imminentemq́; mortem, ſanguinolentum ſudorem expreſſerit adeo effuſè promanantem, vt in terram defluxerit, ac ſolùm in quod inclinatus erat, pronusq́ue decubuit, ſanguineo madore cruentaret. Eſt autem horror mortis, ſi quando hominem corripit, aut eius imaginatio mente concipitur, ipſa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ finem imponit, ſenſus obſtupeſcunt, nec vllum dolorem percipiunt, quod ijs accidit qui apoplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animiq́ue defectu velut conniuentes ſomno conſo-

Pauor Chriſti.

Lucæ 22.

Metus mortis ipſa morte acerbior.

Quibus mors placida.

consopiuntur atq; obdormiscunt, nullo spectantium oculis exhibito doloris sensu. Sic in adeundis terra mariq; periculis quæ mortis imaginem oculis ac menti obijciunt, nemo non contremiscit ac trepidat, metuq; exalbescit, refugiente ad intimas partes sanguine: quum enim omnes corporis partes vitali succo destitutæ sint, nulla satis probè suo officio fungitur, sed titubant vacillantq́; pedes, caligant oculi, labascit vigor, mens hebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac flaccescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant.

Vnde tremor in periculis.

Lib. 3. Aeneid.

Arrectæq́; horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus est quamlibet constantis robustiq; animi, cui non repentinus aliquis casus sit formidabilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim discusso metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepidus interritusq́; subsistat, ac si res poscat, quæq́; ingruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atq; infracto animo se illis opponat. Nulli itaq; naturæ spirabili mors non horribilis ac formidolosa, quod interitum adferat,

Sapiens metu concutitur.

rat, niſi quibus mens obſtupeſcit, ac ſenſus minus vigent, vt ſunt decrepiti, infantes, ſtolidi, amentes, deliri, quibus non ſubit vlla rei formidandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum eſt firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiunt, præſertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuque animi velut conniuentes ſomno ſenſim conſopiuntur, nulloque doloris ſenſu placidè obdormiſcunt. Huc autem ſpectat longius, quam par eſt, producta narrationis ſeries, vt quamlibet multa ſpecioſè ſe proferant in corpore humano, variaq; eluceant animi ornamenta, innumeris tamen caſibus vita humana expoſita nuſquam non aliquam cladem accipit, ac laceratur, omniq; ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari ſolet ac labaſcere. Quod ſi nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos ſubſiſtere poteſt, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atq; omnium cupiditatum temperantia ſtipata, ſic vt etiam in ſenilem deuexamque

Mentis ſtupor, doloris ſenſum priuat.

que ætatem optimi habitus veſtigia ſe proferant, quod in quibuſdam obſeruari poteſt qui cruda viridiq́; ſenecta existunt, atq; animo iuuenili, ac corpore, quàm adoleſcentes, minus effœto. Cæterùm quum ætas adulta quæ in calidi humidiq́; temperamento conſiſtit, omni ferè ex parte, præter exactum illud, moderata atq; æquabilis eſt, ſuasq́; actiones inculpatè exerceat, tùm etiam quod ad ſomni rationem attinet, nihil magnopere culpari poteſt: eſt enim is placidus, ac minimè turbulentus, cui nulla ſubeſt intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem ſuauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq́;, ſic vt animo nihil abſurdi obſeruetur, ſed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis tranſigitur: hæc enim antelucano, primoq́; exacto ſomno qui ferè profundior altiorq́; eſſe ſolet, quàm vt quis ſomniorum poſſit reminiſci, menti ſe ingerunt: quod ſi alia quædam ſit animi ac ſpiritus agitatio, aut quid occurrat

Quis ſomnus ſanguineus.

Cur in initio ſomni, ſomnia non percipiantur.

rat inter ſomniandum à negotijs quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconſuetum: vitioſos humores redundare in corpore declarat, ex quibus ſpiritus turbidi in arcem mentis delati confuſas imaginationes ac viſa quædam vana ac futilia offerunt, ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias interpretationes commini- *Leuit. 19.*
ſci ineptum eſt, nec minus impium, *Deut. 13.*
quàm ſuperſtitioſum, vt ſcriptura palam teſtatur. Nonnunquam tamen ſomnijs, ſed quæ diuinitus immittuntur, aliqua ſubeſt diuinatio ac rerum futurarum non fallax nec inane preſagium. Vellicat enim ſubinde ſopitas *Somnia diuinitus immiſſa.*
atq; oſcitantes mentes ſupremus opifex, ac viſiones ſomniaq; obijcit nunc læta, nunc luctuoſa ac funeſta, quæque nobis vel ſalutaria, vel noxia denunciant, quò animos noſtros exploret, an illius monitis ad extremum futuri ſimus obſequentes, aut ab illius præſcriptis defecturi. Multi enim nugis hominum ac commentitia doctrina dementati, à DEO eiuſque

verbo

verbo descifcunt, ac relicto vberrimo atq; inexhausto aquæ viuæ fonte, arentes riuulos consectantur, aut vt Hieremias ait, *effodiunt eruuntq́; sibi cisternas dißipatas ac perfluentes, qui nullum salutaris doctrinæ liquorem continent.* Iobus quoq; exercitatus ille miles queritur se tumultuosis insomnijs inquietari. Quum enim somnus sit laborum omniumq́; molestiarum lenimen, atq; à diurnis occupationibus relaxatio, illas non ademit illi nocturna quies, sed auxit ac conduplicauit animi ægritudines, mentem scilicet somniorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod si cogito fore, vt meus me lectulus consoletur, ac dolorem mitiget, meumq́; cubile, sopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem in somnijs perterres me, ac visionibus spectrisq́; nocturnis, horrore concutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterùm quod ad internas huius corporis notas, atq; animi propensiones attinet (nam

Cap. 2.

Cap. 7.

Somnus in quem vsum

(nam intus & in cute homo exhiberi spectariq́; debet) calida & humida qualitas quæ sanguine insidet, illiusq́; operam exposcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel partiore vel affluentiore mixtura, varios mores constituit. Qui enim merè sanguinei sunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel biliosi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam sensumq́; pecudum, stolidi ferè sunt, ac stultitiæ nota insigniti, aut saltem quibus non admodum multum inest prudentiæ. Nam quum, Galeno teste, Acrimonia animi ac solertia à bilioso humore proficiscatur, Constantia ac firmitas ex melancholico: Pituita verò ad formandos fingendosq́; mores inutilis, tùm simplicitas ac stoliditas ex sanguine emergit. Sic animantes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum sanguinis inest, magna ex parte insulsi sunt, inepti, stolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium pulli:

Sanguinis vis in constituenda animi natura.

Purè sanguinei stultitia perfusi.

Comment. 1. de natura humana.

Homo belluis affinis. inter homines verò, quò quisq; propius accedit ad brutorum naturam, eò magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis& vultu,(quorum quodque mentis speculum est, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenuiter exercitatus dijudicare poterit. Est enim plerisq; cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quantò remotius à temperamenti puritate dilabuntur, tantò minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præstantia, delectus rerum, omniumque eorum quæ belluis communia sunt, efficiuntur participes. *Homo lupus.* Sic nonnulli vitio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ, in belluas degenerant, atq; in omnibus actionibus quiddam ijs obtinent simile. Siquidem nonnulli vt lupi, sanguini inhiant, ac prædæ auidi sunt. Pleriq; vt leones, crudeles, feroces, immanitate sæua & efferata, qui vt *Cap. 7.* Micheas ait, *sanguini insidiantur, ac fratrem* *Homo leo.* *suum ad mortem venantur*. Princeps postulat, & Iudex in reddendo est, hoc est, Prin-

cipis

cipis postulatis iudex obsequitur. Similiter Ezechiel, *Ioachimus, inquit, factus est leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in desertum adducere.* Cap. 19.
Sic & simijs quidam assimiles sunt, gesticulosi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atq; appositi: Nonnulli vulpium naturam imitati, subdoli sunt, astuti, insidiosi, in persequendis innocentibus callidi. Sic alij aliorum animantium naturam ac mores referunt, atq; ab integritate ac præstantia humana dilapsi in feras degenerant, aut illis efficiuntur assimiles. *Homo simiis similis.* *Homo vulpinis moribus.*
Pueri verò & qui pubescere incipiunt ob meracissimum sanguinem spiritu vndiq; turgido perfusum, inquieti sunt, agiles, lasciui, immodesti, petulantes, petulci, insolentes, inepti, ludo iocisq; immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc est, ore, voce, gestũ, nutibus, plausu, cantilenis, alacritati inani, atq; effusa lætitia, motu incomposito atque instabili, vagę ac volubilis naturę conditionem, atque animi mentisq; mobilitatem & inconstantiam testari, idq; ebullientis *Vnde agilitas in pueritia.* *Vitulari quid.*

Sanguinis feruor cum musto comparatur. sanguinis effectu, qui non ſecus in ve-
nis, quam muſtum in dolijs, efferueſcit.
Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorum
formulæ, quibus denotare ſolent ac
perſtringere hilariores quàm par eſt
iuuenes, qui alacritate quadam futili
profuſaq; lætitia geſtientes, ridiculos
moriones, ac ioculare ſpectaculum
aſtantibus ſe præbent, ad quæ illos in-
citat non ratio vlla, aut placidus men-
tis impetus, ſed impotentia animi in-
temperantia, à moleſtia, à moderatio-
ne diſſidens & auerſa, cuius impulſu ef-
fuſè atq; inaniter exultat animus, atq;
iactatione quadam puerili ſe effert in-
Quid denotet capitis crebra motio. ſolentius. Quin ex capitis crebra mo-
tione, ac continenti manuum pedum-
que mobilitate inconſtantiam quan-
dam, ac mentis animiq; imbecillita-
tem præ ſe ferunt, ſic vt noſtrates quo-
dam, veſaniæ illos inſimulent, mentiſ-
que nonnihil imminutæ, aut quæ pau-
lulum à ſede ſua excidit: neque enim
vlla re ſeria occupantur, nec in dictis
factiſq; vel minima ſe profert pruden-
tiæ pars, ſed præter ætatis rationem
dec-

ecorum pueriliter iuuenantur ac la-
ciuunt, quum pro exacti temporis ra-
ione frugi esse conueniret, vitamque
ompositè ac decenter agere. Hinc *A vitulorum lasciuia prouerbium.*
umpta est prouerbialis similitudo à
itulorum natura ac moribus, qui ver-
is mensibus in viridante prato, vbi
abuli copia suppetit, ridiculis saltibus
e exercent, ac nunc dextrorsum, nunc
inistrorsum solo insultant, nunc cor-
us in gyrum flectunt, nunc excussis
osterioribus, mox prioribus pedibus
n sublime saliunt: quorum mores
uum Iuuenculini in quotidiano vitæ
su & consuetudine exprimunt, *Vitulari* *Vitulini dentes prouerbium.*
icuntur: *Nondum excußisse vitulinos dentes:*
dhuc prurire vitulantium mandibulas: In illo
œtu peragitur vitulatio, Liber autem
apientiæ qui Solomoni afcribitur, *Sapien. 4.*
puria, inquit, vitulamina non agent altas radices,
ec stabile fundamentum collocabunt. Quibus lo-
uendi formulis designamus crudam
llam ætatem atq; indomitam, cui de-
st tempestiua maturitas, ac nondum
dolescentia deferbuit, aut iuuenilis
nimi impetus resedit: quò fit, vt cum

necdum ætate corroborata firmataq́;
Catullire. existant, adhuc *catullire* ac lasciuius inso-
lescere non desinant, nec quidquam
serij meditari, aut animo menteque
concipere laborent. Quum itaq; ætas
adulta ac iuuenilis tota in calidi & hu-
Aetas iuuenilis sanguinea. midi constitutione versetur, ac præ cæ-
teris sanguine scateat, hûc præcipue re-
ferenda est: neq; enim vllus corporis
habitus aptiùs illi posset accommoda-
ri, nam omnes huius status conditio-
nes ac notæ illi quadrant, Quod Hora-
tium quoq; obseruasse video in depin-
genda iuuenilis ætatis natura & incli-
natione.

In ar. Poë. *Imberbis iuuenis tandem custode remoto,*
Gaudet equis, canibusq́;, & aprici gramine campi
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris.
Sublimis, cupidusq́; & amata relinquere pernix.

Consultor improbus. Cui si accedant improbi consulto-
res, vt fere in ipso tirocinio, atq; ætatis
lubrico assolet, facile ægrotum ac mu-
tantem animum in deteriorem par-
tem rapiunt. Quum enim in binio
consistant, atq; in virtutis vitiorumq́;

consi-

confinio constituti, rerum sint imperiti, ac consilij inopes, multitudinis errore, ac comitum blanditijs dementati, ad pessimum vitæ genus impelluntur. *Per. Sat. 5.*

Namq; iter ambiguum, tum vitæ nescius error
Deducit trepidas ramosa in compita mentes.

Quod si fidus aliquis consultor optima commonstret, rectamq; ac salutarem educationem adhiberi curet (proba siquidem est materia, atq; indoles egregia, si probus accedat artifex) in vberrimam frugem solet adolescere. *Consultor salutaris. Prouerbium ab artifice & materia.* Est enim sanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, præsertim vbi ætatis accessu calorem concipit, ac spiritu vitali in dies magis magisq; perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresq; discursus ac solertiam pariat, quæ quotidiano vsu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ sapientia stipata est ac munita, consequitur, quò fit vt naturæ pariter atq; educationis beneficio, eximijs dotibus exornari illos contingat, & quod facultate dicendi, summisque eloquendi viribus sint instructi, Reip. *Sanguis alijs humoribus vtitur ad formandos mores.*

vſui ſint atque ornamento. Et quanquam calidæ atq; ſiccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis non deſit eloquendi peritia, dicendiq́; feruor, & linguæ volubilitas: non tamen tanta eſt iſtis ſententiarum ac verborum grauitas, minusq́; affectibus ſuis moderari norunt, quum ſint in perorando acres & concitati, quod in huiuſmodi hominibus non ſolum in pronunciandis vocibus, ſed etiam in inceſſu plus ſatis feſtinato ac celeri perſpici poteſt. Hoc quoq; inter hoc eſt diſcriminis, quod quum Cholerici amarulenti ſint ac dicaces, ſalibusq́; dentatis ac ſcommate obuios quoſq; feriant, tùm ſanguinei nuſquam exercent caninam facundiam, nec quenquam figuratis dicterijs impetunt aut laceſſunt, quibus homines offendi ſolent tanquam lotio perfuſi, ſed ingenio ſunt lepido ac feſtiuo, excuſſoq́; ſcurrili lepore, atq; obſcœnis facetijs, vrbano prorſus ac venuſto, quin & foro, vt dicitur norunt ac ſcenę ſeruire, rebusq́ue præſentibus ſeſe accommodare, quò fit vt omnibus ſint

Quod diſcrimen inter Sanguineos & Cholericos

Cholerici dentati.

Sanguinei non acerbi.

Vti foro.

ama.

amabiles ac gratiosi, nullisq; graues ac molesti. Quod si sanguinem alijs humoribus dilui contingat, atq; ætatis accessu calescere, flauamq; bilem qua incitari humores contingit, illi commisceri, aut alterius humoris effici participem, varij hinc emergunt atq; exoriuntur pro mixturæ ratione, hominum mores, studia, animi propensiones, vitæ instituta, quibus quisq; in diligendo vitæ genere applicare se, atq; addicere solet, vehementi quadam ad rem aliquam consequendam auiditate. Sic vbi pars sanguinis dupla existit, seu bessis quæ octo vncias complectitur, bilis verò flaua ac atra æquali portione inter se diuisa, triens seu vnciæ quatuor, quæ tertiam assis partem conficit, ex ijs tribus ita permistis ea statuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentisque impetus & inclinationes profert, quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatque etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis personam quæ vel assumi à nobis solet, vel à natura

Vnde naturæ propensio.

Sanguis qua mensura dilui debeat alijs humoribus.

ac publica functione nobis assignari.

Formant enim natura prius nos intus ad omnem,
Fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit
Post effert animi motus interprete lingua.

Ex arte Poëtica.

Simile à florum & herbarum artificio.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendisq; floribus inimitabile artificium exprimit, ac tot tantaq; herbescentis viriditatis discrimina profert, quorum alia lacteo dilutoque virore nitent, alia saturato vergentiq; in atrum virore oculos afficiunt, alia ceruleo, cesio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, suosque effectus ac vires obtinent: Ita sanguis alterius qualitatis humoribus permistus, alias vires, alium colorem concipit, licet sanguineum non prorsus exuat, sic vt etiam in animi mentisque recessus penetret, atque ad varias actiones sit incitamento. Et quanquam astra in res inferiores efficaciter vires suas exerant, humores tamen atque elementares qualitates corporis humani habitum constituunt, diuersaque ingeniorum ac morum discrimina pa-

Astra minus efficacia humoribus.

na pariunt. Sic iſta qua de loquimur, conſtitutio in hoc orbis theatrum Thraſones producit, paraſitos, moriones, philautos qui inſolentius ſibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profuſos nepotes, hoc eſt, qui patrimonium diſſipant atq; abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui ſcitè aſſentari norunt, obiter mimos ſcenicis Comiciſq; geſtibus mire inſtructos, Circulatores, agyrthas, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant, quibus accedit ex promiſcua multitudine immenſa hominum colluuies. *Sanguinei hominis varij mores.*

Qui numerum complent, fruges conſumere nati,
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;,
In cute curanda plus æquo operata iuuentus
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum cithara ceſſatum ducere curam. *Hora. lib. 1. epiſt. 2.*

Quum enim vitæ ſuæ nulla ratione moderentur nec laudabili inſtitutioni, ſed malorum contubernio aſſueſcant, improbis corruptiſq; moribus efficiuntur atq; ex ſanguinis feruore ac redundantia in omnibus libidines atque effrenatas cupiditates effuſi, ſic vt ſummum *Sanguis ad luxum incitat.*

mum

mum bonum non alijs, quàm voluptatis finibus metiantur. Cuius generis ſunt omnes Dionyſiaci artifices, ſeu Veneris ac Bacchi aſſectatores cupedijs ac ganearum nidori addicti, quorum omnis induſtria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt prouerbio dicitur, *Muſicæ ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*, hoc eſt, molliter, lautè, delicatè, otioſè, ac ſumptu ferè alieno: qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem ſtatuant, atque ex immodica ingluuie, intempeſtiua vigilia, concubitu immoderato laſſeſcant ac defatigentur, morbis qui in plenitudine humorum conſiſtunt, efficiuntur expoſiti, vt ſunt angina ac faucium tumores, tonſillarum atq; vuulæ inflammationes, condilomata, ac mariſcæ, hæmorrhoides, ſanguinis è naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores, pulmonis inflammatio, multaq; alia quæ venæ inſectionem expoſcunt: quibus accedit febris ephemera ſeu diaria, ſic dicta, quod vno die ſiſti ſoleat, licet aliquando ad quar-

Muſici viuere. Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

quartum producatur, ad quam referri debet Sudor Britannicus, cuius morbi ſymptoma ſeu accidens eſt Cardiaca ſyncope vel animi defectus qui ex ſtomachi morſu contractus non minori affectu hominem conficit, quàm ſi cor vitæ fontem halitu contagioſo forinſecus ingruente, opprimi contingat: quod obſeruatum eſt anno 1529. menſe Septembri in peſtilenti ephemera quæ ex aëris contagio exorta totam Belgicam inuaſit magno terrore, animique deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc acceſſit incommodi, quod empirici quidam præter artis rationem, nec obſeruatis naturæ viribus, duodecim horarum ſpatio in ſudore ęgrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluinisq; identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aër vitiatus infectusq; huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam præbeat, ſymptoma verò atq; accidens quod comitatur, vt vmbra corpus, Cardiacus ſit affectus, atq; animi deliquium, tùm ſudor ipſe Criſis ſtatuitur, quo naturæ robur excuſſa madi-

Sudor Anglicus ephemeræ febris ſpecies.

Sudoriferus morbus in belgica quando.

Sudoriferi morbi contagium.

Empiricorum error.

Cardiacus affec

madida olentiq; fuligine, morbum discutit, quocirca necesse est moderatus is sit, nec quatuor aut sex horarum spacio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deijcit ac spiritus vitales depopulatur. Quod autem morbus hic Britannicus dicitur, vel Sudor Anglicus, hinc enatum ominor, quod in ea regione populares frequentius illo corripiantur, partim ob operosas lautasq; mensas, ac ciborum affluentiam qua illos distendi contingit, vt Germanos ac Belgas potu, partim (vt superiore anno à me obseruatum est ipso etiam solstitio æstiuo) ob aërem turbulentum ac nebulosum densaq; caligine passim offusum, quo fit vt concepta intus ac foris morbi causa atq; origine non sine sanguine & sudore cum illo colluctentur, quasi cum valido ac præferoci hoste certamen sit initum, quem summis viribus excussisse laborent, hinc corporis animiq; defectus ac deliquium, hinc spiritus languidi, ac collapsæ vires, hinc intercepta voce occlusisq; spirandi fistulis,

Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomen adeptus.

Cur Angli sudorifero morbo obnoxij.

stulis, vitæ propemodum interitus atq; exanimatio. Quum enim gens ista non sit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ assueta, cito morbum hunc concipit, ac valide deijcitur, quocirca refocillari debent ac refici odoribus, vinoq́; meraco foueri. Hinc siquidem est quod huic nationi peculiaris sit ac propè quotidianus vini Cretici quod Maluaticum vocant ac muscatum, vsus: illo enim languidum ac nimio ferculorum apparatu oneratum ventriculum erigunt, instaurantq́;, quod veteres quoq; in medendis huiusmodi morbis factitasse comperio, qui Cordis dolorem ac puncturas, animi deliquium, colicos atq; illiacos cruciatus ac tormina tali vino expugnari solent. Sic auari cuiusdam sordidam opulentiam atq; inhumanitatem Iuuenalis perstringit quod amico defectu animi collapso atq; ex immodico sudore periclitanti vinum denegaret.

Britanni in morbis flaccidi.

Angli quur meraco vino vtantur.

Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamq; tenet bellis socialibus vuam, *Sat. 5,*

Cardiaco

Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Inuadunt quoq; huius constitutio-nis homines, præter iam memorata incommoda, aliæ febres exitiales ac perniciosæ, quarum altera ex putre-scente sanguine accenditur, altera nulla existente putredinis nota in sangui-nis inflammatione consistit, vtrumq; hoc genus febrium Synochi nomine comprehendunt Græci, Latini conti-nui, quod continenter affligat, nullis admissis inducijs, aut respirandi spatio: ingruente enim primo paroxismo sei insultu, in multos ille dies absq; inter-missione porrigitur. Est verò ætas cali-da & humida præ cæteris huiusmodi febribus obnoxia, promptissime enim ex opilatione putredinem incipit ver-nis præsertim mensibus, quibus humo-res augeri solent, eoq; magis siqua sub-est intemperantia, atq; ab exercitatio-ne dissueta residem vitam agat atque otiosam: siquidem occlusis meatibus ac spiramentis per quæ difflari sangui-solet, ac vapores discuti, putrescere il-lum necesse est, ac vitalia tetro halitu infici

Synochus seu continens febris.

Putredini obnoxij calidi & humidi.

infici. Quemadmodum ædes instructæ ac flatibus ventisq; minus expositæ: vt etiam vestes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ situm contrahunt, ac pædorem asciscunt, nisi concutias atq; auræ subinde exponas: sic corpus humanum putre fit atq; olidum, nisi labori atq; agitationi corporis assuescat: hac enim viuendi ratione excrementa euacuari contingit, atq; emanantes ex ijs fuligines dissipari. Quò itaq; morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expositi, adhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris ratione, excussaq; ignauia ac veterno, exercitationi tempestiuæ insistant: deniq; ineunte vere percusa vena sanguinem sibi adimi patiantur, aut admotis cucurbitulis cutem scarrificari: quod si ad eum modum inaniri recusent, medicamentis quæ aluum leniunt, expurgandi, vt sunt cassia fistularis, Syrupus rosaceus laxatiuus, diaprunum simplex, syrupus de epithimo & fumaria, polypodium, mercurialis, mana seu mel aëreum, Serum lactis. In exercitatione

Simile ab ædibus & vestimentis situ obductis.

Quæ aluum leniant.

Q

Exercitationis modus. tione autem obeunda id studiosè obseruandum, ne aut humoribus atq; excrementis oppleti, aut cibo potuq; distenti illam adeant. Siquidem caput à quo vt in imperio grauissimi morbi diffundi solent, fumo ac vaporibus implet, catarros ac distillationes excitat, hepati ponderis sensum atq; opilationem infert, nam motus violentus cibos inconcoctos in venarum angustias adigit, qui quum humoribus transitum intercipiunt, putredini occasionem præbent: tale quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum ijs quæ in vijs eius hærentia atq; impedita expediunt: qualia sunt Galeno teste, absynthij Pontici in vino macerati dilutum, aut vinum absynthites, Seridis species, nempe Cichorium & quæ vulgo Scariola dicitur, Cassutha, argemona, Rhabarbarum, anisi & feniculi semen, nuclei persicorum, amigdalæ amaræ, vuæ passæ acini exemptis vinaceis, oximeles simplex, quorum quodq; exhiberi debet ante cibum concoctione iam peracta. Eadem quoq; in re Venerea adhi-

Caput ab infimis mẽbris noxam concipit.

Iecoris opilatio vnde.

Tuen. val. 6.

Absynthium hepati confert.

Quæ opilationem discutiant.

dhibenda cautio nam ex immodico oncubitu vires deijci contingit, atque borta inflammatione dolores articu- ares excitari, sunt enim horum pleriq; ui nulla habita concoctionis aut cru- itatis ratione, nullo noctis & diei di- crimine, neglectaq; illius rei opportu- itate, auide (vt est prurigo moræ im- atiens) hac voluptate perfrui festi- ant, qui cum nihil non sibi permit- unt in obeunda Venere, nec vllas le- es moderandæ libidinis sibi præscri- unt, totius corporis robur ac neruos idunt, siquidem coitus illam vim orporis eripit ac depascitur, qua cibo- um concoctio perficitur, atq; in san- uinem elaboratur, quo non syncere onfecto, plurima redundantium hu- orum excrementa congeri contin- t, quæ innumeris morbis initia præ- ent ac seminaria: quanquam plerisq; orum, nisi modus desit, Veneris v- s nihil officit, nam magna pituitæ rs atque aliorum humorum collu- es tempestiuo concubitu illis adimi- r, quæ præter rationem cohibita

Veneris incommoda.

Veneris commoda.

corpori mentiq́; noxam inferre solet
quod in virgunculis quæ serius coniu
gio destinantur, aut quibus ex voto ca
stimoniam professis aditus ad connu
bia interclusus est, obseruari potest
Semen corruptum quid noxæ adferat. nam præter indomitam tentiginem
ac flammas, præter latentes tacitosq́ue
ardores quibus vri solent, colore quoq
inamabili efficiuntur, ac fœdo, men
teq́; tantum non furiosa ex vapore te
tro qui sursum rapitur, ac cerebrum
obnubilat. Hinc à concepta concum
bendi imaginatione ex virorum con
tuitu contactuq; incubus nocturnus, a
seminis effluxus quo se pollunt: hinc
cordis tremor & palpitatio ob densis
simos fumos ac fuligines quibus peri
cardon hoc est, cordis inuolucrum op
primitur, quasi striges ac nocturni Le
mures graui mole corpori incumbant
His autem quibus libera est matrimo
nij lege concumbendi potestas, aut et
Veneris moderatio. iam qui in concessa Venere, vagoq; at
que illicito concubitu se contaminant
præcepisse expedit, ne impotentiu
huic rei succumbant, ac postmodum
deplo.

deplorent se eneruatos atq; elumbes,
exhaustoq; vitali succo prorsus effœ-
tos: qua de re extat salubris apud Solo- *Prouer. 5.*
monem exhortatio, qua quemq; com-
monefacit, *ne addicat decus & honorem suum* *Meretrix*
alieno, nec florentes annos meretrici crudeli dedat: *nec concu-*
quam auidè & facultatibus & viribus in- *bitu, nec*
hiat, vt quæ nec saturari amplexibus, *muneribus*
nec largionibus expleri possit, ne po- *satiatur.*
stremo ingemiscat, ac spirio deploret
corpus attenuatum, atq; opibus viri-
busq; se esse exutum. Quo circa ne quid
detrimenti ex immodico Veneris vsu
accedat, tantum interualli ex Galeni *Artis me-*
præscripto intercedat, vt neq; resolu- *dicin. 86.*
tio aliqua sentiatur aut lassitudo, ipseq;
homo leuior atq; erectior, tùm exhau-
sta sentina, melius spirare se sentiat.
Tempus quoque oportunum captari
debet, quum scilicet corpus mediocri-
ter constitutum est, nec supra modum
plenum, nec vacuum: qua de re aliàs
vberius. Cæterùm si quem sanguine- *Sanguinei*
um, pietatis amore, celibatus delectat, *ad celiba-*
susceptoq; castitatis instituto pudiciti- *tum parum*
am illæsam tueri cupiat, huic consulo *idonei.*

vt vires suas ipse metiatur, & an affe-ctum hunc indomitum ac præferocem coërcere poterit, studiose exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconsi-deratè aggrediatur, ne inconsulta te-meritas rationis iudicio ac rerum dele-ctu destituta, pœnitentiam adducat, vbi suscepti oneris mole obrui se per-cipit. *Semen quid.* Quum enim genitale semen sit excrementum redundans, atq; humor superfluus, qui ex vltimo alimento su-perest, ac sit residuus, ipsumq; è vasis testium in quibus exactè elaboratur, in progignendæ sobolis vsum depromi-tur, naturæ vis ac facultas illam humo-ris collectionem expurgari cupit, illi-usque excretione, intolerandi oneris molestia leuari, non secus quàm aliæ partes corporis exonerari cupiunt su-peruacaneis excrementis ac sordibus, nempe lotio, oletis, sputo, sudore, muc-co narium ac faucium pituita. *Matth. 19. 1. Cor. 7.* Quocir-ca salubris mihi semper visa est ea Christi, cui & Pauli est consentanea, ad-monitio ac consilium, vt qui sunt hu-

ius

us rei capaces, ad eamq́; perficiendam
idonei, illam adeant, arripiant atq; am-
plectantur, non defuturum est diuinæ
virtutis adminiculum, sine quo omnis
noster conatus inanis est atq; irritus, vt
præter Paulum Solomon testatur. Ni- *Sapient. 8.*
hil autem est ambigendum, quin effici
possit, vt domitu deuictoq́; affectu illo
lubrico, tametsi id operosum sit, in eo
statu se posset inculpatum præstare,
quæq́; animo conceperit, perficere, mo
dò celestis doctrinę ac pietatis studio id *Continentia voluptatum diuinitus contingit.*
propositum susceptum sit. Qui enim
molestissimis curis sunt implicati, ex-
cussaq́; desidia atq; ignauo otio: vigilijs,
inedia, ardenti studio, intentis pijsq́ue
precibus, iugi sacrarum literarum me-
ditatione, ac diurnis nocturnisq́; con-
cionandi laboribus, *quibus hoc genus dæmoni-* *Matth. 17.*
orum eijcitur, se fatigant ac macerant, non
magnopere illius rei desiderio affici-
untur: siquidem sponte & libera vo-
luntate, non coacti, nec vlla superstiti-
one inducti hoc vitæ gen⁹ adeunt, quo
expeditius munus Euangelicum obeãt,
ac sacris functionib⁹ liberius insistant.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq; natura explicatur.

CAPVT TERTIVM.

Pituita sanguinis naturalis materia.

Humorum mixtura musto comparatur.

CAlidæ & humidæ constitutioni proxima statui debet frigida & humida temperies, in qua redundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post sanguinem non minima pars per corpus vndiq; diffunditur: accedit verò is humor nonnihil ad sanguinis naturam, illiq; affinis est cum essentiæ ratione, tùm conceptaculorum societate: est enim velut sanguis quidam inconcoctus, atq; inchoati seu imperfecti ac nondum exactè elaborati sanguinis rudimentum: quale nobis specimen exhibet feruescens ac recens ex torculari expressum mustum. Siquidem vt venustè Galenus ait, id quod tenue atq; aëreum, nempe flos vini ebulluit, atq; in sublime fertur, cui subest atq; innatat humor insipidus aut subdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atq; à sordibus deseca-

ecatus, vini naturam conſequitur. Et quanquam pituita albeſcat, nullaq́; fit rubedine perfuſa excocta tamen, expugnataq́; frigiditate caloris vi & efficacia, in rubicundum floridumq́; liquorem redigitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ dulcedinis eſt particeps, vi caloris in ſanguinem elaboratur, ac colorem rubicundum aſciſcit: Sic ſanguis in vberibus partim ex loci cui immoratur natura, partim à cordis calore cui mammillæ incumbunt, in lacteum nitidiq́; coloris liquorem conficitur. Hinc Pithagoricæ ſuperſtitionis philoſophi præter interdictum carnis vſum ouis & lacte abſtinebant, quod illa inter carnes liquidas referrent: quum poſt paucos dies ſi foueri contingat, alitem proferant, alterum colore immutato ſanguinem eſſe ſtatuerent. Hoc vero viſum eſt nonnullis prodigij quiddam ſimile, quod infantibus etiam maſculis recens in lucem editis, ex papillarum conis vel ſponte vel leniter prementibus digitis, lac profluerat: cuius rei quum aliquando

Sanguis lactis materia.

Lac ex ſanguine.

Cur Pythagorici lacte abſtinebant

Impuberes lac in mammillis habent.

experimentum facerem, consului: vt subinde id exprimerent, ne collostrare ac lapidescere contingat: colligitur autem in pueris lacteus ille liquor ex copioso atq; affluenti alimento, quod in illis epistomijs ex loci natura, ac cordis qui caloris fons est, adminiculo lactescit. Quum enim mammillæ seu lactis conceptacula fungosa sint, & adenes illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtinent, sanguinem qui in illas influit alterando in lactis substantiam: quælibet enim pars corporis nutrimẽtum immutat, ac sibi assimilat, cognatumq́; ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac spermatis ex sanguine accuratè excocto conficitur, atq; à natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem asciscit, ac lactescit. Sic hepar quum sit velut sanguis concretus, liquorem rubicundum profert, pulmo spumosum continet, articulorum compagines glutinosum humorem pariunt, lingua saliuam, ossa vero cauernosa atque excauata medullam candidam, quemadmodum & spina dorsi & cerebrum

Adenes vulgo Elder.

Pars quæq; suis viribus imbuta.

orum vbi omnia exactè elaborari contingit: nam in agnis atq; ouiculis alijsq; animantibus minus adultis medulla cruenta perſpicitur: ita quæq; pars ſimilem ſibi humorem emolitur, atq; in ſui naturam immutat. Quocirca nemini abſurdum videri debet: Pituitam hepatis vi ac facultate in ſanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusq; vſum in corporibus animalium non minus vtilem, quàm neceſſarium: ſiquidem in venas delatus ac quaquauerſum dimanans, ſanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque, deniq; articulis mobilitatem confert, ac ne ariditate rigeſcant efficit, poſtremò membra phlegmatica alit, ac vegeta præſtat. Et quanquam pituitæ nullæ nullus certus locus aſſignari ſoleat: maxima tamen pars ventriculum occupat, in quo primum cibus in ſuccum liqueſcit atque elixatur: videmus enim copioſam glutinoſæ lentæque pituitæ ſentinam vomitu aliquando excuti, aut per inteſtina prolui in ijs qui immoderata edendi bibendique

Vſus effectusq; pituitæ.

Pituitæ locus.

auidi.

Simile à vasculis distillaticijs.

auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt, quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atq; vt in turbine ac meta diſtillatitia fumoſus halitus in ſublime ferri, qui in muccoſam pituitam denſeſcunt, cerebri frigiditate pluribus morbis redduntur expoſiti, nempe grauedini, Coryſæ, brancho, raucedini, tuſſi, multisq́; alijs, quorum genus eſt Catarrhus ſeu diſtillatio, quam hibernis menſibus in Belgica ſummi pariter atq; infimi experiuntur, quorum nemo non.

Pituitæ morbi.

Hor. lib. 1. epiſt. 1.

Præcipuè ſanus, niſi quum pituita moleſta eſt,

Adeo vt mirari ſubeat tantam ineſſe capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesq́; natura expurgat. Caput itaq; ac ſtomachus præ cæteris pituitæ excremento ſcatent, præſertim ſi quis frigidis humidisq́; cibis aſſueſcat, atq; exercitationi minus ſe dedat, quo fit vt humor iſte plus ſatis crudus ægrè concoqui poſſit, atq; in ſalutarem ſuccum, quiq́; vſui eſſe poſſit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam eſt ac ſuperuacaneum

Caput & ventriculus pituitoſi humoris conceptacula.

[.]aneum excrementum, quod expurga[.]ri potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeque exonerare se ſoleat. Quemadmodum enim initio ex ſtomacho, mox à capi[.]e prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisq; malorum ſcaturigo exoritur (vt obſeruare licet in vino affluentius hauſto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impedit) danda cum primis opera, vt illæ partes quam minimum pituitoſo excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio: in Repub. in cœtu conſeſſuq; ciuili: in illuſtri amplaq; familia: Ita in corpore humano grauiſſimus eſt morbus qui à capite præcipuisq; membris diffunditur: redundat enim malum in ſubiectas infimasq; partes, quæ inſigni incommodo afficiuntur. Exemplum quiſq; ſumat ex ædibus quarum vſu & commoditate fruitur. Vt enim nunquam illæ ſalubres atq; ad tuendam valetudinem idoneæ, quæ ſtillicidijs ventisq; peruiæ ſunt, atque imbri-

Corporis & Reip. mala à capite.

A perfluentibus ædibus simile. imbribus expoſitæ, aut vbi ſumma te-ctorum culmina male materiata ac ruinoſa fatiſcunt: ita caput fluxionum vitijs obnoxium nunquam firmam valetudinem conſtituit. Quum enim frigidæ ſit humentisq; naturæ, promptè à fluctuante ventriculo vapores combibit, atq; humiditate imbuitur, qua liqueſcente ſubditas partes conſpuit, ſtil-

Prou. cap. 17. & 27. lantiq; pituita infeſta eſt, *vt mulier rixoſa ac iurgatrix viro placido.* Siquidem è capite cō-

Mulier per ſtillanti tecto comparatur. tinenter humores defluunt, atq; vt fuligines ex fumario, in fauces, aures, nares, oculos, pectus, pulmones decumbunt, hinc oculorum tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium ſuſurri,

Quos morbos catarrhus pariat. tinnitus, audiendi grauitas, nonnunquam abſceſſus ponè aures, ac glandularum concretio: obiter variæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in ſingulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ inſtrumenta affici contingit, ac vocem offuſcari, ſic vt aliquando immobilis fiat, atq; homo obmuteſcat: nerui enim, membranæ, muſculi, venæ iugulares, quæq; for-

man-

mandæ voci inseruiunt, immodico humore (quod in tumulentis perspici solet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atq; impeditam, omnesq; artus titubantes, sic vt identidem verba iterata ingeminent, nec articulatè ac significanter vocem proferre, sensaq; mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit impeditior, tùm vuidis vinoq; perfusis hæsitantius illa voluitur, sic vt singulatim verba proferant: quò fit vt tales submisse, tacitaque voce eloqui nesciant, quod offensaculo quodam vox sisti soleat ac cohiberi. Quocirca maximè illis enitendum est, vt commodè atque exertè verba formare consuescant, alioqui lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit intellectui verba, nimirum stabilitate destituta: hinc enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac continuata serie effari possint, vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate sermone perficiatur. Quod autem istis intemperantia ac biben-

Temulenti cur balbutiant.

Balbi submisse loqui nesciunt.

Vnde linguæ balbuties & mēbrorum titubatio.

bibendi assuetudo adfert, hoc catarrho
obnoxijs humorum defluxus ac pitui
tæ molestia, quæ & complura alia co
mitantur incommoda, quæ quiui
emunctæ naris facile obseruare pote
Phlegmaticorum conditio. rit. Nam si frigidæ humidæq; qualita
tis notas libeat excutere, depræhende
illos ex humoris ac qualitatis illius re
dundantia somnolentos esse, desides
inertes, veternosos, minusq; agiles &
expeditos: quales ferè sunt qui abdo
mini, ventriq; saginando dediti, raro
Quæ animantia esui salubriora. exercitationi insistunt. Videmus au
tem etiam inter animantes cicures ac
siluestres illas præ cæteris insalubriore
atq; esui minus aptas quæ exercitata
sunt atq; in latibulis delitescunt, aut in
clusæ tenebrosis caueis saginantur, pin
guescunt illæ quidem atq; in molem
attolluntur, verum alimentum minus
salubre præbent, atq; excrementorum
copiam adferunt, vt inter aquatilia an
Anguilla mortua cur non fluitet. guillæ & lubrici alij pisces, qui cœno
lutoq; inhærescunt, nec vlla agilitate
se exercent: quo fit vt anguillæ exani
mes piscium solæ non fluitent, quod
palu.

paludosa stagnantiq; aqua pastæ sint. Cæterùm vt corporis huius status & conditio cuiq; penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisq; indicijs demonstrari. Est itaq; illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndiq; constipatum, modo naturalis sit ea constitutio, non aliunde ascita: statura non tàm procera, quàm ampla, cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nullisq; pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæq; se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcat, nusquam appareant: Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem devergunt, aut spiceo colore existunt, qui citerius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac maturè canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit, aut mucida uligo quæ cuti subest, ex qua ob caloris defectum emergit incaua cæsaries. Exhibent

Notæ frigidi & humidi corporis.

Spiceus color à spica vel culma ordei.

Vnde canicies.

Situs in cibis. hibent autem tale quiddam panes & artocreæ ſupra legitimum tempus aſſeruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conſpiciuntur, & fornices ac concameratæ teſtudines, tum ſpecus ſubterranei, aliaq́; loca ſqualida, ſenta, opaca, ſitu ac pedore horrida. Lotium verò ijs album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore ſuffuſum: alui excrementa atq; ægeſtiones liquidæ, ſomnus autem profundior, & quàm valetudo exigit, productior, *Ex ſomnijs corporis ſtatus docetur.* quem inſomnia comitantur varia, ex quibus non futili ſanè nec fallaci coniectura corporis diſpoſitio deprehendi, atq; humorum redundantium decurſus indicari poteſt: nam harum rerum cauſæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamſi in externas cauſas ſint referendæ, aut in diurnas actiones, quæq; mens interdiu vel concipit, vel ſecum intentè agitat, ac ſubinde verſat, promptum eſt perito expertoq́; *Naturalium ſomniorum interpretatio.* medico, quò ſint euaſura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus

bus progrediuntur, non cuiuis procliuè est, nisi afflatu cœlesti de his quidquam pronunciare. Sic frigidæ humidæq; conditionis homines vrinare se, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermisq; versari, quæ largam subesse pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoq; tempore decubituram. Pari modo si grandinem, niuem, glaciem, imbres, per somnium mente concipiunt, nunc concreti, nunc liquidi phlegmatis redundantiam indicat. Quod si quis suffocari inter somniandum videtur, aut sibi vocem intercipi sentit, huic vel angina, vel linguæ stupor ac grauedo vel deniq; lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam Galeno teste somniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo post ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus est effectus. Et quanquam anxia nimis ac curiosa somniorum obseruatio prohibita sit, nihil tamen vetat ea, quæ in rerum naturalium, quarum Deus autor & con-

Diuina somnia Dei afflatum exigunt.

Quæ somniant pituitosi.

Leuit. 19. Deut. 13.

ſeruator eſt, ratione conſiſtunt, excutere, excluſa diuinationis vanitate, excuſſaq; euentorum quum ſpe ac fiducia, tùm metu ac trepidatione. Si quando itaq; naturalia incidunt ſomnia, quibus nulla ſubſunt ludibria ac mentis illuſiones, (nam illa erecta in Deum fiducia diſcutiuntur) commonefaciunt, vt valetudini quiſq; inſiſtat, atq; illa amoliri curet, quæ ſanitati vel obſint vel officiant, vel vllas ſomniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem ſimulachra menti obijciuntur, vel animo obſeruantur, ex humorum vapore ac ſpiritus animalis agitatione excitantur, quorum alij refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam, vel humorum abundantiam indicant, vel quarundam rerum auiditatem, quarum deſiderio expleri cupimus, commonſtrant. Hinc ſiticuloſi affatim ſe potu reficiunt, famelici auiditate inſatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento ſeminali genitales partes turgeſcunt, aut interdiu in puellam ſpecta-

Non temere fidendum ſomnijs.

ſpectabili forma, oculis menteq́; fuerint defixi, Venereo affectui in ſomno indulgent, ac ſe imaginaria Venere, effluxuq́; nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppreſſo ſomno, ſopitisq́; externis ſenſibus, in profundum corporis demerſa, diurnas corporis actiones ſentit atque intuetur, & quibus ſe corpus explere cupit, ijs tanquam præſentibus imaginatione quadam fruitur. Hinc manaſſe prouerbium ominor, Canis panem, Canis agros ac venationes ſomnians. Quæ enim quiſque impenſe expedit, quæque fixius animo menteque concipit, ea in ſomno meditatur, earumque rerum ſpecies noctu obſeruantur. Ad quæ alluſiſſe Eſaiam veriſimile eſt, quum inanes eſſe improborum conatus, & conſilia indicat, illaq́; vt fumos ac ſomnia euaneſcere. *Vt enim, inquit, ſomniat famelicus ſe comediſſe, experrectus autem adhuc eſurit: Et ſicut ſitiens ſe bibiſſe ſomniat, expergefactus verò vacuus eſt: Sic accidit ijs qui innocentum ſanguini inhiant, illoq́; ſatiari cupiunt, tanquam enim ſomniantes fruſtrabuntur, nec obtinebunt*

Pollutio vnde ac ſeminis effluxus.

Canis panem ſomnians, prouerbium.

Cap. 29.

Eſaiæ locus explicatur.

quod impense cupiunt, aut se assequutos opinantur.

Indicia frigidi & humidi status.

Cæterùm si quis forte frigidi humidique status ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaque sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo, tametsi non est quod de his multa ac magnifica vllus speret, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenij, doctrinæ studium, rerum gerendarum scientia, quam cum prudentia ac sapientia coniunctam esse par est. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt à quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obesæ naris*, prouerbium deductum est, à corpore ad animum translato vitio: Vt enim palato minus sapiunt, nec odorantur, aut sensu oblata percipiunt: ita mente quoque insipidi sunt, atque obtusi, stupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vsu sagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus sopi-

Pituitosi ignaui.

Prouerbij origo, Obesæ & emunctæ naris.

sopitus sit, immersusq; humidæ qualitati, atque humori frigido: quò fit vt memoria quoque sit fluxa ac prope nulla: Sermo vt pulsus atque incessus tardus ac remissior. Verùm illud præcipuè in ijs laudem meretur, quòd placido sint ingenio ac sedato, quòd Veneris minus dediti, quòd nec iracundi nec iritabiles: vt qui etiam lacessiti non incandescant: obiter nullis dolis, insidijs, fraude, astutijs, technis, versutijs, sycophantijs vt Cholerici, instructi. Sed quoniam multis varijsque morbis tentari soleant, quod sedentarij sint atque otio dediti, post imperatam præscriptamque calidam victus rationem, de qua in frigido corporis statu, tùm humidi abunde tractatum est, vt exercitationi assuescant, extimulandi sunt. Ignauia enim ac desidia corpus, vt Celsus ait, hæbetat, labor siue exercitatio firmat: illa præmaturam senectam, hæc longam adolescentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigunt, ne humor plus satis augescat, &

Pituitosi hominis laus.

Pituitosi exercendi labore. lib. 1.

calor ſopiatur. Itaq; matutinis ambulationibus inſiſtant, per acliuia editaq́; loco ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab aſſumpto cibo tale quiddam aggredi, ſed has corporis agitationes maxime lentas eſſe conuenit, meridianas verò magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obſeruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales feſtinabundis opere aliquo vrgente perfici ſolent. Hoc quoq; ijs præcepiſſe ex vſu eſt, vt diutius ieiuni perſiſtant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna eſſe debet, niſi conſuetudo obſtet, tùm iſtis parca conuenit ac frugalis, quò cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ è ventriculo emanant, minus obnubiletur: iſtæ enim diſtillationibus ac catharris materiam præbent ac ſeminaria, ex quibus tanta morborum examina pullulant, quæ vt declinari euitariq́; poſſent, phlegmatici humoris differentias, & quo ſint effectu, quos illæ morbos pariant, paucis explicabo. Statuuntur autem

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitoſis cœna parca ſit.

Pitui-

Pituitæ ſpecies ac diſcrimina quatuor, Dulcis aut ſi crudior ſit, inſipida, quæ ſomnolentos homines efficit, & maiorem ſomnum conciliat, quàm natura exigit, humectato ſcilicet & frigeſcente ſenſuum principio, nempe cerebro. Acida famelicos reddit: ſiquidem os ventriculi, ſeu ſtomachus vbi illo humore imbutus eſt, ac ciborum appetentia excitatur: Salſa quæ ſiticuloſos facit, ac ſtomachum vellicat. Vitrea verò quæ & tenacitate & algore cæteros ſuperat, cibi faſtidium adfert ad nauſeam: Harum omnium mitior minusq; noxia dulcis eſt, quæ concoctione domita melioreſcit atq; in ſanguinis naturam commigrat: cui tamen ſuum non deſit virus ac malitia, niſi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaq; rubedine perfuſos, tùm aliæ quædam pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida ſcabies, tùm mulierum atq; impuberum papulæ puſtulæq; tumentes, quæ nonnunquam in ſaniem

Quatuor Pituitæ ſpecies & effectus.

Galen. de plenitu.

Pituita dulcis.

ac rulentum humorem erumpunt: verùm non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea ſcabies quæ ex ſalſa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordaciq; ſalſugine imbuta eſt.

Pituita acida.

Acida Pituita ſucco melancholico qui ſubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque aſſimilis & cognata, minus quàm vitrea, magis quàm dulcis, frigida: hæc pungit ac ſtimulat ſtomachum, illique morſus infert: ſiquidem quum is exquiſitiſſimo ſenſu polleat, acerbiſſimi humoris qualitate offenditur: tam auſterus enim ſapor illi ineſt, vt ſi vomitu excuti contingat, vti hyeme & autumno aſſolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac ſtupore afficiat: non ſecus, quàm vuæ acerbæ ſuccus quem Omphacion cultiores medici, populares agreſtem vocant, ſic vt ægrè expugnari eluiq; eius ſapor poſſit. Hæc quoq; pituitæ ſpecies ſiquando os ventriculi occupauit, ſuoque acore atque acerbitate imbuerit, inſatiabilem ac pror-

Omphacion quid.

Appetitus caninus.

prorsus caninam appetentiam excitat, quę grauidas ferè infestat circa tertium à conceptu mensem, præsertim vbi fœmellam gestant, in quibus quum sit calor languidus, ac vires flaccescant, non facile natura pituitosos humores concoquere potest, quo fit vt nauseabundæ sint ac fluctuationibus, crebrisq́; ructibus molestentur. Quum enim acida atq; acerba potissime concupiscant, ventriculum vitiant, multosq́; prauos humores coaceruant. Sunt autem & præter mulieres viri etiam huic malo obnoxij, quibus cibi calorifici exhibendi sunt, & vinum maxime meracum. Quod si humorem hunc in corpore putrescere contingat, febris excitatur Epiala, sic dicta, quod interiora caleant, rigescant autem ac frigore concutiantur externa, nam is humor accensus, similem flammam edit virentibus humectisque lignis, ex quibus densi crassique fumi humida quadam substantia imbuti assurgunt, adeò vt calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, sic vt non solum

Epiala febris.

Simile à lignis virentibus accensis.

colo-

colorem ita affectis vitiari contingat, sed etiam in animo menteq; aliqua percipere incommoda. Salsa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel sansæ vel serósæ humiditatis commistione, aut putrescente phlegmate, à cuius acrimonia non rigor, sed horror, totiusq; corporis concussio oboritur, vbi is accenditur, nulla est autem inter pituitæ species hac nocentior. Siquidem dolores intensos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlcerosas lassitudines membris infert, cutem deniq; aridis squammosisq; ac fœdus eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, psora, scabie pruriginosa, vbi verò cum melancholia, alijsque vitiosis humoribus coaluit, elephantiasim parit, quæ Hebræorum lepra est, herpeta, phagedenam, morbum Venereum, compluresq; alios, qui membra erodunt ac crudeliter depascunt.

Pituita salsa.

Pituitæ salsa noxia.

Vitrea autem Pituita sic dicta, quod eliquato fusoq; vitro sit assimilis, omnium

Pituita vitrea.

nium

nium frigidiſſima eſt, quocirca egerrime concoqui poteſt, atq; ad ſalutarem domeſticumq́; humorem reduci, obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum, atq; inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat, quum enim iſta pituita glutinoſa ſit, ac viſco aſſimilis, vt eſt ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atq; anguſtis conceptaculis adhæreſcit, ſic vt natura cum alieno atq; extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priuſquam excutere poſſet infeſtum corpori humorem, qui varios atq; intollerandos morbos ſecum deuehit, nempe Colicos, Iliacosq́; dolores, inteſtinorum difficultates, egeſtiones mordaces, teneſmum quæ nihil aliud eſt, quàm frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitæ partem excludit, ac paucas quaſdam ſordes ac ſtrigmenta deijcit, quibus affectibus & ſi quæ alia exoriuntur tormina,

Quæ partes pituitæ obnoxiæ.

Teneſmus quid.

mina, ego nulla re efficacius mederi soleo, quàm foris adhibitis fomentis, intus verò iniecto clystere quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui solent & abstergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere consistunt, nisi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla subsit vel putredo vel inflammatio, ac membrum sit ignobile: verùm si in principem aliquam precipuamq; partem hæc pituitæ species decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atq; in imis visceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies, nix, grando, liquescit ac dissoluitur, fluidaque singula efficiuntur: ita æstus febrilis crassum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit, quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in ijs qui humidis madidisque vestibus foco assident, aut manibus niuem vel glaciem attrectant, quorum membra eodem temporis

Clysteris vsus.

Lipyriæ febres.

Calor humorem, vt Sol glaciem dissoluit.

poris momento frigidam calidamque qualitatem ſentiunt. Cæterùm quum magna mortalium pars, hibernis potiſſime menſibus aut vna aut altera pituitæ ſpecie infeſtari ſoleat, omnibus modis efficiendum, vt calidis cibis aſſueſcat, ac concoctionem exacte perficeret: ſiquidem ex cruditate & fruſtrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri ſolet, quæ ſi quid aliud, euidens certe detrimentum valetudini infert, quo circa quæ impenſe frigida humidaque exiſtunt, inprimis euitanda, vt ſunt Auſtrini flatus, plani piſces ac lubrici, fructus arbutei, ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi, aut ſiquid horum in vſum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tẽpeſtiua exercitatio, tùm quæ craſſos viſcoſoſq; humores attenuant, quæ flatus diſcutiant, ac quàm minimum humoris excrementiq; pituitoſi in corpore reſidere patiantur: nam ij quoq; mentem tranſuerſum rapiunt.

Simile à madido homine.

Pituitæ incommodo omnes obnoxij.

Cruditas pituitam parit.

De

De Memoria excolenda, demoliendiq́ eius detrimentis atq; incommodis.

CAPVT QVARTVM.

QVoniam autem frigida humidaq́ue intemperies, tùm frigida quoq; & ſicca, vbi plus iuſto inualeſcit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi nonnulla inſerenda putaui, quæ illi cultum adferre poſſint, atque efficere, vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla ſui parte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici poſſit, obiter indicabo. Eſt enim non modo ſtudioſis, ſed nulli non mortalium ſalubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publicè vel priuatim obire ſolent, omniaq́; cogitata, conceptus, conſilia, meditationes, curæ, ſtudia, dicendi agendiq́ue labor & induſtria, quæq́; vel animi vel mentis agitationem expoſcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim theſauro potiſſima rationis, intelligentiæ, iudicij pars conſiſtit,

Memoria ómnia perfici.

ex eoq; tanquam è locuplete atq; opulentè instructo penu depromitur, eruiturq; rerum reconditarum vberrima suppellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac conseruator ijs rebus quę à nobis excogitæ perceptæq; sunt, adhibeatur, omnia protinus, etiamsi præclarissimi sint ingenij monumenta, effluunt atq; obliterantur. Assignatur autem memorandi facultas Cerebro, mentis omniumq; sensuū domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari, sic vt imminuta mente, conuulsaq; ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur, obliuio, stupor, delirium, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire solent, nempe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina, contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aëris contagione homines inficiunt, ac præter æterna quæ nonnunquam euitari nequeunt, illa quæ ipsi nobis damna inferimus, vt

Memoria in cerebro consistit.

Memoriæ perniciosa. est Crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitosi, immoderatus cõcubitus, quo mens obstupescit, ratio, intellectus, iudicium obscurantur, ac naturæ robur sic plerisq; deijcitur atq; eneruatur, vt corpꝰ tridui operam curamq; exposcat, & amplius antequam instaurari possit, atq; in pristinum statum restitui: ex quo incommodo accedunt morbosæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quàm corpori cladem inferunt, ac reminiscendi vim obruunt. Vt autẽ immodica cerebri siccitas à nimia crapula, inedia, Venere contracta, memoriæ officit, quod ea qualitas inidonea sit ad suscipiendas rerum formas, vt quas ariditas ac durities respuit: ita affluentior humiditas ex otio, desidia, immodico somno, cibis humidis parta, memorandi facultatem opprimit. Suscipit illa quidem celerius rerum formas ac simulachra, verùm ob mollitudinem non inhærescunt, sed effluunt, vt sigilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum

Venus corpus eneruat.

Cerebrum siccum non concipit imagines.

Cerebrum humidum non retinet imagines.

for.

formam ac veſtigia referunt, ſed confeſtim euaneſcunt ac dilabũtur. Quum itaq; memoriæ vis conſiſtat in fida ac ſtabili imaginum conſeruatione: pueris & quotquot humido ſunt cerebro, imbecillior eſt, quàm vt imaginum impreſſionem retinere queant. Senibus quoq; vis ea inualida eſt, quod ob cerebri frigiditatem & ariditatem nihil inſculpi poſſit, eoq́; fit vt vtriq; obliuioſi exiſtant, ac debili minusq́; tenaci memoria. Siquidem huius, omniumq́; ſenſuum internorum vis ac facultas ad cerebri temperiem eſt exigenda. Nam ex craſſa eius partis ſubſtantia, aut cum in ea ſpiritus atq; humores denſeſcunt, multisq́; vaporibus obſita ſunt & obducta, obliuio ſuboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tùm percipiendi difficultas. Ex humecto verò cerebro, nimiumq́ue liquido ſenſus emergit obtuſus & hebetior, minimeq́ue diuturna memoria aut ſtabilis. Siccior verò cerebri conſtitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumq́ue tenacem: non enim concipit imagines,

Pueri & ſenes obliuioſi, ſed diuerſa ratione.

Cerebri temperies memoriæ præſidium.

Simile à ferri ac chalibis natura.

atq; ægrè insculpi eas patitur, non secus quàm ferri aut chalibis lamina obduritiem celaturas non admittit, ac stili mucronisq́; aciem respuit. Memoria itaq; stabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda est, eaq́; vis mentis naturæ muneri asscribitur, sic tamẽ vt iuuetur arte, excultaq́; vigeat, aut si collapsa sit, aut detrimentum acceperit, cura atq; industria erigatur. Quocirca cum primis danda opera, vt valetudo inculpata existat, ac corpus optimè constitutum, vt moderata sit victus vitæq́; ratio, ac frugaliter, summaq́; temperantia instituta, vt cibus exactè concoquatur, vt mens affectibus libera, animus tranquillus ac placidus, ne quà ingruat quod menti caliginem possit offundere: plurimum enim confert ad memoriæ præsidia, corporis animique vigor, aëris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio; spiritus animalis ac vitalis; qui ab humoribus promanant, lucidi minimeq́; turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas

Memoria naturæ munus arte iuuatur.

memo-

memoria præcipuas partes obtinet, vigeſcat, nec quidquam earum rerũ, quas vel aſpectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione concipimus, mente excidat, aut aboleatur: quanquam enim ſopita viſa ſunt & obliterata, poſtliminio menti ingerũtur, ac velut recens tranſacta oculis obijciuntur, ſic vt heſternorum immemores, acta pueritiæ, quæq; reuolutis aliquot luſtris, atque annorum ſpatijs menti animoque infixa erant, reminiſci nos contingat ac recordari, hac, opinor, ratione, quod auide atq; attente, ſummaq; admiratione tenella ætas, quæq; adoleſcit atque ad capeſſendas præceptorum traditiones prompta ſit, alacris, expedita, erecta. Siquidem quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotijs, vllisq; occupationibus grauioribus ſit diſtracta, tenacius inhærent quæ primis annis animisq; puris inſtillantur. Cæterùm quum Memoria rerum in priore capitis parte quæ ſinciput dicitur, concipiatur, vbi ſenſus primarius ſeu communis viget, tùm verò

Ratio cur pueri ante actorum memores.

quæ eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atq; asseruantur. Quocirca consultò faciunt qui nucham ac ceruices à frigore ventisq; tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilepsiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanū, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturā inferre possint. Quoniam verò multa animo obuersantur, atq; in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quàm ea patiamur diutius menti inhærere, vt inhonesta quædam, ac vitiosè parumq; decore peracta: plurima autem quæ meminisse expedit, ac salutaria sunt, excidunt, horum accuratè habenda ratio, ne vt vulgo fit, istarum rerum delectum ac discrimen sustulisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem quæ quisq; meminisse velit, subinde ab animo reposcat, atq; in mentem reuocet, eaq; crebro meditetur ac reuoluat: quæ verò excussisse velit atq; obliuisci, tan-

Nucha & ceruices munienda.

Obliuio aliquando grata.

Memoria rerum renouanda.

tanquam noxia ac menti perniciosa, ijs ratione ac iudicio acriter obsistat atq; obluctetur. Vti enim natura comparatum est, vt mens humana quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaq́; promptius concipiat atq; addiscat: ita quoq; tenacius ac fixius inherescunt deteriora, adeò vt ægerrimè excuti queant. Quæ res effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, sciscitatus sit, *essetne ars aliqua quæ nonnullarum rerum obliuionem polliceretur: meminisse dum libet, sed non æquè facile quæ se præter voluntatem menti ingerunt, obliuisci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior est, quàm memoria, sic vt plerique grauatè ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridem sopita sepultaq́ue in mentem reduci. Quò spectat Prouerbium, *Malum quod benè conditum est, ne moueas.* Cæterùm quum multa passim apud Rethores obuia sint atq; exposita quæ memoriam fulciunt, multaq́; illi adiumenta pollicentur, non visum est operæpretium, lectorem ijs

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionem quære optauit.

Obliuio rerum quando expetenda.

Prouerbium. Non mouenda noxia.

commemorandis demorari, eoq́; magis quod pleraq; operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Siquidem ingenij mentisq́; acies huiusmodi præceptionibus hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia autem stabiliendæ memoriæ præsidia, hoc præcipuè spectari debet, vt corpus salubre consistat, nec vllis morbis præsertim qui capiti noxam inferunt, expositum. Somnus sit moderatus corpore non in dorsum, sed in latus exporrecto: anim⁹ tranquillus ac placidus, mens sedata, omnibusque superuacuis ac negotiosis occupationibus libera. Atqui cum hæc animæ facultas fragilis sit & delicata, nulla re grauius afficitur, quàm cruditate, luxuria, intemperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaq; memoria, omnia acciri debent adiumenta, omnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri possit, & augescere: inter quę est assiduus legendi dicendiq́; vsus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo, excusa tumultuaria ac confusa lectione. Nihil est quod magis cura,

Sanitas memoriæ robur.

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

cura, studio, industria, diligentia, cultu vigescat ac roboretur, nihil quod æquè incuria, ignauia, oscitantia, inertia, intercidat atq; obscuretur. Et quemadmodum vanitas est, vt is ait, & iactatio circa memoriæ miraculum arte poti⁹, quàm natura gloriari: ita sapientis ego iudicio, naturæ dotes atq; animi mentisq; munera, vt agros excolere, ac fœcunda efficere. Iam verò vt aliqua præcepta medica referam, quo minus hic fundus sterilescat, hoc meminerit qui hanc vim stabilem præstare velit, cœnandum parcius, aut si largi⁹ cœnatum sit, inambulet, festiuus videri affectet, nihil serij meditetur, aut se anxijs ac scrupulosis rebus defatiget: vbi verò inter somnum ac cœnam sesquihoræ interuallum intercesserit, quieti se dedat, ac laceri incumbat dextro: diluculo experrectus omnes meatus expurgandis proluendisq; excrementis destinatos exoneret, primum linguam defricare pergat, caput eburneo pecti ne placide demulceat, capillos sibi adimi patiatur, præsertim si anni tempus, regio, con-

Ad Herennium lib. 3. titul. 7.

Memoria cœnam parcam exigit.

suetudo id exposcat: nam hibernis mensibus id tentare, cœloq; Aquiloni ac polo arctico exposito non minus insalubre est, quàm ridiculum: adimunt enim sibi naturæ præsidia ac munimẽta quæ frigus arceat, atq; externis iniurijs obsistunt, aliaq; ascititia tegmenta capita applicant. Vbi verò aura placida est, regio temperata, cœlum nec asperum nec rigidum, raso esse vertice non improbo: effumant enim liberius vapores densi qui memoriȩ officiunt. Itaque videntur mihi salubri consilio pleriq;, qui nonnullis Diuis addicti sunt, atq; illorum institutum professi, non superstitionis ratione gestare caput glabrum, atq; ad viuam cutem detonsum: subleuantur enim hac re omnes qui pituita, qui catharrus, qui dolore capitis conflictari solent, aut quibus ex humorum redundantia caligant oculi, aures obsurdescunt, nares obesæ atq; obturatæ, sic vt in morbis quibusdam capitis in mentis alienatione, desipientia, delirio, phrenesi, mania, melancholicis affectibus, furore, insania, consultum visum

Præpostera capitis rasura.

Memoriæ rasum caput confert, nonnullis officit.

Memoriam barba rasa adiuuat.

visum sit medicis abradi capillos: quod ipsum non vanum existimari velim, cumquisq; experiatur, adornata comptaq́; barba, vel ea penitus adepta, hilariorem esse se, minusq́; morosum. Quin multis consultor esse soleo, qui vitiosis sunt oculis ac caligantibus, qui surdastri sunt, aut grauedini obnoxij, vt frictione capitis, barbæ rasura, aliaq́; illarum partium commoditate vtantur, atq; vt cuiq; nationi peculiare est, tonsoris opera illas partes permulceri patiantur: non solum enim venustior quisq; efficitur, sed animo mitiore, magisq́; tractabili, sic vt mens exhilarescat, ac sit erectior, memoria magis eluceat, spirit⁹ qui ad quasuis actiones nos impellunt, excitentur, omnesq́; sensus paulò ante sopiti se proferant atq; enitescant. Quod si os, fauces, palatum subinde colluat, dentes defricet, nares emungat, aures à sordibus scapello expurget, pectus tussi, screatu, sternutamento, popismate dilatare nō desinat, partesq́; infernas, ventriculum, lienen, iecur, intestina, aluum, vesicam suis
excre-

excrementis exoneret: non ſolum memoria, ſed omnia mētis organa, ac ſingulæ animæ facultates citra offenſam munere ſuo defungētur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaq́; qualitas memoriam infeſtat, illamq́; obruit, hæc contrarijs eſt expugnanda, ijs ſcilicet quę humorem ſuperuacaneum abſumunt, ac cerebro robur conciliant: vt ſunt nux myriſtica ſeu muſcata præſertim quæ non exucca eſt & carioſa, roſmarini flos, eiusq́; frutex, & quidquid ex his confici ſolet, amaracus, meliſſophillos, vulgo meliſſa: vtriuſque differentię ſtechas ab inſulis nomē ſortita, Pæonio radix, eiusq́; baccæ fruticulus quem viſcum vocant, Satureia, hiſſopus, thimbra quam vulgo neſcio qua inducti ratione nunc Oreganum vocant, quæ alia eſt à Cimula, odoris ſaporisq́; inter elixas carnes gratiſſimi: nam hibernis menſibus non exoleſcit aut emoritur: quibus accedunt bethonica, verbaſculꝰ odoratus, vulgo herba paralyſis, maron, vel origanum vulgare, aut ſilueſtris maiorana, ocymum quod

Memoriæ quæ conferunt.

Herbæ quæ mentem acuunt.

Thimbra alia à Cimula.

quod basilicon vocant vtriusq; differentiæ Iridis radix, Inula vulgo enula cãpana, raphanus, hoc est, radicula quæ æstate nusquam nõ mensis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina Zedoarium, gariophilli, macer quæ nucem muscatam ambit. Zinziber præsertim viridi ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia ac cinamomum, carpesium vulgo, vt opinor, cubebe, mirabolani conditi seu in melle asseruati. Horum pleraq; vel in syrupos redigi possunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum sumi aut dilutũ, ab ijs præsertim qui loca frigida humidaq; incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam seniculis aridis, exhaustis, irrigari postulant quũ corpus tùm sensuum instrumenta, ac suaui alimentorum rore madescere ac perfundi, vt sunt cortices citri, hoc est, mali Medici conditi, glycyrhriza, nymphea vulgo nenuphar, buglossus & quę nobis borago dicitur, vuæ passæ exemptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ quę-

Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitium.

Memoria quæ exigit à siccitate orta.

que moderate calefaciunt & humectant: Cuius generis sunt mel, zaccharum, vinum subdulce ac minime austerum, butyrum atq; oua recentia, nuclei pini, amigdalæ dulces non raucidæ; nec vetustæ, pistacia, castaneæ mollius tostæ auellanæ, nam iuglandes memoriæ officiunt, vt etiam cepe quod oculis caliginem infert vapore calido vt lactuca frigido, somnifica vi ac soporifera, rapa verò ac napi cocti aut elixati, si quem experiri libeat, oculorum claritati adminiculantur, illisq; fomenta ministrãt ob calidi humidiq; flatus copiam, qua & semen augent ac Venerem stimulant, si gingibere condiantur. Quod verò ad cerebella attinet, nihil perdicũ efficatius in erigenda memoria, nec magis præsentaneum, quibus accedunt passerculorum, omniumq; alitum quæ agilitate pollent ac se volatu exercent, de quibus aliàs. Caput lotionibus fatigare quanquam id pleriq; non improbant, nulli persuasum cupio, reddit enim craneum imbecille, atq; ad lenissimam auræ iniuriam distillationibus

Cepe oculis & memoriæ noxiũ.

Lactuca visum obtundit.

Rapa spiritus visorios instaurat.

Cerebella quæ memoriæ prosint.

Caput non fatigandum lotione.

ac catarrhis expoſitum, pedes verò abluere ex decocto foliorum lauri acros marini, feniculi, non equidem improbauerim, auertit enim à capite vapores ac fuliginem quæ mentè offuſcat. Quo verò fumi reprimi poſſint, ac cerebrũ minus vaporum concipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo ſamſuchus decoctus ſit, mox zaccharo incruſtata ac tenuiter obducta, occluſo ore dentibus conficiantur, dici vix queat, quantum memoriæ profuerit: nec minus efficax eſt id, quod ex cotonijs conficitur, ſi ab aſſumpto cibo nonnihil aſſumatur, diſcutit enim fumos, ac prohibet vapores ſurſum eniti, quod ipſum etiam præſtant aliquot grana maſthicis deglutita. Odorifera quoq; identidem naribus admoueri debent, præſertim quæ ſunt vibrantis naturæ ac calorifica, vt lignum aloes, gariophilli, roſmarini flos, ocynum, nigella, ſuccinum orientale quod ambra griſea vocatur, zubetum roſæ rubentes, caprifolij flos, ſpica Celtica, multaque alia quæ nullam

Coriandrũ incruſtatum.

Diacidonion vulgo carnes cotoniorum.

Mens odoribus recreatur.

grauitatem expirant, sed iucundum gratumq; odorem exhilant. Omnia enim hæc spiritus recreant, suoq; effluxu cerebrum reficiunt. Quod si res propemodũ deplorata sit atq; ad extremam obliuionem quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices iniungi debent oleo castorei, nigellæ, euforbij, costi, erucæ: intus verò momentum exhibeatur confectionis Anacardinę, aut ipsa lingua defricetur: dissoluit enim extremè frigidam humidamq; ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamque hærentem refulciat, quod ipsum & oximelle, Scillitica perfici potest, ac vino ardẽte in quo grana aliquot erucæ macerata sunt, ad hæc enim tanquam ad sacram anchoram confugimus in deploratissimis morbis, in mitioribus verò alia iam memorata adhiberi possunt, vt serapion de stechade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastorium, pliris cum musco, theriaca ad Mitridaticum. Experimento autẽ ac quotidiano vsu comprobatum est Agalochum

Memoria deplorata vt instauranda.

Anacardina confectio memoriæ vtilis.

Quid loquelam restituat.

Vt loquela restituatur apopleticis.

chum quod vulgo lignum aloes vocatur, vel ſuffitum vel naribus admotum mirifica eſſe vi in corroborando cerebro ac ſenſibus excitandis, adeò vt ſi in puluerē redigatur admixtis aliquot gariophillis, atq; oſſe de corde corui, eaq́; oleo nigellæ commiſceantur, eas vires conferre cerebro, vt ſi galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac crocire non deſinat.

Agalochi aut ligni aloes vis.

Gallus vt continenter & indefeſſe cantillet.

De Calidi & ſicci corporis ſtatu & habitudine: Obiter qua ſit natura, conditione, ac moribus animiq́; propenſione homo biloſus ſeu Cholericus.

CAPVT QVINTVM.

QVum nihil ſit in externis naturæ rebus diuturnum ac ſtabile, nec quidquam vigorem ſuum conſtanter tueatur, ſed omnia iacturā patiantur ac vergant in deterius, tùm humanæ quoque res varias mutationum vices ſubeunt, grauesq́; lapſus atq; inclinationes patiuntur. Sic Calidus & humidus corporis ſtatus ætatis progreſſu ad calidum ſiccumq́; habitum

Omnia mutatione obnoxia.

deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum ſenſim taciteque abſumit ac depopulatur, totiq́; corpori ſiccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturæ eſt aduerſiſſima. Vt enim accenſis ceries ac funalibus flamma pabulum & quo alitur fomitem depaſcitur, quo exhauſto, vtriq́; extinctio imminet & interitus: ita inſitus calor ſuccum geminum quo ſubſiſtit ac fouetur: pedetentim imminuit, ſibiq́; atq; vniuerſo corpori exitij cauſam miniſtrat. Corporis autem conſtitutio quæ ex calida ac ſicca qualitate emergit, ab eaq́; appellationem ſortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem bilioſum conſtituit, ob flauem ſcilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo conſtituuntur diſcrimina, vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori ineſt. Naturalis autem bilis excrementum eſt concocti ſanguinis ſapore amaro, colore verò effectuque igneo. Flaueſcit enim ac ſplendida eſt, vbi hæpatis calor moderatus exiſtit: vbi verò viſcus hoc plus

Simile à cereis ac funalibus.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturam.

ſatis accenditur, ebullit quoq; bilis atq; efferueſcit: illiq; color in luteum obſcuratur: quali conſpici ſolet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis Joppenbier nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vritur, nimioque feruore torretur, atq; nigeſcit, quo fit vt fuluus color in opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnunquam ſe profert, vbi diffuſus bilioſus humor in cutem erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius ſanguini mixta tranſit in venas, quò is commodius anguſtos quosq; meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum expoſcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculum, iecoris infimæ parti ad nexum relegatur, mira ſolertia id prouidente naturæ opifice, vt cui viſceri attrahendi perficiendique alimenti vim admirabilem eſſet elargitus, conceptaculum quoque ſuperuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc poſſint deriuari,

Simile à Ceruiſiæ & olei colore.

Flauæ bilis munus.

siquidem bilis eius est naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atq; agitatione velut face subdita excandescimus atq; animo concitamur. Vnde apposite Ira definitur ardor & ebullitio quædam sanguinis circa cor, quam cerebrum quoq; incalescit ab humore bilioso excitata, quæ si quando illata est iniuria, vltionis est auida. Inferioribus verò partibus eum vsum præbet vt intestina ad excrementorum deiectionem extimulet, irritetq;: cuius rei causam prouida solersq; natura excogitauit ac emoluendisq; huiusmodi superuacaneis humoribus, nempe renes atq; vrinarios tramites: intestinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia continenter excrementa excutit, vesicam, aures, & subcutanea spiracula quæ pori vocantur, discutiendis sudoribus destinata, quorum pleraq; si obstructione laborant, totam noxij humoris colluuiem intus cohiberi contingit, atq; in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis seu bilis flauæ receptaculum, ea sentina

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

tina quam ab hepate exhausit, exonerare se nequit, illam vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatem refundit: quò fit, vt per vniuersum corpus bilis effusa sanguinem quum qualitate sua, tùm colore inficiat: hinc Ictericus & morbus Regius, sic dictus, quod exquisitissimum victum ac mensam regalem exigat, qui corpus vndiq; auriginosum efficit, hoc est, luteo ac flauo corceoq; colore perfusum vt argentum incrustatum auroq; obductum. Quod si gracilia intestina seu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamosiq; dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad cordæ similitudinem intestina conuolui ac contorqueri videantur. Contrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi tostiq; stercoris obstructione, quum biliosi humoris minor copia eò confluat, quàm vt excrementa possint excuti, ita si superior intestini pars affecta est, cibus: si inferior, oleta per os egeruntur, podice tam arctè occluso, vt ne fla-

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca passio.

tus quidem ab illo prodeat: multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrentesq; febres, vbi extra venas illi putrescit: verùm quum in Medicorum libris passim obuij sint & accuratè descripti, illorum narratione supersedendum existimo. Cæterùm quæ sit calidi & sicci temperamenti, deniq; biliosi hominis natura & conditio, tùm quibus argumentis deprehendi possint, obiter indicandum.

Notæ calidi & sicci status.

Principio, vt externas notas persequar: Corpus huic constitutioni calidum, gracile, macilentum, musculosum, longitudine decenti ac moderata: quorum pleriq; tametsi statura pusilla conspiciantur, ac minus procera: alacres tamen sunt, erecti, agiles, inquieti, atq; vt apes insecti genus exile & minutum,

Simile ab agilitate apum.

Ingentes animos paruo sub corpore versant.

Virg. lib. 4. Georg.

Color verò ijs fuscus aut rubore quodam perfusus, præsertim vbi incandescunt, aut incalescit exercitatione corpus, plerisq; autem pallidus aut subluteus, Cutis hispida arterius venisque amplis ac conspicuis (neque enim

sub

ſub carne deliteſcunt) vt quam ſimul cum adipe calor diſſoluat, Vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, Pulſus citus ac velox, vti etiam inceſſus, Lingua volubilis & expedita, Capillus verò niger, pleriſq; criſpus, atq; intortus, vbi calor & ſiccitas eſt intenſior, qui ſerius caneſcit, at ob ſiccitatem citò defluit, Naſus magna ex parte aquilinus, & aduncus nonnullis autem præſertim Germanis, Sarmatis, Pannonijs ac Belgis rutila barba, ac flaua cæſaries, quod euenit ex ſplendida lucidaq; ac ſyncera bili, quæ à calore feruido non deuritur. In Belgica autem à popularibus notari ſolent Aenobarbi, hoc eſt, rutila æneaq́ue barba inſigniti, aut quibus capilli rufeſcunt, quod illorum moribus aliquid vitij ſubeſſe cenſeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteq́ue occultari ac reſidere. Vt enim Themiſtoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurum pronunciauit, ſed aut inſigne Reipub. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ

Vnde flaua cæſaries.

Prouerbium in rubenti barba homines.

Themiſtoclis ingenium.

Describit Choleri cum

quoq; dictitant ab eiusmodi hominibus aut speranda optima, aut deterrima. Quin & hæc iactatur Prouerbialis sententia. Roter Bart selten gut / offt von Jüden art/ hoc est, luteæ aut flauæ barbæ homines rarò laudatæ esse indolis, aut spectatæ integritatis: quod in vita ac moribus omniq; actione improba quædam calliditas, & insidiosa astutia lateat, quæ in negotijs, contractibus, mercaturis, alterius dispendio se prodit, ac palam facit quibus sint artibus & fallacijs instructi: Quod vt in plerisq; eius notæ hominibus, quoniam laudabilis desit institutio, obseruari fatear: ita complures commonstrari posse video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad summum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem sit adiumento: passim enim in aulis principum, in consessu cœtuq; procerum, inter negotiatores honestos, & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conspiciuntur virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in rerum publicarum fun-

Suspecti ænobarbi.

Barba rutilia non semper improbum designat.

functionibus præclarè ſe gerunt, omnibusq; ſe integros præbent & inculpatos: vt vir illuſtris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui non vni ſuo Lemnio, ſed optimatibus quibusq; vnice charus acceptusq; eſt, qui ſibi demandatas ac commiſſas legationes, quæſturas, prætorias functiones ſumma cum laude obit atq; exequitur. Quod autem triobolares quidam, infimæq; ſortis homines ea barbæ ſpecie & colore futiles ſint, pleni rimarum, qui hac atque illac profluunt, nec quidquam penſi habent, aut frugi ſunt: corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitioſos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisq; tales inconſtantes experiatur, fallaces, ſubdolos, vafros, aſtutos, ingenio vario, verſatili, verſipelli, πανούργῳ, obiter Punica lubricaq; fide, ita vt in negotiandi contractibus non deſit conſultum illis fidere: vt qui tanquam anguillæ murenæ, elabantur, atq; in negotio quamlibet intricato ſe expediant atq; eluctentur. Quibus ſi accedant alia corpo-

Petrus Carbonarius.

Vnde praui rutiliorum mores.

Homines lubrici fidei.

ris vitia, deterior est illis naturæ conditio, magisq; improba, hinc scitè Martialis.

Lib. 6. *Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine lesus:*
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Quæ vis illis indita est partim ab astrorum influxu, nempe Solis & Mercurij vi, partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris biliosi ac spirituum tenuitatem, quæ calore subtili perfusa ad huiusmodi actiones illos incitat atq; impellit. Sunt præterea inter hos variæ conditionis homines, nempe ardeliones, hoc est, homines inquieti, clamosi, feruidi, volubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate, quibus vt appositè Iuuenalis:

Ardelio qui.

Sat. 3. *Ingenium velox, audacia perdita, sermo*
Promptus & Isæo torrentior, obiter illos
Esse putes quemuis hominem: tum dicier aptè
Grammaticus, rethor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere conspici solent pantomimi, histriones, circulatores circumforanei, agyrthę, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccentę qui incessu, manu, vultu, oculis,

voce, gestibus actuosi sunt ac actabundi, omnibusq́; se negotijs, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitijs immiscent atq; ingerunt. In somno tumultuosi vt qui exilant, ob feruidos spiritus qui etiam sopore oppressos erigunt atq; ad motum incitant. Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosq́; mores, studia, animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit vt quicunq; calida & sicca constitutione existit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer. *Hor. in arte Poëtica.*
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. *Iuue. sat. 6*

Qui tamen vt leni momento incandescat, ac sit natura iritatior: ita subsidente bile confestim deferuescit ira, ac redditur placabilis. Cæterùm quum præter flauam bilem quæ vua naturalis dicitur, plures sint humoris huiusdifferentiæ, ac sua cuiq; natura & conditio: de singulis obiter differendum. Principio à flaua bili procreatur pallida, eo, quo *Pallida bilis vulgo citrina.*

quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum languescens: viget autem ineunte vere vnà cum sanguine in iuuenili, & quod in dies adolescit, corpore: quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infestari soleat, siquando is humor oborta obstructione, putrescit atq; extra venas effusus inflammatur: cui affinis est spuria nothaq; tertiana, sic dicta, quod non ex syncera flaua bili, sed non nulla pituitæ parte excitatur. Nam æstuosa febris quæ καῦσος Græcè ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putredine, accenditur, quæ deliria ac phrenesim, mentisq; alienationem inducit. Siquidem sic affectis absurda quædam simulachra animo obuersantur, ac mentem formidine nocturnisq; facibus trepidantem.

Febris tertiana vnde.

Febris æstuosa.

Luc. lib. 7.

Exagitat vesana quies, somniq; furentes,
Atq; aliena premit vani terroris imago.

Biliosis terrifica somnia.

Omnia siquidem ijs conflagere videntur, atq; ædificia, villa prædia incendi funestisq; cædibus ac tumultu bellico omnia compleri, quorum ple-

raq; etiam citra febrim euenire ſolent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ ſi quando corpori mentique infeſta eſſe pergunt, confeſtim expurgata bili vomitu, ſudore, alui deiectione, quæ radice Pontica perfici poteſt, atq; vrinam prouocantibus, vt eſt veſicaria, aſperagus, apium hortenſe, aniſi & feniculi ſemen, immutanda victus ratio: reiectisq; calidis, pinguibus dulcibus quę in bilem promptiſſimè tranſeunt, præter vuas paſſas & glycyrrhiſam, hoc eſt, radicem dulcem, exhibenda quæ ſanguinis feruorem temperant diluuntq;. In primis autem ſomnus inducendus lactucis atq; acetarijs, quæ cerebrum omnesq; partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & ſiccis omnibusq; biliosis multa noxia ſint & pernicioſa, tùm nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neq; enim aridis ac macilentis quidquam adimi poteſt, quin potius ſaginari poſtulant, atq; vt pecudes opi-
ma

Bilis qualiter purganda.

Somnus biliosis vtilis.

Simile à saginandis pecoribus. ma irriguaq́; paſcua: ita illi delicatas menſas exigũt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, putationem reſpuunt, nec coërceri ferro ſuſtinent: ita extenuata corpora & quibus multa deſunt, quod ad firmum corporis habitum ſpectant, nulla ſui parte mutilari, aut ijs quidquam eripi debet. Cæterùm alia eſt bilis ſpecies quæ à naturali ratione ac modo exceſſit ac degenerauit, Vitellina medicis dicta ab oui luteo, cuius colorem refert & conſiſtentiam: nam immodico calore craſſeſcit, atq; igneum intenſeq́; luteum colorem concipit, quàm ſi putreſcere contingat, atq; inflammari, ardentiſſimas illa febres excitat. Quocirca quum hæc bilis à mediocritate deſciuit ac delapſa ſit, contraria inſtituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri poſſit atq; excutere: nam ſi ſimilibus nutrimentis illam fouere tueriq́; pergas, exaſperabis intemperiem, atq; oleum flaminæ adieceris. Eſt & alia bilis ſpecies Porracea à porri

Simile ab arborum putatione.

Vitellina bilis.

Oleum camino.

Porracea & praſina bilis.

virore

virore nuncupata: nam viridescit atq; herbaceo colore conspicitur, quæ in ventriculo ex vitiosis prauisq; succis gignitur, atq; oleraceis, cuius generis sunt allium, porrum, cepe, nausturtium, eruca, brassica, bëta, cheriphillon: quum enim huiusmodi alimenta à natura domari vinciq; nequeant, ac concoctione in salubrem succum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nõnunquam vomitu excussa linguam & fauces amarulento acutoq; sapore imbuit ita, vt ægrè suauiori liquore elui queat atq; aboleri. Solet quoq; noxius is humor nonnunquam in iecore ac venis ex grauissimis morbis produci, si quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quẽ vomitione excussisse perniciosum atq; exitiale Hippocrates pronunciat. Ex hac producitur aliud etiam excremẽtum tùm reliquis deterius, ab æruginis similitudine Aeruginosa bilis vocata, quæ ex porracea vehementiùs deusta conficitur. Siquidem excocta intensiore calore humiditate inarescit, atq; eruginis *Lib. 2. prædict. ca. 39.* *Aeruginosa bilis.*

speci-

ſpeciem æmulatur, quod ex ignitis re-bus, quibus bilis natura aptiſſimè com-poni poteſt, dilucidè perſpicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde in atroces car-bones, poſtremò deflagrante prorſus igne ſopitoq; calore, in cineres: Ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur: deinde inualeſcente calore præter naturam porracea, cui ſuccedit æruginoſa, poſtremò glauca ac cæru-lea, quod Glaſti & Iſatidis herbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui poſtremo in ex-actam atram bilem tranſmutatur. Quę bilis ſpecies venenatis qualitatibus im-butæ, memtem malitioſis moribus, corpus verò fœdis morbis contami-nant, quorum pars magna ægrè expu-gnari poſſunt, ac medicantis opem re-ſpuunt, vt ſunt Carcinomata, cancri, phagedena ab exedendo nomen ſorti-ta, mentagra, morphea, carbunculus, ſacer ignis, qui vulgo Antonio aſſcri-bitur, herpes, Eſtionemus quam Auli-ci qui ferè illi obnoxij ſunt, Lupum vo-cant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat.

Glaſtum weet.

Bilis malignitas.

cant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad ossa vsq; depascitur, illaq; cariosa efficit, ac membro vitam sensumque doloris adiuit, quibus accedunt complures alij formidandi ac contagiosi morbi, quos hæc humorum colluuies secum deuehit, sic vt non aliud, quàm olidum & putre cadauer homines circumferant. *Lupus morbus.*

Atq; artus fœda sanie, taboq; fluentes. *Virgil. Aene. 1.*

De frigido & sicco corporis habitu, Cui quoniam homo Melancholicus subest, atq; atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari poßit edocet.

CAPVT SEXTVM.

FRigida & sicca qualitatum coniugatio habitum constituit longe deterrimũ, quum enim vitæ salus & conseruatio in calido & humido consistat: cui cedo illa qualitas & corporis constitutio approbari posset, quæ vitæ fomenta, ac valetudinis præsidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac vicissitudine

ſtirpes, animantes, homines, quæq; ſpi-
rant, ſi quando calida & humida qua-
litate ſpoliari contingit ac deſtitui, ſpe-
Mors quid. ctare ad interitum. Neq; enim Mor-
aliud ſtatui poteſt, aut aptius definitio-
ne explicari, quàm vitæ ac ſpirabili-
naturæ abolitio, atq; interitus, prima-
rumque qualitatum quibus humore-
ſubſiſtunt ac fouentur extinctio. Si
quando itaq; ad has qualitates deuen-
tum ſit vel ex morbi conditione, ac
natura, vel ætatis ratione atq; anno-
rum decurſu, quiſq; ſibi mortem im-
minere perſuadeat, ac non procul ab-
Homo multis caſibus expoſitus. eſſe vitæ terminum, nam incertos atq;
inopinatos caſus qui omnibus mo-
mentis cuiq; noſtrorum impendent,
huc non referendos duco, quod præter
naturæ rationem ac violenter ingru-
ant, vitamq; præmaturè depopulen-
tur: qui vt nemini terrori eſſe debent,
aut metum incutere, vbi vel iter ingre-
ditur, vel mari ſe committit, quum
Securitas hominis Christiani vnde. Chriſtiani hominis ſit ſucceſſum euen-
tumq; totius negotij, diuinæ prouiden-
tiæ cui innititur, cõmendare: ita etiam
in

in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non eſt quod ſpes infringatur, aut langueſcat curandi corporis induſtria: ſed dum aliquid vitæ ſupereſt, ea adminicula ac fomenta adhibere nō deſinat, quæ vſui eſſe poſſint in producendis annorum ſpatijs, nam multa nobis Dei munificentia ſuppetunt, quibus id cumulatè perfici poſſit, Vt enim arbores infœcundas, cultu atq; induſtria feraces reddimus, atq; agros ſteriles, longoq; arandi ſerendiq; vſu exhauſtos, ſtercorando inſtauramus, ac reſtibili fœcunditate poſt liminio ſementi meſſiq; reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atq; ad ſiccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atq; ad deſtinatum præfixumq; vitæ terminum, tanquam ad optatum portum prouehimus, cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciam, nemo, ſi æquus ſit rerum humanarum æſtimator, improbare poterit, modo erecta in opificem penes quem omnia conſiſtunt, mente ac voluntate,

Non deſpondendus animus.

Simile ab arborum & agrorum cultura.

Quatenus aliquid optandum.

ad illam sua quisq; vota referat, illiusq;
arbitrio singula moderari fateatur. Cæ-
terùm quum humor melancholicus
frigidæ & siccæ qualitati subsit, nec vlla
Melancholiæ nemo non particeps. statui potest habitudo, quæ hinc emer-
git deterior, aut minus commodam
valetudinem constituat, de huius con-
ditione, natura, effectu, viribus, diffe-
rentijs, & quantopere corpus animumq;
que efficiat, differendum. Est enim ma-
xima hominum pars ineunte vere &
autumno, quibus anni temporibus is
Li. 2. apho. 20. humor redundat atq; effunditur, me-
lancholicis affectibus obnoxia, præser-
tim qui rebus politicis aut studijs lite-
rarum atq; intempestiuis lucubratio-
nibus sunt addicti. Siquidem ex im-
moderata mentis agitatione natiuus
Studiosi melancholiæ expositi. calor extinguitur, ac spiritus quum ani-
malis, tùm vitales attenuati euanes-
cunt, quo fit vt exhausto vitali succo
ad frigidum siccumq; habitum deuer-
gant. Duæ autem constituuntur melan-
cholici humoris differentiæ, vna natu-
ralis, altera quæ præter naturam cor-
Melancholia duplex. pori inest. Melancholia verò quæ ho-
mini

mini natiua existit ac familiaris, cæteris mitior est, minusq; infesta. Nam cum sanguine in senas delata, suæ sortis ac conditionis membra alit, illisq; nutrimenta ministrat, vt sunt ossa, cartilagines, ligamenta, nerui. Est enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non absimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labrisq; vt viscus, adhærescunt, quo fit vt retinendi vi sanguinem imbuat, ac reddat spissiorem: quoniam quando verò sanguini subest, atq; eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id sapori existit non acido prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperant, sed subaustero quem Ponticum vulgo vocant, qualis est maturescens vua ex qua mustum exprimitur, quum nondum exactam maturitatem consequuta est, quale desinente autumno è Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendam hominum auiditatem ac desiderium, quod quum gustu sit acerbissimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt,

Melancholia cui humori similis.

Simile ab elixatis animantum pedibus.

Qui sapor humori melancholico.

Simile ab acerbo villo.

quod fastidiosis magis sapiat, ac palato sit gratius. Atqui vt fraces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemq; saporem atq; odorem aliqua ex parte refert: ita succus melancholicus qui à sanguine defluxit, eius saliuam gustumq; retinet, quo circa minus appositè atra bilis hic humor vocari sustinet, quum nulla adsit adustio, sed vt Galenus ait, sanguis aut succus melancholicus, quæ nihil aliud est, quàm siccior densiorq; pars sanguinis, feci qui subsidet atq; in imum dolij decumbit, vigoremq; vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assimilis. Et quemadmodum vini infimum seu floces, hoc est, purgamenta ac feculenta proluuies quæ Drösen Belgis dicitur & moeder / vel potius à lutentia turbidaq; fece modder / vsui est nostratibus in conficiendo vino caustico seu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus melancholicus qui vt triuiali verbo rem designem, sedimen est & colamentum sanguinis salutarem vsum habet atq; vtilitatem: nam

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen in musto.

nam pars vna venas subit, suamq; operam sanguini præstat: altera superiori cognata & affinis, ab hepate in splenem deriuatur, quæ postmodum in ventriculum effusa, cui sinistra parte incumbit, suaq; acrimonia ad ciborum appetentiam, atq; edendi auiditatem stimulat, irritatq;. Est autem id viscus molle, rarum fungosum, spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis sanguinis fecibus destinatum, quod plerumq; ita turgescit, in eamq; molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppressurum videatur, quod ipsum queritur Plautinus leno Cappadox:

Splenis vsus & natura.

In Curcul. Act. 2.

Valetudo decrescit, accreßit labor.
Nam iam quasi zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios,
Nihil metuo, nisi ne medicus disrumpat miser.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredarijs, cursoribus, velitibus, ferentarijs moram inferat, atque impedimento sit: persuasum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viscus, vel admoto cauterio aduri: quum

Splen agilitati officit.

Splenem non posse adimi.

absq; vitæ iactura adimi nequeat, vt nec castori amphibio, hoc est, ambigui generis animanti testes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi, atq; insequentibus obijci, quò vitam redimat: quanquam id viscus si supra modum intumescat, cohiberi potest ac reprimi absynthij Pontici ac vulgaris vsu, asplenio, polypodio, sena, epichimo, rosmarino, cappare, cassutha, fumaria, phyllitide quæ vulgo scolopendria ac lingua ceruiua nominatur, amigdalis amaris, nucleis persicorum, tamarice ac mirica: nam si excrescat, corpus attenuatur ac macillentum efficitur, sic vt appositè Traianus imperator fiscum spleni pronunciarit assimilem. Vt enim vbi fiscus atq; ærarium principum augescit ac locupletatur, atteritur populus: ita excrescente splene contabescit corpus ac macie conficitur. Quum itaq; excogitatum sit hoc membrum à naturæ opifice, vt hepar despumet, atq; ab impuro lutulentoque sanguine reddat purgatius: modis omnibus efficiendum, ne quid incom-

Quæ Spleneticis vsui.

Splen fisco assimulatur. Traiano Cæsari.

incommodi concipiat: ſiquidem liene obſtructo aut imbecillitate affecto, ſuccus melancholicus per corpus vndiq; diffuſus fuliginoſo ac fuſco colore cutem inficit, mentiq; varijs imaginibus ac ſpectris infeſtus eſt.

Quod ſi munere ſuo probè defungitur, ac ſordes ſanguinis exactè combibat, hilaritatis ac geſtientis effuſæq; letitiæ occaſionem hominibus præbet: ex ſyncero enim, atq; à limoſa fece expurgato ſanguine ſpiritus lucidi puriq; emanant, à quorum puritate mens exhilareſcit, atq; inter feſtiuos ſodales in iocos, riſus, facetias, lepôres, laſciuiam ſunt effuſi: quod etiam vuidis vinoq; liberalius perfuſis vſu venire ſolet, qui tametſi natura tetrici exiſtant, atq; in omni vitæ actione, fronte, oculis, ſupercilijs, inceſſu ſeueritatem quandam præ ſe ferant, vbi vino incaleſcere incipiunt, atq; inter præſtantioris formæ nymphas verſantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenij ac morum aſperitatem excutiunt. Sic noui ſpectabiles aliquot ac Senatorij ordinis viros

Splen vnde riſum moueat.

Seueri vino exhilareſcunt.

Melancholici quando effuſe hilares.

viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ assuetudine ab omni prorsus hominum contubernio alienos, facie vultuque seuero, caperata fronte, adductis superciliis, oculis toruum intuentibus, & qui subinde in obliquum detorti, obuijs minitari videantur, ipsoq; aspectu terrorem incutere: qui tamen in puellari consessu, cœtuq; Geniali detecta persona habituq; Stoico, in obeundis saltationibus ac tripudijs perficiendis, agiles essent, & expedit: verùm peracta nuptiali celebritate, rursus ad ingenium, ad pristinos mores, ad solitam grauitatem erat reditus. Quibus ego consultor esse soleo, vt huiusmodi sodalitijs se ingerant, illosq; congressus crebro venentur: quò expoliri possint humanitatis vsu & consuetudine, atq; ab illa personata seueritate desuescere, sibiq; ad connubij societatem aditum patefacere. Spleneticis itaq; & quotquot natura mœsti sunt, menteq; obnubila, moderatus vini vsus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæq;

Tetrici assuescant sodalitijs.

æq; ſuauitatem pariunt: hac enim vi- *Simile ab*
endi ratione, calor natiuus vires con- *ignis agita-*
ipit, atq; vt ignis crebro motu ſplen- *tione.*
eſcere ac ſcintillare incipit, ſpiritus
uoque ſopiti exhauſta atri humoris
entina, diſcuſſáq; fuligine, reuiuiſcunt
c fulgore ſuo omnes ſenſus quorum
nens vtitur miniſterio, colluſtrant,
tque ad ſingulas actiones inſtruunt.
Quò mihi non prorſus abſurdum, nec
veritate alienum exiſtimari ſolet car-
nen id, tametſi triuiale ac minus ela-
oratum.

Mens ſapit, & pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras,
plen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus *Cordis prin*
non excluditur cor, vitæ ac caloris in- *cipatus.*
iti fons, vitaliſq; ſpiritus origo, vt cui
vis adſit ac facultas in obeundis naturæ
nunijs vel præcipua: ab eo enim viri
ſapientia celebres, ac rerum cogniti-
one imbuti, Cordati appellantur, & *Cordati*
qui ab ijs remotiores, vocabulis deſi- *qui.*
gnantur ab impotentia animi deſum-
ptis, alijsq́ue affectibus qui à tempe-
rantia ac moderatione longè diſſident:
hinc

Socordes qui. hinc Socordes denominati, qui desidiæ, languori, otio, ignauiæ se dedunt, quos nostræ ætatis Theologi Acediosos vocant, hoc est, tardos, improuidos, inertes, oscitantes, disidiosos, negligentes, quiq; ijs rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac seruatoris Christi nomen illustrant, nec ea consectari curant, quæ illis ad beatè viuendum salutaria sunt ac fructuosa. *Vecordes qui.* Vecordes verò cæteris deteriores existunt, qui non aliud, quàm fraudes, imposturas, cædes, insidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, *Mentis turbatæ signa.* atq; nefandą scelera animo menteq́; concipiunt: quæ internæ labes, ac mentis vesaniæ in oculis, facie, vultu, fronte, superciliis, totaq; externa specie ac corporis habitu euidenter se proferunt, in quibus depræhensi æstuant, obmutescunt, hæsitant, dissimulant, tergiuersantur, diffidentur, aut ambiguè *Genes.2.* ac perplexè respondent, deniq; vel culpam in alium transferunt, vt Aedamus, vel ægrè se expurgant: quale nobis exhibuit specimen apud Salustium

Cati-

Catilina homo factiosus, atq; in patriam ac ciues seditionis facibus armatus, cui ex conscientia scelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modò, modò tardus incessus, prorsus in facie vultuq; vecordia inerat. Similì quoq; furore Saul rex ad perpetrandas cædes multaq; funesta impulsus est. Cain quoq; ijsdem furijs ac mentis stimulis agitatus, quòd fraterna cæde cruentus esset, omnem sibi ademit salutis spem, omnem interclusit veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati sceleris confessionem extorqueret, atq; illum de immani crudelitate appellasset, Cain tanquam nullius sibi culpæ conscius, nihil compertum se habere testatur, quo loco hæreat frater, qua sit valetudine, quid rerum gerat, & quibus sit implicatus negotijs, impudenter se ignorare profitetur.

Catilinæ vultus.

1. Reg. 10.

Genes. 4.

Cain diffidentiæ exemplum.

Emergunt præterea ab imminuto corde menteq; parum firma, à qua appellationem sortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholię pars subest,

Excordes qui.

sed

ſed pecunia. Sunt enim rationis inopes, ſtolidi, inſulſi, inſipientes, ſtupidi deliri, quos ſcriptores minus culti inſenſatos vocant, Diuus Paulus quum Galatas ſtultitiæ inſimulat, ἀνοήτους vocat, hoc eſt, craſſos, indociles, tardos, ſtultos, ac rerum ſalutarium minus capaces, aut qui confeſtim ab inſtituto conceptaq; doctrina reſiliunt. Quocirca cerebrum ſeu mentis principatus tùm cordis robore ac viribus conſentit, mutuaſq; inter ſe operas conferunt, ſic appoſitè cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia: illis enim præſidijs res magnas fortiter atque animoſè aggrediuntur, quæq; animus concipit, ſapientia duce perficiunt atq; exequuntur. Cætera verò iam memorata viſcera ſua quoq; vi atq; efficacia inſtructa ſunt, ſic fel iracundiæ cauſam miniſtrat, atq; ad iram, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occaſionem præbet: Hepar verò ſanguine redundans, ac vino concalefactum, renes in amplexus ac concumbendi deſiderium, in libidinem, in luxum, laſciuiam

Galat. 3.

Cordis & cerebri conſenſus.

Mens cordi miniſtrat intelligentiam.

Fel iræ fons.

Hepar libidinis cauſa & renes.

ciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus, ſenſaq; mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, tùm vſu linguæ quæ proferendæ voci inſeruit, exprimit, ac mentis conſilia denunciat: Splen niſi quid obſtet, hoc homini præſtat, vt in iocos, riſus, cachinnos, laſciuiam, petulantiã effuſus, nihil minus, quàm ſeria meditetur. E contra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atq; vel imbecillitate, vel obſtructionis impedimento, iecur operam ſuam deneget, multa ſecum adfert incommoda quæ menti æquè ac corpori infeſta ſunt, nempe mœrorem, triſtitiam, metũ impendentis mali, pauorem, anxietatem, formidinem, deſperationẽ ac diffidentiam, hoc eſt, nullam ſpem ac rerum meliorum expectationem: quæ animi mentisq; affectus atq; ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniãt, adeò vt etiam totius corporis forma ac decor euaneſcat, omnisq; externa ſpecies, tanquam argumentum, fuligine obſcuretur, non ſecus quàm in

Pulmo & lingua conceptus denunciant.

Splen quur letitiæ cauſa.

Splen mentem obnubilat.

Perturbationes animi.

Simile à fumosis ædibus. ædibus ex fumo vndiq; diffuso, nitida quæq; fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluentius eò confluunt, quàm vt calor atque insita membri vis possit conficere, grauiore mole labascit atq; opprimitur.

Simile à baiulis. Vt enim quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit, suo plerumq; ac rerum quas deferendas suscipit, damno ac iactura: ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur, quàm perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosq; morbos

Splenis morbi. concipit. Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus acidis infestatur: Hypocondria seu præcordia inflantur ac tumescunt, corpus fit gracile atq; extenuatur, gingiuæ purulentis pustulis exhulcerantur, dentes efficiuntur luridi, rubiginosi, mobiles, cani, exesi, os fœtidum, fauces olidæ.

Pers. Sat. 4 *Gutture sulphureas lente exhalante mephites.*

Ad splenis quoq; morbosam intemperiem, affectusq; vitiosos hunc morbum

pum refero, quem veteres Stomarac-cen & Scelotyrben nominant, Belgæ & præſertim Phriſij, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxij ſunt, populari ac gentilitia voce Schorbock, inculti ſcriptores Scarrificationem ventris vocant. Contrahitur autem ex fœda humorum colluuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas inficit: cuius quoniam pars in pedes decumbit, confeſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages diſſoluuntur, color circum femora ad imum vſq; calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curandi ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicæ decus atq; inſignia, ſumma laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterùm omnia hæc ſplenis incommoda perferri poſſent, ac tolerari mitius,

Guilielmi Lemnij de Stomaracce liber vulgo ſchuerbock, cui grando porcorum affinis.

modo infima membra, partesq; abie-
ctæ atq; ignobiles his tantum malis es-
Simile à cloacis domesticis. sent expositæ (quanquam illæ non mi-
nus necessariæ sunt, quàm forices in æ-
dibus ac cloacæ proluendis sordib⁹ de-
stinatæ) verùm cum principes partes ac
mentis organa pari malo inuolui, va-
rijsq; affectionibus lacerari contingat,
res maiorem diligentiam exigit, atque
acrius in profligandis huiusmodi ho-
stibus insistendum. Siquidem vapores
tetri tanquam ex palude ac camerina
quadam sursum delati, cerebrum in-
suaui tristiq; halitu afficiunt, ac spiritus
animales aliena qualitate imbuunt:
hinc mentis inquietudo & alienatio,
Signa affecti cerebri. cogitationes absurdæ, somnia turbu-
lenta, capitis vertigo, aurium tinnitus,
oculorum caligines, luctuosa suspiria,
cordis tremor ac palpitatio, quibus ac-
cedit animus mœrens & deiectus, an-
xius, pauidus, meticulosus adeò vt in
hunc modum constituti, omnibus dif-
fidant, amicos hostesq; iuxta metuant,
omni momento circumspectent, ac si
quid increpuit, aut si qua leuissimus

stro-

strepitus exortus est, expauescant, ac metu penitus concutiantur: etiamsi nulla subsit formidinis causa, nec quisquam tàm afflictæ menti vllam tremendi occasionem præbuit, à quibus si sciscitetis, ac sis percontatus, quur se macerent, curaq; inani ac mœrore ad tabem vsq; se conficiant: aut nihil aut grauate respondent sic, vt eius rei causa ex hominum contubernio se subducant, ac societatem amicorum perosi, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum appellatus, ac Bellerophon qui vt Homerus refert, animi ægredines, ac mentis dolores captata solitudine excutere tentabat, *Mentis inquietæ tormenta.* *Thimon osor hominum.*

Nam miser in syluis mœrens errabat opacis, *Iliad. 3.*
Per campos solus latos, perq; auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Contingit autem multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alij enim ex hęmorrhoidum mensiumq; suppresso *Causa melancholici affectus.*

profluuio, aut ſubſiſtente cohibitaq́u
conſueta aliqua emanatione huc de
lapſi ſunt. Nonnulli ex longo diutino
q́ue mœrore ac mœſtitia, vel ex paren
tum obitu, vel rerum fortuitarum ia
ctura ac detrimento, aut deniq; ab ali
cuius rei potiundæ fruſtrata ſpe ac de
ſiderio huic deuenerunt. Non deſun
qui ex lucubratione intempeſtiua no
cturnisq; vigilijs, ac vita vmbratili, ſo
litudine, inedia, penuria, anguſtia, ve
etiam ab alimentorum vſu & conſue
tudine habitum melancholicum con
traxerunt, atq; ad frigidam ſiccamq́u
intemperiem ſunt delati. Plerią; con
ſcientia ſcelerum ac flagitiorum, qu
ab ijs patrata ſunt, recordatione, au
vitæ per nefarias libidines atq; effrena
tas cupiditates tranſactæ memoria i
melancholicos affectus demerſi ſun
qui nonnunquam eò illos adigunt, v
cæcitate, animi furore, amentia, men
tisq; errore agitati vitæ tædium conc
piant, multaque dira atque acerba pa
tiantur. Siquidem vt appoſitè Iuuena
lis:

Anxietatis animi tortura.

Per

Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat, *Satyr. 13.*
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt,
Continuo templum, & violati numinis aras
Conspicit in somno, ac mentem sudoribus vrget.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tempore cœli.

Vide Lector optime sceleratæ afflictæq; mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus opt. max. fidei etiam ac pietatis desertoribus, quiq; à sacratissima Religione, ac Dei verbo desciscunt, obuentura denunciat, sic vt iuxta Prophetam *illis immittat spiritum vertiginis, & errare faciat in omni opere,* sicut solet ebrius & vomens, sic vt ob mentis cecitatem ac Dei negligentiam, eiusq; verbi contemptum nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo se fulciant, aut securos præstare possint: sed sunt illorum conceptus, cogitationes, consilia perturbata ac confusa, si quidem innituntur ac se inclinant in parietem caducum, hoc est, in rem parum firmam vel potius noxiam, atq; vt Esaias ait,

Conscientiæ scelerum.

Esaiæ 19.

Neglectus pietatis pœna.

In caducum parietem inclinare.

Cap. 36. *confidunt ſuper baculum ſeu ſcipionem arundineum*
Scipioni arundineo inniti. *confractum*. Quo deſignat, illos ſpem in
eo figere, qui tantum abeſt vt prodeſſe
poſſit, aut aliquid præſidij adferre, vt
4. Reg. 18. etiam noceat incumbenti, ac palmæ
Cap. 29. vulnus infligat, *manuśq;* vt Ezechiel ait
laceret. Sunt præter hæc complura ex-
empla, quibus Deus impios terret, ac
deſertæ contemptæque religionis pœ-
Deut. 28. nam minitatur. *Quod ſi inquit, vocem Dei tui audire recuſes, percutiet te furore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore: eritq; vita tua quaſi pendens ante: timebis die ac nocte, tuæq; vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac ſpectra, quæ oculis tuis obuerſabuntur*. Rurſus loco alio, quo etiam
teterrimos animi morbos non defutu-
Leuit. 26. ros indicat. *Viſitabo vos velociter inquit Dominus; in frigore, egeſtate & ardore, fugietis nemine perſequente, ac terrebit vos ſonitus folij volantis, occumbetis nullo profligante, & tabeſcet anima in iniquitatibus veſtris*. Non mitiora imprecatur
Hiere. 17. Hieremias ijs, qui à Deo deficiunt, il-
liusq; verbo obſiſtunt, ac cultores veri-
tatis opprimere nituntur. *Non ſis tu mihi formidini, inquit ſpes mea in die afflictionis: confundan-*

lantur qui me persequuntur, & non ego: paueant illi & non ego: induc super illos diem afflictionis, & duplici contritione contere illos. Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, ùm rerum fortuitarum iactura affligitur, in corpore quoq; accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaq; hæ furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex varijs diuersisq; causis emergant: in primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: Proximum est corpori præstare suam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quæ corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari possint ac nonnihil solatij percipere, sunt enim commiseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus censeri velit, illis insultare debeat, sed deplorare potius atque indolere, quod eò delapsi sint, atque à rationis mentisque iudicio inciderint. Scitum est illud Pauli, quod his etiam accommodari potest. *Qui sibi videtur stare, obseruet ne cadat.*

Duplex contritio que.

Melancholici subleuandi.

1.Cor. 10.

Pauli locus explicatus

Quo quemq; commonefacit, in omni humanæ vitæ cursu atq; actionibus ne rebus secundis nimium elatus plus satis illis fidat sibiq; securitatem polliceatur: fieri enim posse, vt ingruente externo aliquo impulsu concutiatur, ac grauioribus, quam quos paulò ante irriserit, corpus animiq; morbis succumbat, atq; obruatur. Cæterùm vt cuiq; innotescat, quibus argumentis atq; indicijs frigidus & siccus habitus depræhendi possit, eius notas quæ in externa specie elucent, quæq; in intimo mentis recessu occlusæ, actionibus dictisq; se proferunt: tùm quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniam autem huic constitutioni Melancholica natura subest, eadem quoq; signa huc referenda sunt. Si cui enim frigidi siccique corporis habitudinem excutere atq; in Melancholicos defigat oculos, primo quoq; intuitu omnia inter se consentire, atque ad eandem amussim quadrare perspiciet. Siquidem eiusmodi homines corpore apparent squallido, macilento, arido, strigoso,

Notæ frigidi & sicci habitus.

cute

cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex ſiccitate velut cornu ac corium, incur-ueſcunt, præſertim vbi firmatus eſt habitus, atq; adauctus qualitatibus, altius radices egerit: quales conſpici ſolent in extenuatis morbo ac ſeniculis. Et quoniam omnes partes corporis flac-ceſcunt, atq; ali deſinunt, crines rare-ſcunt ac ſenſim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Om-nibus enim Spleneticis color deflore-ſcit, tumeſcunt pedes, ventriculus cru-ditate afficitur, atq; ab influxu vitioſi humoris, ructibus, acidoque vomitu ſubinde infeſtatur, quo erumpente vnicè ſubleuantur. Quod verò ad ani-morum notas ſpectat, difficiles ſunt, queruli, moroſi, duri, intractabiles, pręfracti, ad rem attenti ac pecuniarum auidi, verùm parci & tenaces, quiq; re-bus partis abſtinent, nec ijs perfruun-tur, aut ad vſus vitę neceſſarios accom-modant. Ex inceſſu quoq; illos depræ-hendes: vtuntur ſiquidem tarditate quadam, ingreſſuq; lento ac compoſi-to, obſtipo demiſſoq; capite, aſpectu,

Splenetici decolorati.

Notæ animorum melancholicorum.

vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tanquam è Trophonij antro, aut ſpecu aliquo ſubterraneo (qualis eſt apud Hibernios fabuloſus Patritij hiatus) nuper reuerſi, adeò vt quum illos Saturni ſidus vnà cum melancholia informet, taciturnitati ac ſilentio, tanquam voto, ſunt aſtricti, ſic vt ægrè ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaq; & pleraq; alia frigidum ſiccumq; habitum ac melancholicæ naturalis quæ à puritate nonnihil deflexit, conditionem comitari ſolent. Cæterùm quæ præter naturam corpori ineſt, multo eſt deterior, ac magis pernitioſa, denominatur illa appoſitè Atra bilis, quæ triplici differentia compræhenditur. Vna enim ex melancholico ſucco emergit, quæ aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerem tranſit, vt fomites ac nutrimenta aduſtione atq; ignis ardore deflagata. Putreſcens autem acidam atque acerbam qualitatem aſciſcit, aut acrimonia quadam imbutam. Quæ verò ex ardore progreſſa eſt deurit atque acri

Trophonij ſpecus.

Patritij antrum.

Melancholia non naturalis triplex.

Simile à rebus deuſtis.

acri mordaciq; vi corpori infesta est, hoc à succo melancholico differens, quod fex vsta à non vsta: nam fex quæ nullã adustionem passa est, mitior est, quàm illa ex qua vel aqua vitæ seu vinum feruidum, aut alius liquor elicitur. Secunda quæ omniũ deterrima à flaua vel lutea bili deusta conficitur, quo fit vt picis in morem nigra sit ac splendescat, vt gagates, lapis, bitumen, colophonia, & resinata quædam luteo nigroq; splendore perfusa, ob igneam partium in densa compactaq; materia cõsistentiã: nigra itaq; ipsa colore conspicitur, vbi non ignescit aut accenditur, vt sunt ebuli, sambuci, ligustra Pæoniæ baccæ, aut cerasi nigræq; vuæ acini, quorũ succus atro vel sanguineo colore manus inficit. Quod si inflammari illã contingat, atq; ardorem concipere, colorem exhibet corasceũ, atq; igniti fulgentisq; auri purpureo nitore diluti, assimilem. Hinc vbi ignescit immoderatius, animi furor & concitatio, mania, insania, rabies: econtra vbi omnia intra mediocritatem consistunt, acumen ingenij, præ-

Atra bilis quæ propriè.

Atræ bili quis color, vbi ignescit.

præſtantia doctrinæ, inuentionis ſubtilitas, lingua diſerta, ac loquendi peritia abunde inſtructa. Poſtrema atræ bilis ſpecies, pituitæ combuſtione concipitur. Quoniam itaq; varia atræ bilis diſcrimina, ac Melancholici diuerſa ſunt conditione, natura, moribus, animi propenſione, forma corporis ac coloris ſpecie: ſuis quiq; indicijs obſeruari debent. Siquidem qui ex aduſta bili aut aſſato ſanguine in hunc habitum deuenerunt, amplis ſunt tumidisq; venis: nam flatu turgeſcunt, colore corporis fuſco, atq; abunde hirſuto, capillo denſo ac numeroſo ob caloris copiam, labris prætumidis propter humoris ac ſpiritus flatuoſi in ſublimes partes concurſum, quò fit vt & oculi illis nonnunquam promineant, rurſus ſubſidentibus humoribus aliquando recondantur, nunc volubiles ac permictantes, nunc quieti atq; inconniuenter immobiles: lingua verò quæ mentis arcana detegit, atq; in apertum profert, modo prompta & expedita, modo hæſitantior atq; in proferendis vocibus

Signa atræ bili obnoxij.

bus tarda, blesa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis, regionis, auræ caliginosæ vel serenæ, deniq; cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat frigidoq; aliquo humore imbui. Est autem humor hic multiplex, varius, multiformis, qui miris modis hominum corpora mentesque informat, ac diuersos habitus, mores, conditiones constituit. Habet enim ferro aut carbonibus, seu fossiles, seu factitij sunt, quiddam assimile, quæ ignita candent, ac fulgore auri collucent, membraq; deurunt: extincta verò, nigredine obscurantur, ac colorum vel atrum vel rubiginosum oculis exhibent: Ita bilis atra tametsi frigida statui solet & sicca, deniq; ad nigredinem vergente colore, aliquid tamen illi caliditatis subest ab eius facultate & natura à quo profluxit, nempe bili flaua & sanguine. Sic enim amurca olei, fex & acetum vini, cineres ac carbones, titionum fumigantium ac prunarum naturam referunt: quocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, sed vel aliquid

Lingua hæsitantia.

Melancholia ferro aßimilis.

Atra bilis caliditatis particeps.

Exemplum ab aliquot liquoribus.

Simile ab ignito ferro quod malleis subigitur.

aliquid eius qualitatis in se continet, vel capax est: licet enim longo vix tempore ignescat, vt ferrum, quòd vrentissimis ac bituminosis carbonibus ijsq́; follibus instigatis opus habet, quo subigi malleis, fingiq́; incude possit, ardore tamen imbutum ita ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis deurat: hinc tanta nullo propemodum temporis interuallo, risus ac lætitiæ in repentinam subitamq́; mœstitiam atq; angorem vicissitudo & commutatio. Vbi enim is humor incalescit ac calorem concipit, quoniam spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodigium vsq; exhilarescunt melancholici, atq; ad cantilenas, saltationes, tripudia sunt propensi, ac præter solitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non expositi, adeò, vt etiam in osculo atq; amplexus puellares proruant, nec quid aliud, quàm connubia meditentur, totiq; in posteritatis ac liberorum suauissimam spem sunt erecti, sic vt serio deplorent se tale quiddam iampridem non fuisse aggressos. Vbi verò æstus deferbuit ac re-

Melancholici varij & inconstantes.

sedit

ſedit ille animi impetus frigeſcente ſanguine & ſopitis ſpiritibus, omnium pertæſum eſt. Damnant ac deteſtantur heſternas actiones, pudetq́; erroris ac ſtultitiæ. Si quando itaq; atra bilis frigeſcit, animum hominimentemq́; eripit, atq; omnem confidentiam & quidquid eſt virilis roboris, adimit, adeò vt non facile ad præclaras atq; excelſas res emergant aut enitantur: ſunt enim ſtupidi, ſegnes, tardi, ignaui, ad diſciplinas ac conſectandas artes inepti, minusq́; appoſiti, quod in ea melancholiæ ſpecie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiſcetur: quo fit hoc genus hominum, vt aſini aliæque brutæ pecudes, iners ſit, indocile, ſegne, obliuioſum. Illi verò quibus moderato calore atra bilis perfunditur, ac ſanguine irrigatur, alijſque humoribus ſynceris diluitur, ingenio pollent, ac mentis acumine, multaque inſtinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inſcitè Ariſtoteles humorem hunc vino pronunciat aſſimilem. Vt enim vinum mores pro-

Atra bilis affectus vbi frigeſcit.

Melancholia aſinina.

Atra bilis vis vbi excreſcit.

Problem. ſect. 30. quæſt. 13.

producit varios ac ridiculos pro cuiuſque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim ſortitur ab Hiſpania, aliam à Gallia, Creta, Corſica, ac Rheno aduectum) ſic melancholia diuerſos mores parit varioſq; habitus conſtituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac ſtudia. Alij enim vino madidi contentioſi ſunt ac rixantur. Alij taciturni atq; elingues: pleriq; loquaces ac tumultuoſi: nonnulli in lachrymas ſint atq; heiulatus effuſi, animoq; mœrenti ac deiecto. Conſpici quoq; ſolent in hac hominum colluuie minaces, ſæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philanti, ventoſi, elati, laſciui, petulci, geſticuloſi, inquieti, inſtabiles, in libidinem atq; amores propenſi, verùm, vt Iuuenalis ait,

Ebricorum variæ conditiones.

Sat. 10. *Qui Venerem affectant ſine viribus inguine lento.*

Melancholici ſalaces

Sunt enim ebrij ac melancholici ſalaces quidem, ac tentigine pruriunt, quod Genitales partes turgeſcant, ac flatibus diſtentantur, ſed quibus con-

feſtim

festim omnia languescant, omnisq; vis concidat atq; emoriatur, sic vt mulieres nonnunquam à spe concubitus decidant, ac prolis desiderio frustrentur quod flatu potius quàm semine turgescant. Melancholiæ itaq; & ebrietatis par est conditio. Temulenti enim varijs affectibus ducuntur, ac gestus planè scenicos comicosq; exprimunt. Siquidem vt apposité Horatius:

Ebrij in Venerem segnes.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Lib. 1. Epist. 5,

Ebrietas quid operatur.

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obseruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimunt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludricras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non serio desipiunt, sed suauiter delirant, vt quos ludit amabilis insania, adeò vt nonnulli deplorent se resipuisse, ac

grauiter cum amicis expostulent, quod damnum ipsis illatum sit, non impensum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Lib. 2. Epist. 1.

Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausorq; theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curisq; refectus
Expulit helleboro morbum bilemq; meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis grauißimus error.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati sunt, quorum menti absurdæ imagines ac simulachra obuersarentur. Cuidam enim persuasum erat, nasum sibi excreuisse in immensum, atq; in prodigiosam lõgitudinem exporrectum: sic, vt elephantis proboscidem circumferre visus sit, qui nusquam non esset impedimento, adeò vt subinde patinis, vt illi creditum est, innataret: accitus medicus, atq; affectum melancholicum subesse suspicat⁹, dexteritate quadam ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula seu cultro ton-

Historiæ aliquot melancholicorum.

sorio

ſorio, appræhenſa nonuulla carnis parte, imaginarium naſum auulſit, confeſtim exhibita homini parum ſobriæ mentis ſoporifera potione, præſcriptaque ſalubri diæta, omnis mali metus ademptus eſt. Alius quidam hypocondriacus, hoc eſt, cui præcordia humore melancholico ac flatibus turgida eſſent, perſuaſum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocant, inteſtina pertercorare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit. Medicus quò illum magis haberet obſequẽtem (nam melancholici ægrè ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronunciauit, itaq; exhibita purgante potione, ac ſubdito cliſtere procuratum eſt, vt aliquot eius generis reptilia in ſubiectam peluim conijcerentur: vbi autem pharmacum vires ſuas explicuit, aluus affatim exananitus eſt, conſpectisq; excrementis, & quæ illis innatabant animalculis, vana illa opinio animo excuſſa eſt. Alter quidem opinatus eſt ex vitro ſibi conflatus clunes, ſic vt omnia ſua negotia atque actiones

ſtando perficeret, metuens ne ſi in ſe-
dile ſe inclinaret, nates confringeret, ac
vitri fragmenta hinc inde diſſilirent.
Lib. 3. apho. 53. Huiuſmodi delirij ac deſipientiæ ſpe-
cies, quæ vel alijs vel ſibi ipſis riſum ex-
cutiunt, ſecuriores ſunt, vt Hippocra-
tes ait, minusq́; feroces: illæ verò quæ
ſtudio quodam ac ſolicita meditatione
perficiuntur, deteriores, vt quas comi-
tari ſolet furioſa quædam temeritas,
qua cum ſibi tùm alijs inexpectata dã-
na inferunt, ac repentino inſidiantur.
Memorabilis hiſtoria melancholici cuiuſdam. Sic noſtra memoria vir quidam illu-
ſtris in eum mentis errorem incidit, vt
mortem animo conceperit, ac ſe iam
è viuis exceſſiſſe haberet perſuaſum:
adeò vt quum illum amici ac familia-
res ad inſtaurandas vires iam colla-
pſas, precibus, blandimentis, obiurga-
tione hortarentur atq; vrgerent, om-
nia reſpueret, quod cauſaretur mor-
tuum eſſe ſe, ac nihil ita conſtituto
opus eſſe alimento. Quum autem fa-
me enecandus videretur, inſtante ſci-
Inedia 7. die moriuntur. licet ſeptimo die, qui famelicis atq; in-
edia confectis læthalis eſſe ſolet, com-
mini

miniſci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua poſſet hic mentis error eximi, aut mederi: itaq; inducti ſunt in conclaue, arte atq; induſtria obſcuratum perſonati quidam hiſtriones linteo obuelati, ac faſcijs obuincti, quibus mortui ſepulchris inferri ſolent, inſtructaq́; menſa ferculorum apparatu, liberalius, largiusq́; ſe cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc conſpicatus, ſciſcitatur quid moliantur, & quod ſint genus hominum? reſponſum eſt: mortuos eſſe ſe: tùm is, mortuine edunt? illi, maximè, ſi libeat accumbere, id non vanum experietur, confeſtim mente captus exilijt, lectoq́; ſe ſubduxit, atque vnà cum mortuis commentitijs cibo fruitur affluentius: peracta autem cœna ſomnus illi obrepit in eum vſum confecto liquamine. Siquidem qui ſenſu, mentisq́; iudicio, ac ratione ſunt orbati, arte tractandi ſunt, nec vlla re efficacius, quam ſomno domandi. *Sic à Sibylla Virgiliana* domitus legitur:

Somnus de lyria ſed. t.

Aeneid. 6. *Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,*
Melle soporata, & medicatis frugibus offa.

Melancholia quomodo expugnanda.

Cæterùm qua ratione affectus melancholici expugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium sumpserit, atq; qua parte consistat, excutiendum est. Quum enim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypocondriaca seu flatuosa, quæ ex cruditate ac vitiosis humoribus contracta cerebrum per consensum afficit, diuersas curandi rationes exposcunt. Siquando itaq; vniuersum corpus succo melancholico oppletum est, à venæ sectione auspicari conuenit curandi rationem: in cæteris hoc remedium inefficax censetur atq; irritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddam exigat: sic etiam in pręcordiorum tortura, ac lienis tumore, aut vbi quartana infesta est, spleneticam seu sinistri brachij internam ferire consultum est. Porrò quum huiusmodi hominibus

Melancholiæ tres species.

Melancholicis quando secanda vena.

aluus

aluus magna ex parte aſtricta eſt, leniter ac placide ſubducenda, aloë, epithimo, filicula. Siquidem vbi inteſtina lubrica eſſe contingit, atq; excrementa prolui, minus vaporum ac fuliginis ſurſum rapitur, aut effumat: quocirca lienoſos ac melancholicos alui profluuio corripi ſalutare pronunciat Hippocrates: deniq; hæmorrhoides, varices, condilomata, maraſcas infernis partibus innaſci atq; extumeſcere maniacis deſipientibus ſalubre. Et quanquam mali Genij humoribus ſe immiſcent, ac faces miniſtrant, omniaq; efficiunt ſæuiora, potiſſima tamen cauſa ac fons mali in humorum ferociam referendus, expurgatis enim noxijs humoribus, diſcuſſaque fuligine, furor miteſcit ac mens priſtinum vigorem concipit. Quocirca molienda in primis vniuerſalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque ſenſim ac per interualla: neque enim conſultum eſt, validis pharmacis huiuſmodi crabrones irritare, poſtea inſtituenda optima victus ratio,

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

lib.6 aphoris. 48.

Genij humoribus ſe immiſcent.

Melancholicis placide aluus decendus.

eaq; euitanda quæ crassum sanguinem pariunt: vt sunt bubulæ ac taurinæ carnes, succidia, quæq; diutius sale aut fumo indurata sunt, quibus accedunt aprugna atq; vrsina, tùm quę nobilium conuiuijs inferri solet ceruina, ac Geniales passim mensas exornat leporum caro. Sic vt mirari subeat nihil ea magis à Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuium satis splendidum, aut magnificè instructum quod leporino ferculo non sit exornatum: quum nulla caro sit melancholiæ magis affinis & cognata. Nam frigida est & sicca, nisi animal cursu ac venatione sit defatigatum, sic enim nonnihil caloris concipit, magisq; sapida est & salubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiscitur, exiccante vi pollet atq; astringentis facultatis est particeps, pili, tegmen detractum, sanguis, coagulum, caro. Sic coagulum leporis, eiusq; sanguis ex vino rubro epotus dysenterias & mulierum menses sistit, pili exusti, vel minutatim incisi sanguinem in vulnere effusè promanantem efficaciter

Cibi melancholici.

Lepus melancholicus natura & alimento.

Lepus cursu fatigandus.

Lepus in re medica multi vsus est.

citer

citer constringunt ac cohibent. Cerebrum superuacuum oris humorem absumit, & dentes elicit: coxæ eiusq; ossiculi appendix calculum comminuit. NB.
Caro quoq; leporina, si frequens eius sit vsus, pituitæ defluxum è capite compescit, atque epilepsiam, quæ ex crassa ac glutinosa pituita contrahitur, expugnat: quorum quodq; siccum esse id animal, ac melancholicum conuincit, vt tota eius conditio commonstrat, ac præsertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tùm recentiores persuasum habeant, ex leporis esu exhilarescere homines atque aliquid venustatis, formæq; elegantioris concipere: non ex meticulosi & pauidi animantis gustu id euenire ominor, sed quod festiui aliquot consodales conuocare soleant in cœtum & accumbationem epularem puellas quasdam amabiles ac generosas: itaq; illæ quæ despectæ habitæ sunt ac deformes, nec vnquam in huiusmodi consessum acciri contingit, in elegantes censeri solent, nec vnquam degustasse

Leporis esus an venustos reddat.

leporem: quod Martialis non inuenusto epigrammate improperat, amasiæ:

Lib. 12.

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis:
Formosus septem Marce diebus eris.
Si non derides, si verum lux mea narras:
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Leporem gustare, prouerbium explicatum.

Quam opinionem hinc enatam, conceptamq; conijcio (nam à nullo hactenus explicata est) quod qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet vbi lepus decerpitur, septem continuatis diebus blandus appareat venustus, hilaris, festiuus, siquidem vbi inter epulas omnia hilariter transacta sunt, elucent etiam post elapsos aliquot dies in fronte, supercilijs, vultu, labijs, oculis, nutibus (omnia enim sunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaq; se proferunt, erectioris mentis argumenta, nam risu, cachinnis, osculis hinc inde exhibitis, tripudijs, vino, cantilenis, corpus concalefactum effloreſcit, ac fit caloratius, sanguine in externum habitum vndiq; diffuso, hæc itaq; efficiunt, vt leporis esus animi nebulas

Moderata conuiuia colorem & spiritus excitant.

discu-

discutiat, vultumq; serenum præstat ac faciẽ nitido rubore perfusam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo cõspici solent, multasq; notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere: ita quibus omnia læta sunt, prospera, salutaria, nec vllus vitiosus affectus, aut perturbatio in corde resideat, certa se indicia in corpore proferunt, ipseq; vultus, calor, facies, frons, oculi, oris decor ac species securitatem quandam animi pollicentur, mentemq; placidã & quietam. Cæterùm quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac sicco habitu existunt, tùm melancholici laudabilis succi cibis ac vino generoso assuescant, cubent mollius ac somnus sit prolixior, omniaq; salsa atq; acida ac præ cæteris cruditatem deuitent, exercitationi moderatæ insistant. Vt enim paludes atq; immota quæq; putent, ita quoque corpus inexercitatum pædorem ac graues halitus contrahit. Quod si motus violentus illis sit laboriosus, vocis modulatione ac cantilenis, musicisq; instru-

Animi affectus in vultu elucent.

Melancholicorum diæta.

Simile à stagnanti aqua.

instrumentis se exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi mœrorem, anxietatem, tristitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquam tale in mente patiantur residere, solitudinem præterea fugiant, inediam, vigiliam, lassitudinem, vires verò instaurare pergant, alimentis primum liquidis (siquidem ea celerrime nutriunt, ac minimum negotij ventriculo facessunt) mox adauctis viribus solidum cibum sibi reddant familiarem. Panis ex lectissimo tritico conficiatur, eoque vtantur parcius: ægrè enim concoquitur, & stomacho diu inhæret: quocirca baiulis, vectoribus, nautis, aurigis robur conciliat, ac carnem durabilem, minimeq; fluxam efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes. qui sani parcius panis esu vtuntur, quibus dupla panis pars, hoc est, bessis, obsonij autem triens præscribi debet. Quod ad prandij ac cœnæ rationem attinet, nisi consuetudo ac mos patrius obstet, nec caput sit distillationibus obnoxium,

Liquida cito alunt.

Panis esus valetudinarijs parce exhibendus.

Vnde grauis halitus.

cœna

cœna ſit prandio liberalior, ſic vt ſemper euitetur immodica ſatietas. Obiter vt rem ſalubri conſilio perficiam, omnia quæ valetudini officiunt, ac præmaturam ſenectam accelerant, longius abigantur, adhibita cum primis animi tranquillitate, mentiſq; conſtantia, quam diuinitus ſummis votis ac precibus ab eo expoſcere par eſt, qui affatim ac cumulatè ſua dona, ſuamq́; munificentiam in nos effundit, hoc eſt, à patre cœleſti ac Seruatore Chriſto illi cœno. Nam præter externa bona, præter res momentaneas ac caducas quarum vſu ac commoditate illius munere abunde fruimur, mentes etiam noſtras ſuo ſpiritu imbuit, atq; ad ſalutaria quæq; ſingulis momentis cogitationes ac voluntates noſtras impellit, vrget, extimulat, ſic vt eius vim atq; afflatum in animis noſtris efficacem experiamur, ac fide ſtabiles, qua Dei promiſsis innitimur, certam ſpem ac fiduciam concipiamus particeps fore nos ſempiternæ beatitudinis, luciſq; æternæ conſortes. FINIS.

Salubris hortatio.

Tranquillitas animi omnia condit.

Epheſ. 2.

Gal. 4.

1. Pet. 2.

RE-

RERVM ET SENTENTIARUM huius operis Index.

A.

Ab arboribus simile. 1
Ab astris simile. 75
Ab externo aëre simile. 25
Ab oßium natura longitudo. 27
Absynthium hepati confert. 113
A conflagratis ædibus simile. 100
Actiones quotidianæ suo quoq; tempore atq; ordine procedant. 83
Adolescentia. 30
Ad producendam barbam remedium. 43
Ad summa enitendum. 35
Aelementa, qualitates humores quatuor. 94
Aenobarbi. 42
Aër vitiosus cibo nocentior. 48
Aëris vis. 48
Aetas iuuenilis sanguinea. 107
Affectus vitiosi homini noxÿ, 64
Affectuum origo. 9
Affectus quando mitiores. 10
Affectus quas noxas inferant. 64
Affectus colorem immutant. 99
A fidibus simile. 33
A flatibus externis simile. 16
A floribus simile. 29
Agalochi aut ligni aloës vis. 137
Alites concoctu difficiles. 70

Ama-

A maiore denominatio. 34
Anacardina confectio memoriæ vtilis. 136
A naufragio simile. 3
Angliæ laus. 49
Angli doctis & senibus afficiuntur. 50
Angli cur meraco vino vtantur. 212
Anglorum vitæ conditio. 50
Anguilla mortua cur non fluitet. 120
Anima hominis pars potior. 1
Anima & corpus mutuam operam exposcunt. eodem
Animalis spiritus functio. 15
Animi cultus. 4
Animæ vis. 15
Animantia tactu frigida. 66
Animi conditio in humido corpore. 87
Anxietatis animi tortura. 154
A perfluentibus ædibus simile. 119
Apetitus caninus. 125
A politia simile. 11
Apologus de membrorum dissidio. 12
Ardelio qui. 241
Aristomenis astutia. 45
Aeruginosa bilis. 144
A ruinosis ædibus simile. 73
Artificiale balneum. 80
Arundo Riet. 43
Asiani molles. 14
Astra minus efficacia humoribus. 109
Atem-

A tempestate simile. 8
A vitulorum lasciuia prouerbium. 107
Aura pestilens. 48

B.

Balbi submisse loqui nesciunt. 120
Barba rutilia non semper improbum designat. 140
Batani cuius sunt conditionis. 17
Bilis per quas partes expurgatur. 138
Bilis malignitas. 144
Bilis naturalis & præter naturam. 137
Bilis qualiter purganda. 143
Biliosis terrifica somnia. 142
Brabanti, cuius sint conditionis. 18
Britanni cuius sint conditionis. 19
Britanni in morbis flaccidi. 112
Britanni & Scoti acres habent iras. 19

C.

Cain diffidentiæ exemplum. 151
Calidus habitus. 40
Calor. 7
Calor colorem excitat. 69
Calor humorem vt sol glaciem dissoluit. 127
Calor vita subsistit. 65
Calor humorem obsequacem habet. 84
Calor innatus quid. 7
Calor audaciam parit. 45
Calor humanus. 84
Caluitium ex humo penuria. 74

Canina appetentia. 69
Caniculæ vis. 49
Canis panem somnians prouerbium. 123
Caput ab infimis membris noxam concipit. 113
Caput non fatigandum lotione. 135
Caput & ventriculus & pituitosi humoris conceptacula. 118
Cardiacus affectus. 111
Catilinæ vultus. 151
Catullire. 107
Causæ conseruatrices. 48
Causæ melancholici affectus. 154
Cæpe oculis & memoriæ noxium. 135
Cerebella quæ memoriæ prosint. 135
Cerebrum aridum quid efficiat. 74
Cerebri temperies memoriæ præsidium. 130
Cerebrum siccum non concipit imagines. 129
Cerebrum humidum non retinet imagines. 129
Choleræ vis. 94
Cholerici dentati. 108
Christus à vitiosis affectibus alienis. 39
Christus exemplar perfectionis. 38
Christus quid homini contulit. 15
Cibi apti frigidis. 70
Cibi & potus facultas. 50
Cibus & aër æque necessarius. 27
Clysteris vsus. 127
Cochleæ vitam viuere. 67

Color humores indicat. 98
Coloris pilorum causa & differentia. 42
Color quis frigidis. 69
Concentus & harmonia in corpore. 93
Concoctionis ac digestionis munus. 9
Condimenta calida. 71
Connubij commoditas. 6
Conscientiæ scelerum. 155
Consultor salutaris. 108
Consultor improbus. 107
Continentia voluptatum diuinitus contingit. 116
Contraria contrario expugnari. 46
Cordati qui. 150
Cordis principatus. 150
Cordis & cerebri consensus. 151
Coriandrum incrustatum. 136
Cor fons sanguinis. 98
Cor vitæ fons. 9
Corporis ac reipublicæ comparatio. 12
Corporis & reip. mala à capite. 119
Corpus mutationi obnoxium. 100
Corpus & animus mutuo affici. 8
Crassus spiritus quid efficiat. 27
Crispi capilli vnde. 40
Cruditas pituitam parit. 128
Cruda senecta vnde. 29
Cruditas noxia. 16
Cura corporis non negligenda. 81

ur angli sudorifero morbo obnoxij. 111
ur pythagorici lacte abstinebant. 117

D.

auidis robur. 46
æmon vnde sic dicatur. 23
æmones quatenus noceant. 24
ecorum in sermone conuiuiali. 82
ecubitus in somno forma. 62
elator. 61
emocriti & heracliti natura. 37
esidia noxia. 54
iacidomon virgo carnes cotoneorum. 136
iaria febris. 110
iurnus somnus noxius. 64
ies labori nox quieti dicata. 60
iuina somnia Dei afflatum exigunt. 122
octrina cœlestis affectus sedat. 64
raconitis hortensis, vulgo dragoni. 52
uo mortis genera homini impendent, 73
uplex contritio quæ. 156

E.

ducatio cur natura immutat. 17
legans comparatio. 73
lementa quatuor. 26
mpiricorum error. 111
piala febris. 126
rici Sueciæ regis laus. 17
xacta via viaticum quærere. 53

Excordes qui. 151
Exercitij commoda. 53
Exercitationis commoda. 53
Exercendi modus. 54
Exercitationis modus. 113
Ex sanis sana producit. 93
Ex somnijs corporis status docetur. 121

F.

Factiosis obsistendum. 11
Factitius incessus. 38
Febris tertiana vnde. 142
Febris æstuosa. 142
Fel iræ fons. 151
Fiber beuer. 66
Fides operibus stipata. 23
Flandri, cuius sint conditionis. 18
Flauæ bilis munus. 138
Frictionis vsus. 79
Frictionum differentiæ sex. 79
Frigidis corporibus non deest calor. 65
Frigus vitæ pernities. 65
Frigida quo subsistunt. 67
Frigidi habitus signa. 63
Frigida appetitum excitant. 70
Frigida vniuntur calore. 65
Frigidi minus agiles. 70
Frigus calorem depopulatur. 69

G.

Galli

Galli ingenio versatili. 20
Galli cuius sint conditionis. 19
Gallus vt continenter & indefeßè cantillet. 137
Generosi equi naribus sonitum excutiunt. 56
Genij quid sint. 22
Genij mali seu lemures. 23
Genij boni. 23
Germani. 17
Gibbosis apta exercitatio. 56
Gradus caliditatis in homine. 40
Grata vicißitudo. 60
Guilielmi Lemnij de stomarace liber vulgo schuerbock cui. 153

H.

Habitus corporis mutationibus obnoxijs. 75
Habitus periculosus. 90
Hepar libidinis causa & renes. 151
Hepar sanguinis officina. 98
Henrici. 2. Galliæ Regis mors. Anno 1550. 55
Herbæ quæ mentem acuunt. 124
Hispani cuius sint conditionis. 19
Hispani ingeniosi. eodem.
Hollandi cur somnolenti & obliuiosi. 17
Homines lubrici fidei. 141
Homo belluis affinis. 105
Homo cholericus. 137
Homo homini Dæmonium. 24
Homo multis casibus expositus. 145

Homo lupus. 10

Homo leo. 10

Homo simijs similis. 10

Homo vulpinis moribus. eodem

Humidus habitus quando noxius. 8

Humidi ad iracundiam minus procliues. 8

Humidis parce dormiendum. 8

Humidi corpore non malitiosi. 8

Humidi corporis signum. 8

Humidi status conditio. 8

Humoribus color & sapor inest. 9

Humores ad vitia occasionem prebent. 24

Humorum mutatio. [illegible]

Humor. [illegible]

Humorum mixtura musto comparatur. 11

Humores qualitatum quatuor particeps. 9

Humorum fuligo menti, infesta est, vt vini vapor. 9

Humores aliquo modo elementa hominis. 9

Humor caloris fomes. 9

Humores alimentis augescunt: vel diminuuntur. 9

I.

Ictericus inauratus. 139

Iecoris opilatio vnde. 113

Iliaca passio. 4

Imaginationis vis. 4

Imaginationis quanta vis. 10

Immatura mors. 3

Impuberes lac in mammillis habent. 117

It

In caducum parietem inclinare. 155
Incisa vena omnes humores conspici. 95
Iudicia frigidi & humidi status. 123
Infantia. 30
Ingenia proba improborum commertio deprauari. 46
Intemperies quid. 33
In tribus corpus consistit. 7
Intus vinum foris oleum. 79
Ioannis Baptistæ exitium. 11
Ira quid & vnde. 138
Irati habitus. 64
Iræ vis. 64
Itali cuius sint conditionis. 18
Itali cur iniuriarum tenaces. eodem.
Iuuenalis locus explicatus. 62
Iuuentus vnde effœta. 29
Iuuentus. 30

L.

Lactis vsus. 76
Lactuca visum obtundit. 135
Lac ex sanguine. 117
Lares quid sint. 23
Lipyrie febres. 127
Liuidus calor. 69
Longitudinis causa. 28
Liuiæ vis in inferiora. 84
Lupinorum natura. 5
Lupus morbus. 145

Lutra Otter. 66

M.

Mago leonem domuit. 4
Mala consuetudo sensim mutanda. 52
Mattiaci seu Zelandi. 18
Medela frigidi corporis. 70
Melancholici quando effuse hilares. 149
Melancholiæ qualitas. 95
Melancholici subleuandi. 156
Melancholiæ nemo non particeps. 146
Melancholia duplex. 146
Melancholia cui humoris similis. 147
Membrorum decor & vsus. 12
Memorabile exemplum de subita canicie. 100
Memoria stabilis vnde. 75
Memoria omnia perfici. 128
Memoria perniciosa. 129
Memoriæ pernicies cruditas ex crapula. 132
Memoriæ in cerebro consistit. 129
Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitium. 125
Memoria naturæ munus arte iuuatur. 130
Memoria rerum renouanda. 131
Memoriæ rasum caput confert, &c. 133
Memoriæ quæ conferunt. 134
Memoria quæ exigit à siccitate orta. 125
Memoria cœnam parcam exigit. 133
Memoria deplorata vt instauranda. 136
Memoriam

Memoriam barbarasa adiuuat. 133
Mens odoribus recreatur. 136
Mens cordi ministrat intelligentiam. 151
Mentis turbatæ signa. 150
Mentis stupor doloris sensum priuat. 103
Mentis inquietæ tormenta. 154
Meretrix nec concubitu nec muneribus satiatur. 115
Meridiari capere somnum diurnum. 64
Metus mortis ipsa morte acerbior. 102
Mitiora exercitia. 55
Moderata conuiuia non improbanda. 81
Moderatus somnus vtilis humidis. 89
Mora quo modo edenda. 77
Morbi ex plenitudine. 110
Morbus Regius vnde dictus. 139
Mors naturalis qua ratione. 72
Mors quibus formidabilis. 72
Mors contra naturam. 72
Mors quid sit. 29
Mors quid. 245
Mulier perstillanti tecto comparatur. 219
Mulier crinita salax. 44
Mulier capite capillata non cute. 44
Mulierum intemperantia. 41
Mulier cur viro magis comata. 85
Musica mentem exhilarat. 55
Musicè viuere. 110
Mutatio subita quando vtilis. 53

N.

Naturales affectus. 37
Natura abhorret ab interitu. 32
Natura maritimorum. 18
Naturæ mutatio. 3
Naturale balneum. 80
Naturalium somniorum interpretatio. 121
Natura vitiosa in deterius prona. 132
Naturæ & milites quur cito canescant. 101
Ne animus curis distrahatur. 82
Neglectus pietatis pœna. 155
Negotiatorum versutia 12
Nidorosi & acidi ructus. 59
Nocturnæ lucubrationes noxiæ. 80
Non despondendus animus. 146
Non temere fidendum somnijs. 122
Nosce teipsum. 2
Notæ sicci habitus. 74
Notæ temperati corporis. 35
Notæ frigidi & humidi corporis. 121
Notæ calidi & sicci status. 139
Notæ frigidi & sicci habitus. 156
Nouem temperamenta. 33
Nucha & ceruices munienda. 131
Nulla corporis pars inutilis. 13

O.

Obesi periculo expositi. 89
Oblectatio minus honesta. 59

Obliuio aliquando grata. 121
Obliuio rerum quando expetenda. 132
Oculi glauci vnde. 86
Oleum camino. 143
Omnes affectibus expositi. 64
Omnia caduca. 32
Omnia mutationi obnoxia. 137
Omphracion quid. 125
Opilatio & putredo morborum origo. 10
Ordo in sanitate tuenda. 57
Otium & desidia obesum corpus reddit & frigidum. 69

P.

Pallida bilis vulgo citrina. 142
Pannonia austria. 42
Pars quaq; suis viribus imbuta. 117
Pauli locus. (Qui sibi videtur stare obseruet ne cadat) explicatus. 156
Peccatum morbos ac mortem innexit. 72
Pergræcari. 58
Periculosa opinionum dissensio. 97
Periculosa mutatio in senibus. 53
Perturbationes animi. 152
Petrus Carbonarius. 141
Philippi Hisp. Regis decus atq; oris species. 99
Phlegmaticorum conditio. 120
Pilorum origo. 40
Piscium esus solitarijs noxius. 66

Piscibus

Piscibus sanguis friget. 66
Pituitæ incommodo omnes obnoxij. 128
Pituitosi ignaui. 123
Pituitæ locus. 118
Pituita acida. 125
Pituita sanguinis naturalis materia. 116
Pituitæ conditio. 94
Pituitosis cœna parca sit. 124
Pituitosi exercendi labore. 124
Pituitæ morbi. 118
Pituitosi hominis laus. 124
Pituitæ salsæ noxia. 126
Pituita salsa. 126
Pituita vitrea. 126
Pituita dulcis. 125
Policleti regula. 35
Pollionis scita sententia. 79
Pollutio vnde ac seminis effluxus. 123
Porracea & phrasina bilis. 143
Pransi ieiunis erectiores. 5
Præpostera capitis rasura. 133
Primordia hominis. 27
Prouerbij origo obesæ & emunctæ naris. 123
Prouerbium non mouenda noxia. 132
Prouerbium in ignauos. 47
Prouerbium rusticum. 57
Prouerbium in rubenti barba homines. 140
Prouerbium ab artifice & materia. 108

Prouen-

Prouentus hortensis. 70
Pubertas. 30
Pueritia. 30
Pueri & senes obliuiosi sed diuersa ratione. 130
Pueri non domandi inedia. 28
Pueri victum humidum exigunt. 51
Pueri & senes inter se contraria. 85
Pueri & ebrij cur somnolenti. 61
Pulmo & lingua conceptus denunciant. 152
Purè sanguinei stultitia perfusi. 105
Putredini obnoxij calidi & humidi. 212

Q.

Quadruplator. 61
Quando mouendum. 59
Quatuor virtutes naturales. 9
Quatuor pituitæ species & effectus. 125
Quatenus aliquid optandum. 146
Quæ aluum soluunt. 76
Quæ aluum leniant. 213
Quæ spleneticis vsui. 148
Quæ animantia esui salubriora. 120
Quæ spiritus vitiant. 8
Quæ spiritus foueant. eodem
Quæ sanguinis feruorem temperant. 52
Quæ forma ac figura humidis. 86
Quem victum exigant humidi. 88
Quæ præter Venerem siccis noxia. 80
Quæ valetudini officiunt. 29

Quæ

Quæ somniant pituitosi. 122
Quæq; pars suum temperamentum obtinet. 87
Quæ opilationem discutiant. 113
Quæ partes pituitæ obnoxia. 127
Quæ vis lumbos incitet. 88
Quid crines eliciat. 43
Quid sanitas. 1
Quid morbus. 1
Quid valetudinem fulciat. 1
Qui pisces diu viuant mari exempti. 66
Qui sapor humori melancholico. 147
Quid concoctionem perficiat. 5
Quid luxus efficiat. 11
Quid spiritus sanctus in nobis efficiat. 25
Quid ætas. 30
Qui profunde dormiant. 61
Quibus mors placida. 102
Quid studiosis faciendum. 54
Quis somnus sanguineus. 103
Quid denotet capitis crebra motio. 106
Quid vocem robustam efficiat. 47
Quid nos à pietate abducat. 82
Quid loquelam restituat. 136
Quid somnus. 59
Quid belgis droesem in musto. 147
Qui ægre excitentur. 61
Qui cito excitentur. 61
Quod discrimen inter sanguineos & cholericos. 108
Quomo-

Quomodo memoria instauranda. 75
Quomodo dæmoni cogitationes pateant. 23
Quos morbos catarribus pariat. 119
Quur mortuus viuente ponderosior ac grauior. 5
Quur pueri imberbes. 43
Quur Angli florido colorē. 50
Quur viri fœminis prudentiores. 87
Quur in initio somni somnia non percipiantur. 90
Quur sanguine abstinendum præceperit Moses. 97

R.

Rapa spiritus visorios instaurat. 135
Ratio cur pueri anteactorum memores. 131
Ratio quur homines subito coloris speciem exuant. 101
Rei gestæ narratio. 41
Reipublicæ forma. 11
Relaxatio animi. 82
Rerum natura spiritu diuino perfusa. 67
Res non naturales. 48
Rethorica popularis. 56
Rusticatio laudata. 37
Ruta in fœminis Venerem acuit in viris extinguit. 87

S.

Saliua & sudor ex humoribus vires concipiunt. 95
Salubris admonitio. 39
Salutare consilium. 10
Samsonis virtus. 45
Sanguinis feruor cum musto comparatur. 106

Sanguinei ad cœlibatum parum idonei. 115
Sanguinis vis in constituenda animi natura. 105
Sanguinis natura. 94
Sanguis qua mensura dilui debeat alijs humoribus 109
Sanguis & spiritus vitæ thesaurus. 58
Sapiens metu concutitur. 102
Sanguis non temere detrahendus. 98
Sanguinei non acerbi. 108
Sanguini cæteri humores immixti. 95
Sanguis ad luxum incitat. 110
Sanguis alijs humoribus vtitur ad formandos mores. 108
Sanguinis vtilitas. 97
Sanguis lactis materia. 117
Sanguis tenuis quid efficiat. 14
Sanguinei hominis varij mores. 110
Sanguis crassus quid efficiat. 14
Sanitas auro potior. 2
Sanitas memoriæ robur. 132
Sani ne medicamentis assuescant. 58
Satietas vitanda. 57
Scipioni arundineo inniti. 155
Securitas hominis christiani vnde. 145
Semen corruptum quid noxiæ adferat. 114
Semen quid. 115
Seminis & sanguinis natura. 27
Seminis efficacia. 93
Senecta. 31

Senectus

INDEX.

Senectus præmatura. 71
Senes & pueri cur obliuiosi. 17
Senes sicci natura conditione humidi. 96
Senium quid sit. 29
Seueri vino exhilarescunt. 149
Sicci astricta humidi laxa aluo. 85
Signa affecti cerebri. 153
Signa calidi corporis. 40
Signa collapsæ valetudinis. 13
Simile ab arescentibus folijs. 101
Simile à lignis virentibus accensis. 126
Simile à cereis ac funalibus. 137
Simile ab elixatis animantum peibus. 147
Simile à baiulis. 152
Simile à consensu connubiali. 81
Simile à pestifero halitu. 23
Simile à rigido corio. 79
Simile ab arborum & agrorum cultura. 146
Simile ab agris vel humidis vel siccis. 86
Simile à collapsis ædibus. 99
Simile à lignis virentibus. 10
Simile à re fluida. 4
Simile à rebus ignitis. 92
Simile à salsugine conspersis. 44
Simile à saginandis pecoribus. 143
Simile à cereuisiæ & olei colore. 138
Simile ab agilitate apum. 139
Simile ab hominum moribus. 52

Simile ab igne & carbonibus deflagratis. 144
Simile à madido homine. 128
Simile à cultura agri. 51
Simile ab ædibus & vestimentis situ obductis. 113
Simile ab herbarum mistura. 33
Simile à remotissimis visceribus. 23
Simile à cloacis domesticis. 153
Simile à satis. 28
Simile à gallina quæ pullos fouet. 82
Simile ab ignitis. 40
Simile à terra & semine. 45
Simile à vitro & candente ferro. 16
Simile ab equis macilentis. 74
Simile ab ignis agitatione. 150
Simile ab argilla. 84
Simile à fumosis edibus. 152
Simile à ferri ac chalibis natura. 130
Simile à florum & herbarum artificio. 109
Simile à vasculis distillaticijs. 119
Simile ab acerbo vino. 147
Simile à diluto vino. 4
Simile à feruenti aqua & oleo. 84
Simile ab arborum putatione. 143
Si morbi formidabiles ergo & mors. 72
Simulatores in conuiuijs. 61
Synochus seu continens febris. 112
Situs in cibis. 121
Socordes qui. 150

Soli, humor Lunæ comparatur. 84
Solitarij apoplexiæ obnoxij. 66
Somnia diuinitus immiſſa. 104
Somnus bilioſis vtilis. 143
Somnus in quem vſum. 104
Somnus octo horarum. 60
Somni vtilitas. 78
Somni commoditates. 60
Somnus & vigilia. 59
Spadix color qui. 37
Spiceus color à ſpica vel culma ordei. 121
Spiritus Domini. 21
Spiritus puri quid efficiant. 8
Spiritus. 7
Spiritus quid. 8
Spirituum origo. 9
Spiritus vt ſe per corpus diffundat. 16
Spiritum aquis incumbere quid ſit. 21
Spiritus natura. 21
Splen vnde riſum moueat. 149
Splen cur lætitiæ cauſa. 152
Splen fiſco aßimulatur. 148
Splen mentem obnubilat. 152
Splenis morbi. 152
Splen agilitati officit. 148
Splenis vſus & natura. 148
Splenem non poſſe adimi. 148
Studioſi melancholiæ expoſiti. 146

Sua cuiq; natura exploranda. 6
Sudandi modus. 111
Sudor Britannicus vnde nomen indeptus. 111
Sudoriferus morbus in belgica quando. 111
Sudor Anglicus ephemeræ febris species. 111
Superstitio. 26
Supinus decubitus nocentissimus. 62
Suspecti ænobarbi. 140

T.

Temeraria audacia. 46
Temporum anni & ætatum comparatio. 31
Temperamenta mutationi obnoxia. 96
Temperantia quid efficiat. 64
Temperamentum quid. 32
Temulenti cur balbutiant. 120
Tenesmus quid. 117
Terebinthinæ efficacia. 77
Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit. 78
Terebinthinæ præparatio. 78
Tetrici quando festiui. 5
Tetrici assuescant sodalitijs. 149
Themistoclis ingenium. 140
Themistocles obliuionem quare optauerit. 132
Thimon osor hominum. 154
Tibicinis vita. 110
Traianus Cæsar. 148
Tranquillitas. 64
Tria saluberrima. 7

V.

Varia genera exercitationis. 55
Vecordes qui. 150
Vena non temere incidenda. 58
Venenatæ non herbæ. 67
Veneris moderatio. 47
Veneris incommoda. 114
Veneris moderatio. 114
Venus corpus eneruat. 129
Venus æstate viris noxia. 87
Vera bona quæ ſint. 2
Verſicolor ſpecies quid deſignet. 99
Victus plus ſatis humidus noxius. 88
Vigilia moderationem exigit. 64
Vinum pueris noxium. 51
Vinum minus generoſum. 76
Virilis ætas. 31
Virtutibus vitia permixtæ. 46
Vitalis ſpiritus. 13
Vitam quid fulciat. 65
Vitellina bilis. 143
Vitioſus cibus naturam deprauat. 28
Vitulini dentes prouerbium. 107
Vitulini marini Seehunde. 66
Vna fidelia duos parietes dealbare. 91
Vnctionis vſus vetuſtus. 80
Vnde animorum varietas. 15
Vnde aquilonares feroces. 13

Vnde Belgæ Hispanis similes. 41
Vnde barba & capilli. 40
Vnde capillorum copia. 43
Vnde horror mentis. 20
Vnde in corpore rebellio. 15
Vnde nonnulli morosi. 13
Vnde nigri pili. 40
Vnde petenda tranquillitas. 32
Vnde praua cogitatio. 15
Vnde corporum varietas. 41
Vnde sterilitas & generandi impotentia. 45
Vnde canicies. 121
Vnde agilitas in pueritia. 106
Vnde venæ & arteriæ oriantur. 98
Vnde flaua cæsaries. 140
Vnde subita canicies. 100
Vnde linguæ balbuties & membrorum titubatio. 120
Vnde praui rutilorum mores. 141
Vnde tremor in periculis. 102
Vnde naturæ propensio. 109
Vnde color bonus vel malus. 69
Vomitus quibus noxius. 59
Vomitus raro prouocandus. 58
Vrinam prouocantia. 76
Vsus effectusq́ pituitæ. 118
Vt corpus subsistat. 73
Vt generosi equi explorandi. 56

[V]ti foro. 108
[V]tilis aliquando naturæ mutatio. 6
[V]t loquela restituatur apopleticis. 136
[V]t mors non sit formidabilis. 31

Z.

Zelus absq; Iudicio. 26
Zeno quando festiuus. 5

FINIS.

ERPHORDIAE.
Esaias Mechlerus excudebat.
ANNO M. D. LXXXII.

